

Kirsi Minkkilä

**NUORTEN KÄSITYKSIÄ EUROOPPALAISUUDESTA JA
EUROOPAN UNIONIN KANSALAISUUDESTA**

Pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 2000
Kasvatustieteen laitos
Jyväskylän yliopisto

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 SUOMALAISIA, EUROOPPALAISIA VAI KEITÄ?	7
2.1 Kollektiivinen identiteetti	7
2.2 Kansallinen identiteetti	8
2.3 Eurooppalainen identiteetti	12
3 KANSALAISENA EUROOPASSA?	17
3.1 Näkökulmia kansalaisuuden käsitteeseen	17
3.2 Poliittinen osallistuminen ja demokratia	18
3.3 Kansalaisuuden eri tasot: lokaalista globaaliin	20
3.4 Euroopan unionin kansalaisuus	21
4 NUORET JA EUROOPPA	24
4.1 Nuorten käsityksiä kansakunnasta ja demokratiasta	24
4.2 Nuoret ja politiikka	26
4.3 Suhtautuminen Euroopan unioniin ja eurooppalainen identiteetti	29
4.4 Kasvatuksen eurooppalainen ulottuvuus	33
5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	38
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	39
6.1 Tutkimusote ja menetelmän valinta	39
6.2 Haastateltavien valikoituminen	41
6.3 Haastattelujen kulku	43
6.4 Aineiston analyysi ja tulkinta	47

7 EUROOPPALAISUUDEN MONET MERKITYKSET	50
7.1 Kulttuurinen rikkaus	50
7.2 Vastakohta amerikkalaisuudelle	54
7.3 Euroopan unionin jäsenyys	57
7.4 Eurooppalaisuus mielentilana	60
8 EU JA KANSALAISUUS NUORTEN KÄSITYKSISSÄ	65
8.1 Kansalaisuus ja vaikuttaminen	65
8.2 Vaikuttaminen Euroopan unionissa	71
8.3 Euroopan unioni nuorten elämässä	77
8.4 Eurooppalaisuudesta maailmankansalaisuuteen	83
9 “EI NIIN ERILAISIA OLLA, MUTTA OLLAAN KUMMINKI”	
- YHTEENVETO	87
10 POHDINTA	91
LÄHTEET	96
LIITE 1: Teemahaastattelurunko	101
LIITE 2: Haastattelussa käytetty materiaali	102

Minkkilä, Kirsi. NUORTEN KÄSITYKSIÄ EUROOPPALAISUUDESTA JA EUROOPAN UNIONIN KANSALAISUUDESTA

Kasvatustieteen pro gradu -työ. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos, 2000. 103 sivua. Julkaisematon.

Tämän laadullisen tutkimuksen tehtävänä oli selvittää, mitä eurooppalaisuus merkitsee nuorille ja mistä nuorten eurooppalainen identiteetti muodostuu sekä Euroopan unionin kansalaisuuden merkityksiä. Vastausta haettiin tutkimalla niitä käsityksiä, joita nuorilla on toisaalta eurooppalaisuudesta sekä toisaalta kansalaisuudesta ja vaikuttamisesta yleensä ja erityisesti Euroopan unionin kontekstissa. Tutkimusmenetelmä noudatteli fenomenografisyyppistä lähestymistapaa. Aineisto kerättiin teemahaastattelemalla yhtätoista lukiolaista, jotka osallistuivat haastatteluihin joko pareittain tai ryhmänä.

Eurooppalaisuutta koskevat käsitykset muodostivat neljä luokkaa. Eurooppalaisuuteen kulttuurisena rikkautena sisältyi toisaalta näkemys yhteisestä kulttuurihistoriasta ja yhtenäisestä yhteiskuntajärjestelmästä, toisaalta kulttuurinen moninaisuus sekä erilaiset tavat, perinteet ja kielet. Eurooppalaisuuden toisen merkityksen voi nähdä syntyvän vastakohtaisuudesta amerikkalaiselle massakulttuurille. Tässä korostui ajatus eurooppalaisesta sivistyneisyydestä, järjestä ja kriittisyydestä. Kolmantena, eurooppalaisuus merkitsi Euroopan unionin jäsenyyttä. Neljännen merkitysluokan muodosti eurooppalaisuus mielentilana. Eurooppalaisuudelle ei voitu välttämättä löytää selkeitä piirteitä tai ominaisuuksia, vaan se syntyi eurooppalaiseen yhteisöön kuulumisen tunteesta.

Nuorten kansalaisuuteen liittyvissä käsityksissä korostuivat erilaiset hyvinvointiin ja sosiaaliseen turvallisuuteen liittyvät oikeudet ja velvollisuudet. Kansalaisuuden poliittinen ulottuvuus ei ollut voimakas. Vaikuttaminen kansallisellakin tasolla nähtiin kohtalaisen vaikeana, mutta Euroopan unionissa sitä pidettiin lähes mahdottomana. Ajateltiin, että tavallisella kansalaisella ei ole mahdollisuuksia, tietoa eikä välttämättä haluakaan poliittiseen osallistumiseen. Euroopan unioni ei nuorten mielestä vaikuttanut juuri ollenkaan heidän elämäänsä. Sen sijaan kansallisella tasolla vaikutusten uskottiin olevan suurempia ja todennäköisesti lisääntyvän tulevaisuudessa. Euroopan yhdentyminen ja maiden välinen yhteistyö nähtiin kuitenkin hyväksi ja jopa laajemman yhteisöllisyyden, maailmankansalaisuuden, mahdollistavaksi.

Asiasanat: eurooppalaisuus, identiteetti, kansalaisuus, Euroopan unioni, nuoret

1 JOHDANTO

Euroopan unionin kansalaisuutta ja sitä tukevaa eurooppalaista identiteettiä on varsinkin 1990 -luvulla pyritty luomaan yhä voimakkaammin. Euroopan unionin tiiviimpi yhdentymisen ei voi onnistua ilman tavallisten kansalaisten tukea. Tutkimusten ja mielipidekyselyjen tulokset näyttävät kuitenkin siltä, että Euroopan unionilla on vielä paljon tekemistä saadakseen kansalaiset mukaan eurooppalaisen kansalaisyhteiskunnan rakentamiseen. Europarlamenttivaalien surkea äänestysprosentti kesällä 1999 osoitti kyselyjen tulokset todeksi. Valuutta yhdentyy, mutta yhdentyvätkö ihmiset?

Kollektiiviset identiteetit ovat olleet viimeisen vuosikymmenen aikana tutkijoiden mielenkiinnon kohteena. Varsinkin eurooppalainen identiteetti on herättänyt keskustelua. Nimenomaan Euroopan unionilla on ollut tarvetta eurooppalaisen identiteetin luomiseen. Ongelmaksi on kuitenkin näyttänyt muodostuvan eurooppalaisuuden määrittelemisen: mitä on eurooppalaisuus ja keitä olemme 'me eurooppalaiset'. Lisäksi tavallisten kansalaisten ja eliitin mielipiteet tuntuvat eroavan toisistaan.

Hobsbawn (1994, 19) toteaa, että vaikka kansakunnat ovat pääasiassa ylhäältäpäin rakennettuja, niitä ei voi ymmärtää tarkastelematta niitä myös alhaalta päin. Tämän vuoksi hän pitää tavallisten ihmisten, ei siis ainoastaan hallitusten puhemiesten tai eri liikkeiden aktivistien, käsitysten tutkimista tärkeänä. Se on myös alue, jolla tutkimusta on tehty suhteellisen vähän. Eurooppalaisen identiteetin ja Euroopan unionin kansalaisuuden rakentamisessa on nuorten rooli osoittautumassa suureksi. On alettu puhua muun muassa kasvatuksen eurooppalaisesta ulottuvuudesta, jonka tarkoituksena on tehdä nuoret tietoisiksi Euroopan unioniin liittyvistä asioista, mutta myös voimistaa eurooppalaisen identiteetin tunnetta sekä valmistaa nuoria osallistumaan päätöksentekoon Euroopan unionin kansalaisina. Helve (1998, 218) toivookin tutkimusta juuri nuorten käsityksistä oman maansa, Euroopan ja koko maailman kansalaisina.

Nuorten eurooppalaisesta identiteetistä sekä suhtautumisesta yleensä Euroopan unioniin on tehty muutamia hyvinkin laajoja strukturoituja kyselytutkimuksia. Nämä tutkimukset tarjoavat nuorisoa koskevaa tietoa pääasiassa määrällisessä muodossa. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia laadullisen tutkimuksen keinoin niitä käsityksiä, joita suomalaisilla lukiolaisnuorilla on eurooppalaisuudesta ja Euroopan unionin kansalaisuudesta

sekä selvittää nuorten eurooppalaista identiteettiä ja Euroopan unionin kansalaisuuden merkitystä.

Tutkimuksen aineisto perustuu viiteen ryhmä- ja parihaastatteluun, joihin osallistui yhteensä yksitoista lukiolaista. Lähestymistavaksi valittiin fenomenografistyyppinen menetelmä, jolla tarkoitetaan yksilön ajattelussa ilmenevien maailmaa koskevien käsitysten tutkimista (Ahonen 1994, 113). Varsinkin eurooppalaisuutta voidaan pitää ilmiönä, josta on olemassa erilaisia käsityksiä. Tutkimuksen teoriatausta muodostuu kollektiivisen identiteetin ja kansalaisuuden käsitteellisestä jäsenyyksestä eurooppalaisuuden ja Euroopan unionin kontekstissa sekä aiemmista nuorten käsityksiä koskeneista tutkimuksista.

2 SUOMALAISIA, EUROOPPALAISIA VAI KEITÄ?

2.1 Kollektiivinen identiteetti

Identiteetti kytkeytyy kysymyksiin 'kuka tai mitä minä olen' ja 'keihin minä kuulun', ryhmätasolla kysymykseen 'keitä me olemme'. Identiteetin subjektiivisella puolella tarkoitetaan yksilön omaa käsitystä siitä, kuka hän on ja keihin kuuluu, objektiivisella puolella taas niitä enemmän tai vähemmän selviä kriteerejä, joiden perusteella yksilö katsotaan johonkin ryhmään kuuluvaksi. Yksilöllä voi olla monia, päällekkäisiä ja tilanteesta riippuvia identiteettejä, jotka eivät kuitenkaan ole välttämättä yhtä vahvoja tai yhtä tärkeitä. Identiteetit voivat olla toisiaan täydentäviä tai keskenään kilpailevia. (Bakke 1995, 467-469.)

Saukkosen (1996, 9-10) mukaan identiteetin ensimmäinen ehto on yksikön (yksilö, ryhmä) olemassaolon tunnustaminen. Toisena ehtona hän mainitsee ajallisen jatkuvuuden eli ne tekijät, jotka pitävät tietyn yksikön samana menneisyydessä ja tulevaisuudessa. Kolmantena, identiteetin rakentuminen vaatii aina Toisen ympäristöstä erottautumiseen. Neljäntenä Saukkonen tuo esiin yhtenäisyyden eli sisäisten erojen sulautumisen haluttuun kokonaisuuteen.

Kaunismaa (1997, 221-222) painottaa, että identiteetissä on kyse niistä tulkinnoista, joita yksilöllä tai ryhmällä on itsestään. Giddensin (1997, 52) mukaan identiteettiä ei voida pitää vain joukkona piirteitä, vaan se edellyttää 'refleksiivistä tietoisuutta' tai omaelämäkerrallista itseymmärrystä. Identiteetti ei ole nähtävissä yksilöä koskevissa tosiasioissa, yksilön käyttäytymisessä tai muiden reaktioissa, vaan erilaisten symbolien, kielellisten ilmausten, "myyttien" ja kulttuuristen representaatiotapojen kautta tapahtuvassa itsen arvioimisessa sekä kyvyssä ylläpitää ja jatkaa tiettyä 'kertomusta'.

Kollektiivisesta identiteetistä voidaan puhua silloin, kun kysymyksessä ovat selvästi yhteisöt ja ryhmät, ei niinkään yksilöiden itseyden kokeminen vaan jokin yliyksilöllinen (Kaunismaa 1997, 220). Jukarainen (1996, 23) niin ikään korostaa, että kollektiivinen identiteetti on enemmän kuin yksilöiden identifikaation summa. Kaunismaa (1997, 220-223, 226-227) toteaa edelleen, että ryhmä voi olla sisäisesti homogeeninen tai hyvinkin heterogeeninen, mutta identiteetti saa sisältöjä viittauksista niihin 'samuuksiin', joiden oletetaan kertovan jotakin olennaista ryhmän luonteesta sekä sitä yhdistävistä että muista ryhmistä erottavista tekijöistä. Näin ollen kollektiivinen identiteetti jakaa todellisuuden

'meihin' ja 'muihin' sulkemalla toiset ihmiset sisäänsä ja toiset ulos. Sosiaalinen sulkeminen voi tapahtua mm. tekemällä spatiaalisia rajoja hallitsemalla tiettyjä toiminnan kenttiä, viittaamalla yhteisöllisiin tai kulttuurisiin ominaisuuksiin, esimerkiksi kielenkäyttöön ja toimintamalleihin, tai se voi perustua yksilöllisiin ominaisuuksiin, kuten yksilön ruumiillisiin piirteisiin, taitoihin tai sosiaalisiin kompetensseihin. (Kaunismaa 1997, 220-223, 226-227.)

Koska kollektiiviset identiteetit ovat jatkuvasti rakennettavissa, ne ovat teoreettisesti myös valinnaisia. Todellisuudessa monet vahvat ja perinteiset identiteetit eivät kuitenkaan ole tätä, kuten uskonnollinen tai sääty-identiteetti. (Kaunismaa 1997, 227-228; 1995, 10.) Olennaisia kysymyksiä ovatkin, kuka tai mitkä tahot vastaavat kollektiivisen identiteetin rakentamisesta ja onko identiteetin kehittämisprosessissa kyse itseohjautuvuudesta vai tietoisesta, kontrolloidusta rakentamisesta (Jukarainen 1996, 30). Castellsin (1997, 7) mukaan identiteettien sosiaalinen konstruointi liittyy aina valtasuhteisiin. Kollektiivista identiteettiä rakentava taho määrittää pitkälti identiteetin symbolisen sisällön ja identiteetin merkityksen siihen identifioituville, mutta myös niille, jotka jäävät identiteetin ulkopuolelle. Identiteetteihin liittyviä prosesseja kontrolloiva ja ohjaava ryhmä saattaa olla vain osa sitä ryhmää, jolle identiteettiä rakennetaan tai kokonaan sen ulkopuolella.

Kaunismaa (1997, 228) näkee, että koulutetummat, sosiaalisesti korkea-arvoisemmat, jonkin instituution oikeuttamat tai palkitsevat ja miespuoliset kykenevät yleensä paremmin määrittelemään kollektiivista identiteettiä. Castells (1997, 7) toteaa, että myös vallitsevat instituutiot voivat synnyttää identiteettejä. Varsinaisia identiteettejä niistä tulee kuitenkin vasta sitten, kun yksilöt sisäistyvät ne ja rakentavat niiden merkityksen tämän sisäistyksen ympärille.

2.2 Kansallinen identiteetti

Kansallinen identiteetti on vahvimpia yksilön kollektiivisia identiteettejä. Muut kollektiiviset identiteetit, kuten etninen, uskonnollinen, sukupuoli-, rotu- tai luokkaidentiteetti, saattavat olla päällekkäisiä tai sekoittua kansalliseen identiteettiin, mutta harvoin onnistuvat heikentämään sitä (Smith 1991, 143). Kansallinen identiteetti voidaan nähdä yksilöllisenä itseidentiteettinä, jolloin viittauskohteena on 'minä' ja ne yksilön ominaisuudet, joita pidetään kansallisesti yleisinä. Toisessa merkityksessä kansallinen identiteetti on nimenomaan

kollektiivinen identiteetti, joka ei voi koostua ainoastaan yksilöiden identiteettikokemuksista. (Kaunismaa 1995, 4-5.)

Kansallista identiteettiä voidaan lähteä tarkastelemaan 'kansan' ja 'kansakunnan' käsitteiden avulla. Saukkonen (1996) määrittelee kansan "etnis-kulttuuris-valtiolliseksi" käsitteeksi. Tästä näkökulmasta kansa voidaan nähdä 1) sukuyhteisönä eli genealogisena yhteisönä; 2) tietyn hallinnollisen alueen ja järjestelmän väestön synonyyminä; 3) kulttuuriyhteisönä tai 4) yhteenkuuluvuuden tunteen ylläpitämänä yhteisönä. Kansan ja identiteetin eri ulottuvuudet on havainnollistettu alla olevassa taulukossa.

Taulukko 1. Kansallisen identiteetin käsitteellinen kenttä. Kansa-käsitteen määritelmällinen perusta ja 'identiteetti'-käsitteen ulottuvuudet. (Saukkonen 1996, 11.)

IDENTITEETTI

Olemassaolo	Yhtenäisyys	Erotautuminen	Jatkuvuus
sisäinen ja ulkoinen tunnistautuminen	sisäisten erojen integroituminen	aste-erot ja eri kulttuurit	historia ja tulevaisuus

KANSA

Väestö

- territorio
- hallinto

"VALTION TAI KANSAKUNNAN IDENTITEETTI"

Genealogia

- oletetut verisiteet
- rotu

"KANSALLINEN SUKUIDENTITEETTI"

Kulttuuri

- kieli
- uskonto
- tavat
- elinkeino
- ideaalit

"KANSALLINEN KULTTUURI-IDENTITEETTI"

Kansallistunne

"KANSALLINEN YHTENKUULUVUUSIDENTITEETTI"

Identiteettihän koostui Saukkosen (1996) mukaan olemassaolosta, yhtenäisyydestä, erottautumisesta sekä jatkuvuudesta, jotka ovat taulukossa ylhäällä. Kansa -käsitteen ulottuvuudet on puolestaan esitetty vasemmalla: väestö, genealogia, kulttuuri, kansallistunne. Yhdistelemällä näiden käsitteiden ulottuvuuksia saadaan neljä kansallisen identiteetin puolta: valtion tai kansakunnan identiteetti, kansallinen sukuidentiteetti, kansallinen kulttuuri-identiteetti sekä kansallinen yhteenkuuluvuusidentiteetti.

Valtion tai kansakunnan identiteetti liittyy kollektiivisella tasolla valtioon. Yksilötasolla se viittaa sekä kansalaisuuteen oikeuksineen ja velvolluuksineen että valtiolliseen kansallisuuteen. Yksilön kansallisuutta symboloi ehkä voimakkaimmin passi. Muut "kansalliset" symbolit, kuten kansallislaulu, -lippu, -vaakuna, kansallinen rahayksikkö ja poliittiset instituutiot, ovat todisteita valtion olemassaolosta sekä omien kansalaisten että ulkopuolisten taholta. *Kansallisesta sukuidentiteetistä* voidaan puhua, jos kansa on olemassa genealogisena yksikkönä eli sillä käsitetään olevan yhteinen alkuperä ja tunnistettavissa olevat yhteiset, yleensä fyysiset piirteet. Uskomukset yhteisestä polveutumisesta merkitsevät yleensä enemmän kuin todellinen veriryhmä- ja geenitutkimuksen avulla todistettava sukulaisuus. *Kansallisessa kulttuuri-identiteetissä* on kielen merkitys korostunut. Myös uskonto, arvot, tavat, asenteet, ideaalit, elinkeino ja persoonallisuuden piirteet ovat tekijöitä, joiden perusteella voidaan havaita ja tunnistaa eroja ja yhtäläisyyksiä eri kansojen välillä. (Saukkonen 1996, 11-14.)

Kansallisella yhteenkuuluvuusidentiteetillä tarkoitetaan yksilön samastumista kansaan pääasiassa vapaaehtoisuuden ja oman harkinnan pohjalta. Kansallisesta yhteenkuuluvuudesta kertovat mm. kansallistunne ja kansallismieli. Syntymä- ja asuinpaikkakuntaan, kotiseutuun tai koko ihmiskuntaan samastumisen tulee kansallisen identiteetin näkökulmasta olla toissijaista. Nykykäsityksen mukaan 'kansalla' ei ole suoranaista vastaavuutta todellisuudessa, vaan se on olemassa vain kertomusten ja mielikuvien kautta. (Saukkonen 1996, 14-16.)

Kaunismaan (1995, 7-8) mukaan kansallisen identiteetin syntyminen on ollut mahdollista vasta nationalismiprosessiin liittyvän nykyaikaisen valtionmuodostuksen, modernien poliittisten ja taloudellisten järjestelmien kehittymisen sekä yksilöitymisprosessin myötä, jolloin alamaisilta alettiin vaatia vapaaehtoista halukkuutta osallistua oman maansa asioihin. Kansakuntien rakentamisessa voidaan erottaa kaksi traditiota. Renanilaisen määritelmän mukaan kansa on yhteisö, jonka jäsenet nauttivat tiettyjä kansalaisoikeuksia. Kansakunta

ymmärretään ennen kaikkea kansalaisyhteiskuntana, yhteishyvän hankkeena. Näin ollen renanilainen kansa -käsitys kytkeytyy poliittiseen tahtoon. Herderiläis-hegeliläinen traditio pohjautuu puolestaan kulttuuris-orgaaniseen käsitykseen: kansakunta on etnis-kulttuurinen yhteisö, jota ei valita vaan johon synnyttään. (Ahonen 1998, 135-137.)

Smith (1991, 1992) erottaa toisistaan etnisten yhteisöjen identiteetin, kansallisen identiteetin ja valtioidentiteetin. Etnistä yhteisöä pitävät koossa yhteiset myytit ja traditiot sekä tietynlainen sukulaisuus tai hengenheimolaisuus. Kansallista identiteettiä ja kansaa määrittävät etnisen yhteisöllisyyden lisäksi muun muassa massakulttuuri, yhteinen talouselämä sekä juridinen säätely tietyllä alueella. Kansallisessa identiteetissä on Smithin mukaan kyse kansakunnan sosiokulttuurisesta rakentamisesta etnisen ytimen ympärille. Tämä rakennustyö on saanut tukea herderiläis-hegeliläisestä ajattelusta. Valtioidentiteetti voidaan nähdä kansallisen identiteetin kehityksen päätepisteenä. Kansaan kuulumisen merkitsee myös poliittisen osallistumisen oikeutta, jolloin kansallisvaltiosta muodostuu myös renanilainen kansalaisyhteiskunta.

Kansallisen identiteetin ajatus on yleismaailmallinen, "globaali normi" (Kaunismaa 1995, 8). Eri puolilla maapalloa on nähty visioita maailmasta, joka koostuu homogeenisistä, yhdistyneistä ja vapaista kansakunnista (Smith 1991, 143). Kansallinen identiteetti koskettaa yksilöitä ja yhteisöjä arkielämän eri alueilla, kulttuurisesti, sosiaalisesti ja poliittisesti. Se luo mielikuvan yhtenäisestä kansallisesta yhteisöstä, jonka sisällä yksilöiden sosiaaliset eroavaisuudet on ylitettävissä ja jonka sosiaalisessa järjestelmässä yksilöt toimivat kansalaisen roolissa. Poliittiset, hallinnolliset ja taloudelliset toiminta-alueet on mahdollista ymmärtää kansallisen identiteetin kautta osaksi kansallista kokonaisuutta, 'meidän' yhteiskuntaa. Identiteetille rakennetaan ominaisuuksia viittaamalla muun muassa rotuun, alkuperään, mentaliteettiin tai kansalliskieleen, kulttuuriin käytäntöihin, tunnelatauksiin ja abstrakteihin symboleihin. (Kaunismaa 1995, 5-8.) Smith (1991, 14) tiivistää kansallisen identiteetin keskeisiksi piirteiksi historiallinen alueen tai kotimaan; yhteiset myytit ja historialliset muistot; yhteisen kulttuurin; kaikkia koskevat lailliset oikeudet ja velvollisuudet sekä yhteisen talouden ja alueellisen liikkuvuuden.

2.3 Eurooppalainen identiteetti

Kansallisten identiteettien rinnalle ollaan Euroopassa hakemassa uutta kollektiivista identiteettiä: eurooppalaista identiteettiä. Tiiviimpi ja samalla laajentuva Euroopan taloudellinen ja poliittinen yhentyminen on luonut paineita eurooppalaisten välisen yhteenkuuluvuudentunteen syntymiselle. Eurooppalaista identiteettiä tarkastellaan tässä ensin maantieteellisesti, sitten soveltaen edellä kuvattujen kansallisen kulttuuri-identiteetin, valtion tai kansakunnan identiteetin sekä kansallisen yhteenkuuluvuusidentiteetin ideoita.

Eurooppa on koko historiansa ajan ollut käsitteenä tulkinnanvarainen. *Maantieteellinen* Eurooppa ei käy yksiin kulttuuristen, taloudellisten ja poliittisten rajanmääritysten kanssa (García 1993, 2). Jo pelkästään Euroopan maantieteelliset rajat, varsinkin Venäjän suhteen, ovat vaihdelleet. Useimmiten Euroopan rajaksi on idässä hyväksytty Ural-vuoristo, sen sijaan henkisen eurooppalaisuuden rajat onkin vedetty lännemmäksi (Mikkeli 1994, 2).

Myös Keski-Euroopan ja Länsi-Euroopan välinen suhde on ollut ongelmallinen. Keski-Euroopaksi on voitu ymmärtää saksalainen kulttuurialue, "Mitteleuropa", mutta 1980 ja 1990 -luvulla on alettu keskustella myös toisesta Keski-Euroopasta, nimittäin Saksasta itään olevasta alueesta, joka tsekkiläisen emigranttikirjailija Milan Kunderan mukaan "koostuu niistä valtioista, jotka olivat aina katsoneet kuuluvansa länteen, mutta jotka vuonna 1945 yllättäen huomasivatkin olevansa osa itää" (Mikkeli 1994, 159). Euroopan unionin kannalta tämä toisen Keski-Euroopan kysymys ei ole yhdentekevä. Ydin-Euroopaksi määritellään helposti vain ne maat, jotka kuuluvat Euroopan unioniin tai ovat hakemassa jäsenyyttä. Jotta kuilu näiden maiden ja muun Euroopan välille ei muodostuisi ylitsepääsemättömäksi, on luotu visioita kulttuurisesti ja poliittisesti yhtenäisestä pan-Euroopasta. Euroopan unionin syventämisen ja laajentamisen tavoitteet ovat erilaiset. Syventäminen voimistaisi eurooppalaista identiteettiä ja lisäisi legitimitteettiä unionin sisällä, tehokkuuden kustannuksella tapahtuvan laajentumisen on puolestaan toivottu johtavan sisällöltään rikkaampaan yhteisöön rauhan, hyvinvoinnin ja demokratian nimissä. (García 1993, 2-3.)

Kulttuuri-identiteetin näkökulmasta Euroopan historiallinen kulttuuriperintö muodostuu Mikkelin (1994, 162-163) mukaan pääosin kolmesta tekijästä: roomalaisesta oikeudesta, kriittisestä järjestä ja kristillisyydestä. Sihvola (1998, 40) mainitsee uudella ajalla perintöön lisätyn vielä muun muassa tiedon ja luonnon hallinnan kasvuun perustuvan tieteellis-teknisen sivistyksen, vapauden, veljeyden ja tasa-arvon periaatteille rakentuvan

valistusajattelun sekä yhteiskuntajärjestyksen, joka perustuu markkinatalouteen, mutta jakaa siten tuotettua hyvinvointia myös heikommin toimeentuleville. Roomalainen laki, poliittinen demokratia, parlamentaariset instituutiot, juutalais-kristillinen etiikka sekä renessanssin humanismi, rationalismi ja empirismi, romantismi ja klassismi ovat osittain koko Euroopan kesken jaettua perintöä, johon viitattaessa Smith (1992, 70-72) puolestaan käyttää termiä eurooppalainen 'kulttuurien perhe' (the European 'family of cultures'). Ajatuksena on, että kaikkien Euroopan maiden ei ole tarvinnut omaksua tätä kaikkea samassa määrin, mutta osittain yhteiset poliittiset traditiot ja kulttuuriperinne muodostavat yhdessä kokemuksen eurooppalaisuudesta.

Käytännössä ei voida kuitenkaan kieltää eurooppalaisten eri perinteitä, tapoja ja kieliä, jotka koetaan usein yhteisen identiteetin syntymistä hankaloittaviksi tekijöiksi. Mikkeli (1998, 9-10) epäileekin, ettei Euroopan yhteisen henkisen perinnön kaunis tarina riitä. Kertomus "Euroopan ideasta" ei ensinnäkään ota huomioon Euroopan unionin muuttumisen tai peräti hajoamisen mahdollisuutta, vaan näkee Euroopan kehittyvän vääjäämättömästi kohti unionia. Historia ei kuitenkaan ole tosiasiasa ollut aivan näin suoraviivainen. Toiseksi Mikkeli kritisoi "Euroopan idean" historian olevan "voittajien historiaa". Kertomuksessa ei juuri ole sijaa imperialismille, kolonialismille tai totalitarismille, jotka ovat myös tosiasioita Euroopasta levinneen sivistyksen rinnalla. Lisäksi jäävät huomioimatta kysymykset Euroopan laajuudesta, luonteesta, sen mahdollisesta identiteetistä, sisäisistä jaoista ja ristiriidoista tai suhteesta muuhun maailmaan.

Yhtenä suurimpana esteenä eurooppalaisen identiteetin syntymiselle Smith (1992, 73-74; myös 1991) pitää yhteisten myyttien ja symbolien sekä historiallisten muistojen ja traditioiden eli 'eurooppalaisen mytologian' puuttumista. Ei ole olemassa eurooppalaisia rituaaleja ja seremonioita, jotka loisivat mahdollisuuden kollektiiviselle identifikaatiolle. Delanty (1995, 130-132) puolestaan toteaa, että Eurooppa on maantieteellisenä kokonaisuutena liian suuri ja abstrakti, jotta se voitaisiin ymmärtää mielekkäästi ja jotta sillä olisi emotionaalista arvoa. Lisäksi eurooppalaisilta puuttuu kollektiivinen identiteetti, joka olisi sitoutunut demokratiaan tai kulttuuriseen suvaitsevaisuuteen, Euroopan unionin yrittäessä vedota vain ihmisten yleiseen asenteeseen. Vaihtoehdoksi identiteetin rakentamisessa jää siis poliittisen tahdon ja taloudellisten intressien ylläpitämä "muistoton tieteellinen kulttuuri" (Smith 1992, 73-74).

Euroopan unionin ensisijaisena tavoitteena ei ole kulttuurisen yhtenäisyyden voimistaminen sinänsä, vaan se on pikemminkin keino tiiviimmän taloudellisen ja poliittisen yhteisön rakentamiseksi. Saukkosen (1996) käsittein voitaisiin puhua *valtion tai kansakunnan identiteetistä*. Näin on varsinkin, kun ajatellaan kysymystä Euroopan liittovaltiosta ja federaatiokehityksestä. Euroopan unioni on ottanut käyttöönsä perinteisiä "kansallisia" symboleja, kuten passin, hymnin, lipun, oman valuutan, poliittisia instituutioita sekä vuosittain juhlittavan Eurooppa-päivän. Ei voida myöskään unohtaa keskustelua yhteisestä turvallisuuspolitiikasta. Saadakseen varsinaista päätösvaltaa Euroopan unionilla pitäisi kuitenkin olla legitimizeettiä kansan keskuudessa, sillä ihmiset eivät halua kenenkään "ulkopuolisen" päättävän asioistaan (Bakke 1995, 469). Euroopan unionilta puuttuu voimakas johtaja, eivätkä symbolit ole osoittautuneet kovin tehokkaiksi (Heater 1992, 54).

Bakke (1995, 473) on sitä mieltä, että voimakkaamman eurooppalaisen identiteetin saavuttamiseksi tulisi ensinnäkin määritellä, mitä eurooppalaisilla on yhteistä, ja toiseksi kansalaisten tulisi tuntea itsensä eurooppalaisiksi. Tällä hetkellä lienee arveluttavaa juurikaan puhua eurooppalaisesta *yhteenkuuluvuusidentiteetistä*. Miall (1993, 50) toteaa, että suurin osa länsieurooppalaisista ei tunne itseään eurooppalaiseksi vaan kokee kuuluvansa kansalliseen tai paikalliseen yhteisöön. Näin on myös kevään 1997 Eurobarometrin (EB 47, 55) mukaan.

Vaikka enemmistö eurooppalaisista identifioi itsensä kansalliseen tai alueelliseen yhteisöön, on myös ryhmiä, jotka kokevat itsensä eurooppalaiseksi muita voimakkaammin. Bakken (1995, 473-474) mukaan nuori, koulutettu ja kielitaitoinen eurooppa-suuntautunut eliitti voisi olla eurooppalaisen identiteetin rakentamista eteenpäin vievä voima. Kääntöpuolelta on kuitenkin jo nyt havaittavissa oleva kuilu eliitin ja muun väestön välillä (Miall 1993, 51) ja vaarana on syntyä Eurooppa, jossa yleinen mielipide jää kuulematta (García 1993, 3).

Wiberg (1998, 297-302) on vertaillut eliitin (poliitikkojen, huipputason virkamiehien, talouselämän ja ammattiyhdistysliikkeen johtajien, median sekä akateemisten, kulttuurielämän ja uskonnollisen elämän johtohahmojen) ja kansalaisten mielipiteitä EU-asioissa. Eurobarometreihin sekä EU:n jäsenmaiden yhteiskunnallisten vaikuttajien haastatteluihin (Top Decision Makers Survey, kesäkuu 1996) perustuen hän toteaa, että kansalaisten ja päättäjien mielipiteet eroavat huomattavasti toisistaan. Kun päättäjien asenne Euroopan unioniin on erittäin myönteinen, 94 % piti jäsenyyttä EU:ssa hyvänä asiana, vain noin puolet

kansalaisista oli samaa mieltä. Eliitin oli myös huomattavasti helpompi huomata jäsenyydestä maalleen koituvia etuja.

Tietynlaisen yhtenäisen “eurooppalaisen eliitin” olemassaoloon viittaisi muun muassa se, että eliittien mielipiteet vaihtelivat maittain olennaisesti vähemmän kuin kansalaisten, vaikkakin uusimmat jäsenmaat (Suomi, Ruotsi ja Itävalta) poikkesivat jossain määrin sekä eliitti- että kansalaistasolla vanhemmista jäsenmaista. Eri eliittiryhmät olivat myös maiden sisällä varsin yksimielisiä. (Wiberg 1998, 297-302.)

Pelkkä Euroopan taloudellinen ja poliittinen integraatio tuskin tuo automaattisesti mukanaan eurooppalaisen identiteetin voimistumista. Nimenomaan kansallinen identiteetti on varteenotettava kilpailija eurooppalaisen identiteetin syntymiselle, koska se on yksilön vahvimpia identiteettejä perustuen yhteiselle kansalliselle historialle ja poliittiselle itsenäisyydelle (Bakke 1995). Myös Smithin (1992, 56-59, 64) mukaan eurooppalainen ja kansallinen identiteetti voivat joutua ristiriitaan käytännön tasolla, jolloin kansallisella identiteetillä on selviä etuja puolellaan eurooppalaiseen identiteettiin nähden. Harle (1991, 174) puolestaan toteaa, että eurooppalaista identiteettiä yritetään keinotekoisesti tarjota ihmisille, jotka tulevat vielä kauan identifioitumaan ’isänmaahan’, ’kansaan’ tai ’valtioon’ eikä Jukarainenkaan (1996, 37) usko eurooppalaisen identiteetin luomiseen kansallisten identiteettien korvikkeeksi. Delanty (1995, 132) näkee, että Euroopan idea on luonut ristiriidan: toisaalla on poliittinen, taloudellinen ja sotilaallinen yhdentymisen, toisaalla sosiaalinen ja kulttuurinen pirstaloituminen. Myös Llobera (1997, 43) havaitsee samankaltaisen paradoksin. Samaan aikaan, kun on paineita rakentaa suuria taloudellisia ja poliittisia järjestelmiä, pienet alueelliset, etniset ja kansalliset identiteetit voimistuvat.

Onko kysymys joko eurooppalaisen identiteetin tai kansallisen identiteetin valitsemisesta lainkaan olennainen? Smith (1992) uskoo, että ihmisten ei välttämättä tarvitse valita joko kansallisen tai eurooppalaisen identiteetin välillä, sillä heillä voi olla monia identiteettejä, joita vaihdetaan tilanteesta riippuen. Näiden identiteettien ei tarvitse Garcian (1993, 15) mukaan välttämättä joutua ristiriitaan keskenään, vaan ne voivat olla samankeskisiä niin, että ihmiset osoittavat lojaalisuuttaan eri tahoille samanaikaisesti, aina läheisimmästä ja välittömimmästä yhteisöstä etäisimpään, esimerkiksi Euroopan unioniin.

Entä onko eurooppalaista identiteettiä järkevää lähteä rakentamaan samoista lähtökohdista kuin kansallisia identiteettejä? Reif (1993, 151) näkee “eurooppalaisen kansakunnan” rakentamisen riskinä: Euroopan unioni ei voi muuttua yhdeksi kansallisvaltioksi, vaan

sen on oltava monikansallinen ja monikielinen poliittinen järjestelmä, joka käsittelee kansallisella tasolla hallitsemattomia asioita. Tätä mieltä on myös Harle (1991, 172-174), jonka mukaan eurooppalaisen identiteetin luominen voisi olla mahdollista vain "vahvan" vihollisen avulla ja joka pelkää, että Euroopan integraation johtaa 'euro-nationalistisen' politiikan tai europeanismin myötä pikemminkin uuteen "supervaltaan" kuin "universaaliin maailmanyhteisöön". Edellä on todettu, että eurooppalainen identiteetti muodostuu moninaisista Euroopan sisällä olevista paikallisista identiteeteistä. Reifin mukaan (1993, 151) eurooppalaisten tulisi tämän lisäksi olla avoimia niille kulttuureille, joita ei perinteisesti ole katsottu osaksi eurooppalaisuutta, mutta jotka silti ovat osa nykyisiä yhteiskuntia, kuten islam. Hän kysyykin, onko eurooppalaisilla tarpeeksi poliittista, taloudellista ja kulttuurista itseluottamusta hyväksyä myös "muita" osaksi eurooppalaisuutta ja eurooppalaista identiteettiä.

3 KANSALAISENA EUROOPASSA?

3.1 Näkökulmia kansalaisuuden käsitteeseen

Kansallinen identiteetti, kansallisuus ('nationality') ja kansalaisuus ('citizenship') ovat toisiinsa liittyviä käsitteitä. Toteutuakseen mahdollisimman täydellisinä ne vaativat toistensa olemassaoloa. Kansallinen identiteetti sisältää siis tunteen poliittisesta yhteisyydestä, jolla viitataan yhteisiin instituutioihin sekä yhteisön jäsenille yhteisiin kansalaisen oikeuksiin ja velvollisuuksiin (Smith 1991, 9-10). Heaterin (1990, 185-186) mukaan yksilöllä voi olla tunne jonkin maan kansallisuudesta hänen olematta kuitenkaan kansalainen sen varsinaisessa merkityksessä. Päinvastoin on myös nähty, että kansalaisen identiteetti ei ole täydellinen, jos siitä puuttuvat kansallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunteet.

Close (1995, 1-2) on selvittänyt modernin kansalaisuuden käsitettä ja siihen liittyviä suhteita. Kansalaisuus on asema, johon liittyy erilaisia oikeuksia. Ensisijaisesti kansalaisuus on nähtävä yksilön suhteena valtioon, mutta myös toisiin ihmisiin. Sen lisäksi, että nämä suhteet ovat pohjimmiltaan laillisia, ne ovat poliittisia, taloudellisia ja sosiaalisia, ja niihin liittyy aina valta. T.H. Marshall (1992, 8, 15) määrittelee kansalaisuutta lähtien niistä oikeuksista, joita yksilöt ovat saavuttaneet historian kuluessa. Hän jakaa kansalaisuuden ja siihen liittyvät oikeudet kolmeen elementtiin. Kansalaisoikeuksilla tarkoitetaan yksilönvapauden kannalta olennaisia perusoikeuksia. Poliittiset oikeudet takaavat mahdollisuuden osallistua poliittiseen päätöksentekoon. Sosiaaliset oikeudet puolestaan liittyvät hyvinvointiin ja turvattuihin elinolosuhteisiin. Karkeasti ottaen voidaan ajatella, että kansalaisoikeudet saavutettiin 1700 -luvulla, poliittiset oikeudet 1800- ja sosiaaliset oikeudet 1900 -luvulla.

Storrien (1997, 64) mukaan kansalaisuus nähdään liian usein helposti pelkkänä nippuna oikeuksia. Tällöin unohdetaan, että kansalaisuus on itseasiassa kulttuurinen saavutus, joka voidaan myös menettää. Kansalaisen tärkein tehtävä on yhdessä muiden kansalaisten kanssa työskennellä sen hyväksi, ettei näin käy. Tätä työtä eivät ohjaa niinkään erilaiset menettelytavat vaan arvot - vapaus, veljeys, tasa-arvo. Kansalaisuuden ydin on yksilön aktiivisessa toiminnassa yhteisönsä hyväksi sekä myös halukkuudessa täyttää niitä velvollisuuksia, joita hänelle oikeuksia myöntänyt yhteisö odottaa (Heater 1990, 62-63).

McLaughlinin (1992) mukaan kansalaisuuden käsitteeseen voidaan liittää neljä piirrettä: (1) identiteetti, (2) kansalaiselta vaaditut hyveet, (3) yksilön poliittisen osallis-

tumisen laajuus sekä ne (4) sosiaaliset edellytykset, jotka nähdään välttämättöminä tehokkaalle kansalaisuudelle. Heater (1990, 330-336) mainitsee kansalaisuuden sisältävän viisi elementtiä, joita ilman kansalaisuus ei voi olla täydellinen. Myös hän erottaa identiteetin ja kansalaishyveet, sekä lisäksi kansalaisuuden lailliset, poliittiset ja sosiaaliset aspektit.

3.2 Poliittinen osallistuminen ja demokratia

Yksilön kansalaisuuden voidaan siis ajatella olevan suhteellisen merkityksettömä ilman poliittista osallistumista. Tulkintoja siitä, millaista tuon osallistumisen tulisi olla, on monia, mutta periaatteessa voidaan erottaa kaksi näkökulmaa. Toisen mukaan tavallisen kansalaisen toiminnan tulee olla mahdollisimman vähäistä, toinen näkemys puolestaan korostaa yksilöiden aktiivisuuden tärkeyttä, jotta demokratia toteutuisi. Tätä erottelua noudattelevat esimerkiksi McLaughlinin (1992) minimalistinen ja maksimalistinen näkökulma kansalaisuuteen, Heaterin (1990) elitistinen ja osallistuva kansalaisuus sekä Carrin (1991) moraalinen demokratia ja markkinademokratia. Myös Puolimatka (1995a; 1995b) jakaa demokraattisen teorian samalla periaatteella kahteen erilaiseen suuntaukseen: markkinademokratiaan ja arvodemokratiaan.

Demokratian teoria jakaantuu siis erilaisiin suuntauksiin, mutta yleiskäsitteenä demokratialla voidaan viitata muun muassa monipuoluejärjestelmään, säännöllisesti järjestettäviin salaisiin vaaleihin, joissa on yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, määräaikaiseen kansanedustuslaitokseen, riippumattomaan oikeuslaitokseen sekä mielipiteen ja ilmaisun vapauteen. Markkinademokratia ja arvodemokratia poikkeavat toisistaan siinä, että edellinen pitää demokratiaa neutraalina menettelytapana ja jälkimmäinen arvokäsitteenä. Toisin sanoen markkinademokraattien mukaan mainitut demokraattiset menettelytavat ja institutionaaliset järjestelyt toimivat kansalaisten valvutuneisuudesta huolimatta, kun taas arvodemokraatit katsovat demokratian edellyttävän myös kriittisiä kansalaisia ja demokraattista arvomaailmaa. (Puolimatka 1995b, 219-220; Carr 1991, 378-379.)

Markkinademokraatit pitävät käsitystä valistuneesta ja osallistuvasta kansalaisesta liian ihanteellisena ja epärealistisena. Demokratia ei ole mitenkään sidoksissa arvoihin, vaan se perustuu empiirisiin tosiasioihin siitä, kuinka yhteiskunta todella toimii. (Puolimatka 1995b, 225.) Yksityisinä henkilöinä ihmisillä ei mitään velvollisuutta, eikä useimmiten halua

tai kykyjäkään osallistua päätöksentekoon, vaan jokaisella on vapaus tyydyttää omia tarpeitaan. Demokraattista vapautta ei siis nähdä positiivisena vapautena osallistua, vaan negatiivisena vapautena ajaa omia etujaan yhteiskunnan juurikaan puuttumatta asiaan. (Carr 1991, 379-380.) Kansalaisuus ymmärretään McLaughlinin (1992, 236) mukaan 'minimalistisesti' eli lähinnä muodollisesti, jolloin hyvän kansalaisen kriteeriksi riittää lainkuuliaisuus, äänestämisen vaaleissa ja toimiminen vastuullisesti välittömässä lähipiirissä. Carr (1991, 379) toteaa markkinademokratian sisältävän 'elitistisiä', 'pluralistisia' sekä 'uusliberaaleja' aineksia. Puolimatka (1995b, 219) jaotteleekin markkinademokraatit edelleen kolmeen alaryhmään: demokraattisiin elitisteihin, demokraattisiin pluralisteihin ja prosessidemokraatteihin. Jaottelu perustuu siihen, miten poliittisesta vallasta kilpailevien ryhmien ymmärretään muodostuvan.

Arvodemokratia voidaan Carrin (1991, 378) mukaan ymmärtää moraaliseksi kahdessa merkityksessä. Ensinnäkään demokratia ei ole pelkkä poliittinen järjestelmä, vaan ikään kuin elämäntapa, joka perustuu sellaisiin arvoihin kuin itsensä toteuttaminen, itsemäärääminen sekä tasa-arvo. Nämä arvot näkyvät myös politiikassa. Toiseksi, arvodemokratia on moraalista, koska se määrittää niitä periaatteita, joiden mukaan demokraattisen yhteiskunnan tulisi toimia. Demokratia on siis olennaisesti arvojärjestelmä, jossa tärkeimmäksi asiaksi voidaan nähdä ihmisen kunnioittamisen periaate (Puolimatka, 1995b, 245).

Arvodemokratiassa poliittinen valta kuuluu kansalle. Jotta arvodemokraattinen näkemys toteutuisi, myös kansalaisten tulisi olla sitoutuneita demokraattiseen arvojärjestelmään. Vapauden, tasa-arvon, oikeudenmukaisuuden ja solidaarisuuden hyveiden lisäksi vaaditaan osallistumisen hyveitä, kuten yhteiskunnallista vastuuntuntoa, halua osallistua politiikkaan, toisten näkemysten kunnioittamista sekä kriittisyyttä auktoriteetteja kohtaan. Koska moraalisia asiantuntijoita ei ole, täytyy kansalaisten olla valveutuneita ja kyetä ilmaisemaan näkemyksiään. (Puolimatka 1995b, 244-246; 1995a, 42-43.)

McLaughlinin (1992, 236-237) mukaan kansalaisen identiteettiin liittyy sosiaalisia, kulttuurisia ja psykologisia puolia. Sen lisäksi, että omistaa passin, äänestää tai on jonkin maan kansalainen (kansallisuuden merkityksessä), kansalaisen tulee olla tietoinen itsestään yhteisön jäsenenä, jolla on velvollisuuksia, mutta myös oikeuksia sekä taju yhteisestä hyvästä. Kansalaisen identiteetti on dynaaminen prosessi, jota määritellään jatkuvasti uudestaan. Hyvä kansalainen kykenee tarkastelemaan asioita laajemmin ja yleisemmällä tasolla kuin ainoastaan välittömässä lähipiirissään. Hänen tulisi pyrkiä luomaan sellaiset

sosiaaliset olot, jotka mahdollistavat kaikkien kansalaisten täysivaltaisen toimimisen yhteiskunnassa. Vaikka kansalaisuuden käsite onkin periaatteessa tasa-arvoinen, aina on kuitenkin olemassa erilaisia sosiaalisia epäkohtia, jotka käytännössä estävät todellisen ja merkityksellisen kansalaisuuden saavuttamisen.

3.3 Kansalaisuuden eri tasot: lokaalista globaaliin

Delorsin ym. (1996, 17) mukaan yksi uuden vuosituhannen keskeisiä ongelmia on jännite "globaalin" ja "lokaalin" välillä: miten ihmiset voisivat olla maailmankansalaisia menettämättä juuriaan ja jatkaen toimintaansa kansallisella ja paikallisella tasolla. Mannermaa (1994, 73) uskoo, että suomalaisillekin alkaa paikallisen ja kansallisen identiteetin lisäksi kehittyä vähitellen tunne eurooppalaisuudesta tai maailmankansalaisuudesta. Tällöin myös solidaarisuuden ja yhteisvastuun tulisi ulottua yli kansallisten rajojen.

Heater (1990, 318-319) tarkastelee kansalaisuutta kolmella eri ulottuvuudella, joista muodostuu kansalaisuuden kuutio ('the cube of citizenship'). Ensimmäisen ulottuvuuden muodostavat kansalaisuuden viisi elementtiä: identiteetti, kansalaishyveet sekä kansalaisuuden lailliset, poliittiset ja sosiaaliset puolet. Toinen ulottuvuus rakentuu kansalaiskasvatuksesta eli niistä tiedoista, taidoista ja asenteista, joita kansalaisen on opittava. Ne maantieteelliset kontekstit, joissa kansalaiset toimivat ovat kuution kolmas ulottuvuus. Maantieteellisiä tasoja ovat paikallinen, kansallinen, alueellinen (kuten maanosa) sekä maailmanlaajuinen. Näiden kaikkien kolmen ulottuvuuden tulisi liittyä toisiinsa niin, että esimerkiksi jokaisella maantieteellisellä tasolla toteutuvat kaikki viisi kansalaisuuden elementtiä sekä kansalaiskasvatus.

Käsitys siitä, että poliittisen vallan jakautuminen eri tasoille on mahdollista ja hyödyllistä sekä siitä, että yksilö voi identifioitua näihin kaikkiin tasoihin, ei ole historian näkökulmasta uusi. Moninkertaisen kansalaisuuden tekee mahdolliseksi yksilöiden kyky moniin identiteetteihin, joita otetaan käyttöön tilanteesta riippuen. Samoin yksilöiden lojaalisuuden kohteina voivat olla useat eri tahot, ei ainoastaan esimerkiksi kansallisvaltio. Lisäksi on käymässä selväksi, että kansallisvaltio ei voi täysin taata yksilön hyvinvointia ja turvallisuutta: miksi siis osoittaa uskollisuuttaan ainoastaan tälle yhdelle taholle. Itsekäs kansallisten etujen tavoittelu vaarantaa myös koko planeetan ja ihmiskunnan tulevaisuuden.

Tulevaisuuden hyvä kansalainen onkin sellainen, joka oivaltaa selkeästi monitahoisen identiteettinsä ja osallistuu innokkaasti kansalaistoimintaan kaikilla tasoilla, jonka jäsen hän on. (Heater 1990, 320-326.)

Heater (1990, 238-241) uskoo, että tavalliset ihmiset ovat yhä suuremmassa määrin alkamassa toimia maailmankansalaisen tavoin. Tästä ovat osoituksena muun muassa erilaiset ylikansalliset instituutiot (esimerkiksi YK, WHO ja Maailmanpankki) ja hallituksista riippumattomat järjestöt, joiden hyväksi ihmiset työskentelevät - eivät niinkään yksittäisten valtioiden kansalaisina, vaan ainakin alkeellisen maailmanlaajuisen yhteisön jäsenenä. Verkostoitumisen ideana on, että samoista asioista kiinnostuneet ja huolestuneet ihmiset muodostaisivat ryhmiä auttaakseen toisiaan, vaihtaakseen tietoa ja kokemuksia sekä toimiakseen yhdessä. Tämä edistäisi myös maailmankansalaisuutta, sillä nykyiset tietoliikenneyhteydet mahdollistavat osallistumisen maantieteellisistä rajoista huolimatta. Hyvänä esimerkkinä maailmanlaajuisesta kansalaistoiminnasta Heater mainitsee spontaanisti syntyneet ja laajalle levinneet ympäristöliikkeet.

3.4 Euroopan unionin kansalaisuus

Eurooppa ja Euroopan unioni on yksi taso kansallisen tason ja maailmanlaajuisen kansalaisuuden välillä. Euroopan unionissa ei ole kysymys vain kansallisvaltioiden välisestä liittoutumisesta, vaan siitä, että jäsenvaltioiden yläpuolelle on muodostumassa omat intressinsä, joita ei voi suoraan johtaa kansallisista pyrkimyksistä. Tässä prosessissa voidaan nähdä samoja piirteitä kuin kansallisvaltiollisen tason kehitymisessä paikallisyhteisöjen yläpuolelle. (Mannermaa 1994, 74.)

Euroopan komissio ja parlamentti ovat 1980-luvulta saakka kiinnittäneet huomiota ja jo tuolloin pyrkineet jossain määrin edistämään eurooppalaisen kansalaisuuden syntymistä. Tiiviimpi taloudellinen integraatio vaatii tuekseen poliittisen integraation, jota puolestaan ei voi syntyä ilman aktiivista Euroopan unionin kansalaisuutta. (Heater 1992, 53.) Tätä kansalaisuutta rakennettu yhä voimakkaammin 1990 -luvulla. Marraskuussa 1993 voimaan astuneeseen Maastrichtin sopimukseen sisällytettiin Euroopan kansalaisuuden käsite, joka takaa Euroopan unionin jäsenmaiden kansalaisille tietyt oikeudet (Raunio 1998a, 16). Näitä

oikeuksia täydennettiin Amsterdamin sopimuksessa vuonna 1997. (Amsterdamin sopimus: käyttäjän opas; Perustietoa Euroopan unionista - Unionin kansalaisuus.)

Neunreither (1995, 2-10) on tutkinut Euroopan unionin kansalaisuuden kehitystä Euroopan hiili- ja teräsyhteisöstä saakka ja esittänyt utopian ihanteellisesta, 'interaktiivisesta kansalaisesta'. Ensimmäisessä kolmesta kehitysvaiheesta ei Neunreitherin mukaan voida juurikaan puhua kansalaisuudesta, sillä Euroopan hiili- ja teräsyhteisö keskittyi toimimaan vain ja ainoastaan nimensä mukaisella alalla. Seuraavassa vaiheessa unionin kansalainen määritellään lähinnä sen mukaan, mitä hän kulloinkin tekee: kansalainen nähdään matkustajana, kuluttajana, työntekijänä jne. Vaikka näkökulma voikin olla käytännöllinen, siitä kuitenkin puuttuu kansalaisuuden perusominaisuus eli poliittisuus. Hieman toisenlainen käsitys ottaa huomioon yksilön kokonaisuutena, eli myös tämän poliittisen identiteetin sekä kansalliset, alueelliset, kulttuuriset, kielelliset ja muut elementit. Tätä kansalaisuutta on pyritty vahvistamaan perinteisesti kansallisvaltioihin liitetyillä symboleilla, kuten passilla, lipulla ja hymnillä. Neunreitherin mukaan tämäkään Euroopan unionin kansalaisuus ei ole riittävä, koska ihmiset eivät ole suoraan Euroopan unionin kansalaisia, vaan ainoastaan jäsenvaltioiden kautta.

Meehanin (1993, 2) mukaan Euroopan unionin kansalaisuus voi kehittyä kahteen suuntaan. Sillä joko tulee jatkossakin olemaan kansallinen painotus ja Eurooppa-ulottuvuus on vain lisä tai se voi muodostua kansalaisuudeksi, jossa ihmiset voivat vedota useampaan kuin yhteen tahoon valvoessaan oikeuksiaan. Amsterdamin sopimuksessa Euroopan unionin kansalaisuudesta ja jäsenvaltion kansalaisuudesta todetaan unionin kansalaisuuden täydentävän, mutta ei korvaavan jäsenvaltion kansalaisuutta. Näin ollen henkilöllä tulee siis olla ensin jonkin jäsenvaltion kansalaisuus ennen kuin hän voi olla unionin kansalainen. Euroopan unionin kansalaisuuden avulla henkilö puolestaan saa jäsenvaltion kansalaisuutta täydentäviä oikeuksia. (Amsterdamin sopimus: käyttäjän opas.)

Euroopan unionin kansalaisen oikeuksia voidaan tarkastella kolmen perusperiaatteen pohjalta, jonka mukaan kansalaisilla on perusoikeuksia, vapaaseen liikkuvuuteen perustuvia oikeuksia sekä demokraattisia oikeuksia (Perustietoa Euroopan unionista - Unionin kansalaisuus). Patomäki (1996, 41-42) suhtautuu kuitenkin kriittisesti Euroopan unionin tuomiin jäsenvaltion kansalaisuutta täydentäviin oikeuksiin. Hän toteaa, että Euroopan unionin kansalaisuus on itseasiassa vain uusi nimi jo olemassa oleville YK:n ja Euroopan neuvoston sopimuksessa määritellyille ihmisoikeuksille ja siteeraa Jessurun d'Oliveiraa,

jonka mukaan Euroopan unionin “kansalaisuus on lähes pelkkä symbolinen leikkikalua ilman sisältöä” (Patomäki 1996, 41). Toisin sanoen Euroopan unionin kansalaisuudesta puuttuu tärkein eli poliittinen puoli.

Neunreitherin (1995, 12-18) mukaan kansalaisten osallistumista Euroopan unionin päätöksentekoon vaikeuttaa se, että poliittisesta järjestelmästä puuttuvat keski- tai välitason rakenteet, kuten media ja poliittiset puolueet. Jos kansalaiset ovat tyytymättömiä Euroopan unionin tekemiin päätöksiin, he helposti kyseenalaistavat koko järjestelmän toiminnan - syyttäen “Brysselin byrokratiaa” - kun taas kansallisella tasolla kritisoidaan päätöksentekijöitä ja ehkä seuraavissa vaaleissa äänestetään toisin. Tiedotusvälineet, poliittiset puolueet ja kansalliset hallitukset saattavat myös aliarvioida kansalaisten kiinnostusta Euroopan unionia kohtaan sekä heidän kykyään osallistua keskusteluun ja päätöksentekoon. Ihanteellisin olisi ’interaktiivinen kansalainen’, joka kykenee ja on halukas nykyaikaista informaatioteknologiaa apuna käyttäen osallistumaan poliittiseen keskusteluun muiden kansalaisten ja päättävien tahojen kanssa. Tällöin keskustelua ei enää käydä ainoastaan lehdissä ja televisiossa ja yhä enemmän informoidut kansalaiset pystyisivät myös haastamaan edustajiensa “asiantuntijuuden” monimutkaisissa kysymyksissä.

Eurooppalaista identiteettiä ja kansalaisuutta ei voida rakentaa yksinomaan ylhäältäpäin, vaan niiden muodostumisen tulee lähteä yksilöiden toiminnasta. Kaikille on turvattava mahdollisuudet täyteen ja avoimeen osallistumiseen ennen kuin voidaan puhua eurooppalaisesta kansalaisyhteiskunnasta. (García 1993, 15.) Suuri ongelma on jo edellä mainitun toimivan demokraattisen päätöksentekojärjestelmän puuttuminen. Varsinaisia ylikansallisia puolueita vielä ole, vaikkakin yrityksiä lisätä yhteistyötä eri maiden välillä on yhä enemmän (Miall 1993, 54). Raunio (1998b, 254, 278) näkee, että puolueiden merkitys Euroopan yhdentymisessä on jäänyt taka-alalle korostettaessa jäsenvaltioiden hallitusten ja EU-instituutioiden asemaa, vaikka kyseiset hallitukset ja instituutiot itse asiassa muodostuvat puoluepoliitikoista. Puolueiden toiminta on keskittynyt kansalliseen politiikkaan, mutta mikäli yhdentyminen tiivistyy ja valtaa siirtyy yhä enenevässä määrin Eurooppaan, voi myös euro puolueiden olettaa kehittävän toimintaansa.

4 NUORET JA EUROOPPA

Millaisia käsityksiä nuorilla on kansasta ja kansakunnasta? Entä liittyen kansalaisuuteen, demokratiaan tai politiikkaan? Mitä eurooppalaisuus ja Euroopan unioni merkitsevät nuorille? Seuraavassa tarkastelen muutamia aiempia tutkimuksia, joilla on haettu vastausta näihin kysymyksiin.

4.1 Nuorten käsityksiä kansakunnasta ja demokratiasta

Laajassa, 32 000 eurooppalaista 15 -vuotiasta nuorta käsittäneessä Nuoriso ja historia - tutkimuksessa haluttiin selvittää nuorten käsityksiä eräistä historiallis-poliittisista käsitteistä, joiksi valittiin ajankohtaiset termit: kansakunta ('nation'), demokratia ja Eurooppa (Angvik & von Borries 1997). Tutkimusryhmässä mukana ollut Sirkka Ahonen (1998) tarkasteli kyseisen aineiston avulla tarkemmin suomalaisnuorten käsityksiä.

Angvikin ja von Borriesin (1997, 137-139) mukaan nuorten kansakunnalle tai kansalle antama merkitys viittaa samalla yleisemmin heidän poliittiseen suuntautumiseensa sekä näkemykseen historiankulusta. Nuorille annettiin arvioitavaksi erilaisia väittämiä, joista osa edusti herderiläis-hegeliläistä, renanilaista kansa -käsitystä. Osa väittämistä käsitteli puolestaan kansakunnan roolia menneisyydessä ja tulevaisuudessa. Eurooppalaiset nuoret suosivat keskimäärin eniten herderiläis-hegeliläistä painotusta kansa-käsityksissään: väittämä "*kansat ovat luonnollisia ryhmiä, joilla on yhteiset alkujuurat, kieli, historia ja kulttuuri*" sai positiivisia arvoja jokaisessa maassa. Toisaalta kannatusta sai myös renanilais-painotteinen käsitys "*kansalla on yhteinen tahto luoda yhteinen tulevaisuus menneistä eroista huolimatta*". Nuoret ovat siis enemmän etnis-kulttuurisen kuin poliittiseen tahtoon kytkeytyvän kansa-käsityksen kannalla, mutta eivät tee selvää käsitteellistä eroa näiden kahden tradition välillä (Ahonen 1998, 139).

Nuorten kansa-käsitystä, jossa yhdistyvät herderiläis-hegeliläinen ja renanilainen ajattelutapa sekä väittämä, jonka mukaan kansallisten ryhmien vaatimus omasta valtiosta on yksi sotien syttymisen pääsyy, voidaan kutsua "perinteiseksi käsitykseksi kansasta". Näyttäisi siltä, että tämä kansa-käsite ei ole nuorille ristiriitainen, vaan pikemminkin itsestään selvä. Yleisesti onkin jo pitkään puhuttu kansakunnasta sekä etnis-kulttuurisena

että yhteisen tahdon hankkeena, jolloin määritelmät myös yhdistetään helposti. (Angvik & von Borries 1997, 139-140.)

Nuoriso ja historia -tutkimuksessa 'kansakuntaa' ja sen merkitystä tarkasteltiin kahdesta näkökulmasta. Nuorilta kysyttiin toisaalta oman maan, toisaalta oman kansan henkilökohtaisesta tärkeydestä. Yleensä ottaen nuoret samaistavat kansan ja maan. Suomessa käsitteiden samaistaminen on koko Eurooppaan ja Pohjoismaihin verrattuna vielä voimakkaampaa. Tämän tulkittiin johtuvan muun muassa maan nuoresta itsenäisyydestä, eksoottisesta kielestä sekä etnisestä yhtenäisyydestä. Suomalaisnuoret suosivat lisäksi voimakkaammin herderiläis-hegeliläistä kansa-käsitystä kuin länsieurooppalaiset, joiden kansallisuusaate perustuu pikemminkin Ranskan vallankumouksen perinteeseen kuin kulttuuriseen kansakunnan rakentamishankkeeseen. (Ahonen 1998, 138-139)

Oman maan ja kansan tärkeyttä voidaan tarkastella myös kansallistunteen tai kansallisylypeyden näkökulmasta. Esimerkiksi Eurobarometrin kyselyn mukaan nuorten kokema ylpeys omasta kansallisuudesta on voimakasta, noin 60 % nuorista sanoi olevansa erittäin tai melko ylpeä. Kansainvälisessä vertailussa suomalaisnuorten kansallistunteen voidaan sanoa olevan hyvin korkealla, sillä noin yhdeksän kymmenestä ilmoitti olevansa erittäin tai melko ylpeä suomalaisuudestaan. (EB 47.1, 1998.) Nuoriso ja historia -tutkimuksen tulokset ovat hyvin samanlaisia. Suomalaisnuoret ovat muiden Pohjoismaiden nuoria selvästi isänmaallisempia ja kansallismielisempiä: 65 % pitää kansaansa ja 74 % maataan henkilökohtaisesti tärkeänä. Omaa maata ja kansaa arvostetaan enemmän kuin demokratiaa, muttei kuitenkaan yhtä paljon kuin rauhaa, hyvinvointia tai ympäristönsuojelua. (Ahonen 1998, 138.)

Nuoriso ja historia -tutkimuksessa selviteltiin myös nuorten demokratia-käsitystä sekä heidän demokratialle antamia merkityksiä. Angvik ja von Borries (1997, 147-148) toteavat eurooppalaisten nuorten suhtautuvan demokratiaan huomattavan positiivisesti. Nuoriso ja historia -tutkimuksessa arvioitavaksi annetuista väittämistä suosituimpia olivat klassiset ja myönteiset määritelmät demokratiasta kansanvaltana kansan parhaaksi ja kansan toimesta sekä lain ja oikeuden mukaan hallitsemisesta ja vähemmistöjen suojasta. Suomalaisnuoret olivat muiden eurooppalaisnuorten kanssa yhtä mieltä näistä liberalistisista perusväittämistä sekä muiden Pohjoismaiden nuorten kanssa torjuivat kommunistisen (*“demokratia on vain puoluejohtajien vaalipuheita”*), marxilaisen (*“demokratia on teeskentelyä, sillä raha ja valta ovat kuitenkin ratkaisevia”*) ja totalitaarissävyyisen (*“demokratia merkitsee heikkoa*

hallitusvaltaa, josta ei ole apua uhkaavissa tilanteissa”) demokratiakritiikin (Ahonen 1998, 154).

Demokratian henkilökohtainen tärkeys Euroopan nuorille vaihtelee riippuen erilaisista historiallisista olosuhteista ja poliittisista kulttuureista. Esimerkiksi entisten kommunistimaiden nuoret kannattivat jonkin verran muita enemmän kovia demokratiaa vastaan esitettyjä väitteitä. Yleensä ottaen demokratiaa ei kuitenkaan pidetä lähellekään yhtä tärkeänä kuin yksityiselämään liittyviä arvoja, kuten perhettä, ystäviä ja harrastuksia, tai yleisinhimillisiä rauhan ja ympäristönsuojelun arvoja. Demokratia on käsitteenä todennäköisesti liian kulunut ja varsinkin Länsi-Euroopassa se nähdään ehkä pikemminkin itsestäänselvyytenä kuin historiallisena hankkeena. Lisäksi demokratia on käsitteenä abstrakti, kun taas konkreettisemmän mielipiteen vapauden tärkeys korostui huomattavasti enemmän. Suomessa kansalaisyhteiskunnan ehdoista koettiin tärkeänä myös sosiaalinen turvallisuus. (Ahonen 1998, 147-148.)

4.2 Nuoret ja politiikka

Millainen on nuorten asema yhteiskunnassa toimivina kansalaisina ja demokratian toteuttajina? Tätä pohtii muun muassa Helve (1998) kysyessään onko nuorilla todellisia mahdollisuuksia vaikuttaa asioihin omassa maassaan, Euroopan unionissa tai maailmanlaajuisesti. Laillisesti suuri osa nuoria on kansalaisuuden ulkopuolella ikänsä vuoksi. Nuorten kansalaisuutta merkittävästi rajoittavampi tekijä on kuitenkin monimutkaistunut siirtyminen aikuiselämään, jolloin he ovat yhä pidempään riippuvaisia vanhemmistaan tai hyvinvointivaltiosta. (European Commission: Study Group on Education and Training 1997.) Voidaan myös kysyä, mitä odotettavaa nuorilla on tulevaisuudelta, kun esimerkiksi pitkään koulutus ei enää takaa varmaa toimeentuloa, mutta silti täysi kansalaisuus ja kansalaisen oikeudet myönnetään ikään kuin vaihtokauppana työmarkkinoilla suoritettua panosta vastaan (Helve 1998, 219; A contribution to the debate on culture and development in Europe 1997, 136-140).

Nuorten poliittinen passiivisuus on herättänyt yleistä huolestuneisuutta - tai ainakin närkästyneisyyttä - lähinnä 1980 -luvulta saakka. Jääsaari ja Martikainen (1991, 17-18) haluavat kuitenkin kyseenalaistaa tavallisimpia nuorison poliittiseen osallistumiseen liittyviä

yksinkertaistuksia. Ensimmäiseksi, poliittisen kulttuurin jatkuvuuden ja perinteiden asemaa on korostettu, jolloin vaihtelut poliittisessa käyttäytymisessä on nähty häiriöinä jatkuvuudessa eikä laadullisina muutoksina. Toiseksi, nykynuorison poliittinen käyttäytyminen rinnastetaan suoraan 1960 -luvun radikalismiin eikä sitä tarkastella lainkaan suhteessa muiden ikäluokkien muuttuneeseen käyttäytymiseen. Näin ollen poliittisen kulttuurin muutos on nähty vain nuoriso-ongelmana. Suomalainen yhteiskunta on kuitenkin jakautunut sukupolviin, joiden elämänolosuhteet ja -kokemukset poikkeavat huomattavasti toisistaan. Sosiaalista taustaa enemmän nykynuorten elämään vaikuttavat kaupunkimainen elämänmuoto, vapaa-ajanharrastukset, kuluttaminen, mediat ja kansainvälistyminen sekä yhteiskunnan individualisoituminen, joka luo paljon valinnanvaraa ja erilaisia mahdollisuuksia (Kurikka 1996, 6).

Borg (1998) on esittänyt useisiin tutkimuksiin perustuvan katsauksen suomalaisnuorten poliittisen osallistumisen kehityslinjoista. Sekä nuorten osallistuminen puolue toimintaan, kiinnostus politiikkaan että äänestämisen vaaleissa on vähentynyt selvästi 1980- ja -90 -luvulla. Toisaalta nuorten suhtautumisessa politiikkaan ja yhteiskunnallisiin asioihin on nähtävissä tiettyä ristiriitaisuutta. Esimerkiksi Helven (1997, 148) mukaan 16-19 -vuotiaista suomalaisnuorista 54 % pitää politiikkaa tylsänä ja turhana lässytyksenä ja 33 % ei koskaan puhu politiikasta. Silti 56 % samoista nuorista ilmoittaa olevansa kiinnostunut yhteiskunnallisista asioista. Myös Rubin (1997, 59) katsoo, että nuoret eivät halua nähdä pohtimiensa yhteiskunnallisten asioiden ja poliittisen todellisuuden yhteyksiä. Edustukselliseen demokratiaan luotetaan, muttei päättäjiin, valtuutettuihin tai kansanedustajiin.

Nuorten suhde poliittiseen kulttuuriin on Paakkunaisen (1991, 18) mukaan illuusion ja kielteisen etäisen. Tämä näkyy joko kyynisyytenä tai tunteenomaisen torjuvana eli pejoratiivisena ilmaisuna. Illuusiottomuudella Paakkunainen tarkoittaa uskottomuutta, muttei kuitenkaan arvottomuutta tai moraalittomuutta. Toisin kuin vanhempansa nuoret eivät ole sitoutuneet poliittiseen järjestelmään tai tiettyyn puolueeseen, vaan ovat poliittisesti avoimia ja valmiita osallistumaan seurasta, asiasta tai elämäntilanteesta riippuen. Koska yhteiskunta kuitenkin toimii perinteisen järjestelmän mukaan, jäävät nuoret poliittisten toimintakenttien ulkopuolelle. (Paakkunainen 1997, 202-205).

Poliittisesta järjestelmästä etäännyntynyt nuoriso on 1990 -luvulla jakaantunut kahtia. Oman ryhmänsä muodostavat alhaisemmin koulutetut ja vähemmän pätevät nuoret, joiden pettymys yhteiskuntaan purkautuu kärsimättömyytenä ja aggressiivisuutena. Toisaalta on

olemassa hyvin pärjäävä individualistisia ja vihreitä arvoja korostava ryhmä, joka saattaa omalla tavallaan olla hyvinkin aktiivinen poliittisesti. Nuoret eivät välttämättä epäile omia kykyjään osallistua ja vaikuttaa asioihin, vaikka eivät perinteistä poliittista kulttuuria arvostakaan, vaan ottavat varsin aktiivisesti osaa yhteiskunnalliseen keskusteluun ja ilmaisevat omia arvojaan hyvinkin radikaalisti. (Paakkunainen 1997, 197-205.)

Myös Hackett (1997, 87) näkee nuoret innokkaina osallistujina, jotka ovat sitoutuneita toimimaan tärkeänä pitamiensä asioiden puolesta ja kantamaan vastuuta teoistaan. Yhteiskunnasta vain puuttuvat nuorten osallistumista tukevat järjestelmät ja kulttuuri. Kurikan (1996, 7, 13) mukaan nuorten yhteiskunnallinen osallistuminen on muuttamassa luonnettaan ja hakee uusia muotoja, mutta nuorten vaihtoehtoisia osallistumis- ja vaikutustapoja on vaikea mieltää yhteiskunnalliseksi aktiivisuudeksi. Ahonen (1998, 152-153) kuitenkin toteaa vihreiden aktivistien ja esimerkiksi skinien olevan niin pieniä ryhmiä, etteivät ne juurikaan näy suurissa tutkimusaineistoissa tai sitten ne eivät samaista toimintaansa "politiikaksi".

Suomalaisnuoret luottavat vähiten keskeisiin valtiovaltaa edustaviin yhteiskuntatahoihin, kuten puolueisiin, kansanedustajiin, kunnanvaltuutettuihin ja EU:hun, eniten hyvinvointi-instituutioihin, kuten sosiaaliturva-, terveydenhuolto- ja koulutusjärjestelmään, ay-liikkeeseen ja työvoimatoimistoon (Kurikka 1996, 37). Nuoriso ja historia -tutkimuksen mukaan epäluottamus valtopolitiikkaa kohtaan on yleiseurooppalaista. Nuoret eivät halua osallistua aikuisenakaan politiikkaan, mutta silti uskovat oman maansa säilyvän demokraattisena. Suomalaisnuoria, samoin kuin norjalaisen ja ruotsalaisen hyvinvointivaltion nuoria, leimasi myös tietynlainen alistuneisuus: valtopolitiikkaan ei haluta osallistua eikä tavallisen ihmisen mahdollisuuksia vaikuttaa asioihin tulevaisuudessa tai menneisyydessä nähdä kovinkaan suurina. (Angvik & von Borries 1997; Ahonen 1997.) Myös Rubin (1997, 61) toteaa suomalaisnuorten uskon omiin vaikutusmahdollisuuksiin vähenevän, mitä kauemmaksi omasta elämästä siirrytään toisaalta Suomen, toisaalta koko maailman tulevaisuuteen. Varsinkin koulutettujen kotien suomalaisnuoret erosivat eurooppalaisista kyynisyydessään ja Ahonen (1998, 151) kysyykin, onko perinteinen historianäkemyksemme niin rakennekeinen, että se estää nuorison luottamasta tavalliseen kansalaiseen historian toimijana.

4.3 Suhtautuminen Euroopan unioniin ja eurooppalainen identiteetti

Puolivuositain tehtävissä Eurobarometreissä kartoitetaan muun muassa jäsenmaiden kansalaisten suhtautumista Euroopan unioniin sekä eurooppalaiseksi identifioitumista. Kevään 1997 Eurobarometrissä (EB 47) keskityttiin muita ikäryhmiä tarkemmin 15-24 -vuotiaisiin nuoriin. Kyseisen barometrin pohjalta on tehty ainakin kaksi erillistä raporttia: Young People's Attitudes to the European Union. A typology of Public Opinion among Young Europeans (EB 47.1/1998) sekä laajemmin nuorten tilannetta kartoittava Opinion Survey: Young Europeans (EB 47.2/1997).

Eurooppalaiset nuoret voidaan jakaa kolmeen ryhmään Euroopan unioniin suhtautumisen perusteella. Myötämieliset ('sympathisers', 38%) haluavat vahvan unionin, jolla on valtaa tehdä poliittisia päätöksiä. He tietävät eniten EU:sta, ja haluavat lisää tietoa. Myönteisen käytännöllisesti asennoituvat ('positive pragmatics', 33%) ovat järkisyistä perustelleet itselleen EU:n edustavan myönteistä kehitystä. Rationaalisuus tekee heistä kuitenkin myötämielisiä varovaisempia antamaan EU:lle yhtä paljon päätäntävaltaa. Voidaan siis sanoa, että eurooppalaisista nuorista noin 70 % suhtautuu Euroopan unioniin myönteisesti. (EB 47.1/1998.)

Epäilijät ('sceptics', 28 %) suhtautuvat Euroopan unioniin kielteisesti. He ovat myös vähiten kiinnostuneita EU:sta. Toisaalta pessimistisyys leimaa epäilijöiden suhtautumista myös omaan maahan ja henkilökohtaiseen elämään. Epäilijöiden ryhmän tekee mielenkiintoiseksi se, että Euroopassa on vain kaksi maata, joissa heitä on yli puolet nuorista: Suomessa 55 % ja Ruotsissa peräti 65 %. Suomessa myötämielisiä nuoria on puolestaan neljännes ja myönteisen käytännöllisesti suhtautuvia viidennes. (EB 47.1/1998.)

Eurobarometreillä on haluttu lisäksi selvittää tarkemmin, mitä Euroopan unioni merkitsee nuorille ja miten unionin uskotaan vaikuttavan eri asioihin. Eniten Euroopan unioni merkitsee eurooppalaisille nuorille vapautta liikkua jäsenmaissa (35 %) sekä parempaa tulevaisuutta (34 %) lähinnä taloudellisesti ja työllisyystilanteen kannalta. Noin neljännes nuorista ilmoittaa EU:n merkitsevän kestävän rauhan syntymistä Eurooppaan. Negatiivisista asioista mainitaan liiallinen byrokraattisuus (14 %), kulttuurisen monimuotoisuuden menettäminen (12 %) sekä EU:n tavoitteiden epärealistisuus (7,6 %). Suomalaisnuoret ovat muita eurooppalaisia pessimistisempiä: neljännekselle EU merkitsee byrokratiaa sekä rahan ja ajan tuhlausta sekä viidennekselle kulttuurisen monimuotoisuuden menettä-

mistä. Sen sijaan liikkuvuuden ja työpaikkojen lisääntymisen merkitystä suomalaisnuoret korostivat hieman muita enemmän. (EB 47.2/1997.)

EU:n nähdään seuraavan kymmenen vuoden sisällä vaikuttavan niin ikään eniten liikkuvuuteen ja yleiseen vapauteen matkustaa, työskennellä, opiskella ja asua Euroopassa (48 %). Seuraavaksi eniten uskotaan vaikuttavan euron käyttöönoton (42 %). Kolmannes uskoo Euroopan unionin tuovan mukanaan enemmän työtilaisuuksia ja sama määrä nuoria odottaa etnisen syrjinnän vähentyvän. Neljännes näkee EU:n vaikuttavan myönteisesti enemmistön elämänlaatuun. Negatiivisina seikkoina mainitaan päätöksenteon vaikeutuminen (23 %), sosiaalisten ongelmien lisääntyminen (18 %) sekä korkeampi työttömyys (15 %). Suomalaisnuorten ajatuksissa korostuu jälleen eurooppalaista tasoa enemmän liikkuvuuden ja työmahdollisuuksien lisääntyminen, mutta myös muukalaisvihamielisyyden vähentyminen. Alueita, joilla EU:n tulisi puolestaan toimia eniten ovat nuorten mielestä työllisyys (76 %), ympäristönsuojelu (60 %), informaatioteknologian tutkimus ja kehittäminen (54 %) sekä yleinen liikkuvuus ja koulutus. Toisaalta kaikki valittavissa olevat alueet saivat suhteellisen vähän ”ei tulisi toimia” -mainintoja. (EB 47.2/1997.)

Kun nuorilta kysyttiin, mitä EU:n kansalaisena oleminen tarkoittaa, nuorista 35 % mainitsi oikeuden sosiaali- ja terveystalvihuihin missä tahansa Euroopassa, 20 % oikeuden äänestää Euroopan parlamenttivaaleissa siinä jäsenmaassa, jossa asuu, samoin 20 % mainitsi oikeuden äänestää paikallisissa vaaleissa siinä jäsenmaassa, jossa asuu sekä oikeuden äänestää kansallisissa vaaleissa mainitsi 18 %. Poliittista osallistumista enemmän korostuivat toisessa maassa asumiseen (52 %), opiskeluun (46 %) ja työskentelyyn (62 %) liittyvät oikeudet. Voidaan kuitenkin todeta, että kauimmin opiskelleet ja yleensä opiskelijat pitivät kaikkia oikeuksia tärkeämpiä kuin matalasti koulutetut nuoret. (EB 47.2/1997.) Euroopan unionin kansalaisuus ymmärrettiin tässä siis varsin muodollisesti äänestämisenä ja tiettyinä oikeuksina.

Nuoriso ja historia -tutkimuksessa (Angvik & von Borries 1998, 143-145) nuorilta kysyttiin ”mitä Eurooppa ja Euroopan integraatio merkitsevät sinulle”. Eurobarometrin kysymykset ja vastausvaihtoehdot liikkuivat varsin konkreettisella ja käytännöllisellä tasolla verrattuna Nuoriso ja historia -tutkimuksessa tarjottuihin vaihtoehtoihin väittämiin. Väitteistä suosituimmaksi osoittautui näkemys Euroopasta demokratian, valistuksen ja edistyksen syntypisteestä, toiseksi suosituimmaksi Euroopan integraation näkeminen ainoana keinona saavuttaa rauha aiemmin toisensa tuhoamista yrittäneiden kansakuntien välille. Eri

maissa väittämät saivat erilaisia arvoja - ainoa väite, jonka kaikki maat hylkäsivät on Eurooppa pelkkänä maantieteellisenä määritelmänä - mutta voidaan sanoa, että Itä- ja Etelä-Euroopan maat suhtautuvat hieman myönteisemmin Eurooppaan ja asettavat toiveita Euroopan integraatiolle, kun taas skandinaavit ja britit ovat kaikkein kriittisimpiä. Verrattaessa tuloksia Eurobarometrien tuloksiin voidaan todeta, että kunkin maan nuorten mielipiteet ovat pitkälle samansuuntaisia kuin aikuisväestön eli nuoret eivät ole näkemyksiltään tässä mielessä kovinkaan radikaaleja tai poikkeavia.

Ahosen (1998, 142) mukaan eurooppalaiset nuoret eivät kaiken kaikkiaan luota Euroopan unioniin ja tämä tulee ilmi Nuoret ja historia -tutkimuksessa useissa eri yhteyksissä. Euroopan tulevaisuuteen ei luoteta samassa määrin kuin oman maan tulevaisuuteen eikä Euroopan kansojen yhteistyötä pidetä omaa maata ja kansaa tärkeämpinä. Esimerkiksi väitteen *“kansallisvaltioiden pitäisi luovuttaa suuri osa valtaansa ylikansallisille järjestöille”* kanssa on länsieurooppalaisista nuorista samaa mieltä 20 %, pohjoismaalaisista 13 % ja entisten kommunistimaiden nuorista 18 %. Suomalaiset erottautuvat jälleen samastumisestaan omaan kansaansa, sillä vain viisi prosenttia nuorista on samaa mieltä kyseisen väitteen kanssa. Lisäksi Suomi oli Palestiinan ohella ainoa maa, jossa toiseksi suosituin väittämä Euroopasta, *“Euroopan integraation on ainoa keino saavuttaa rauha aiemmin toisensa tuhoamista yrittäneiden kansakuntien välille”*, sai negatiivisia arvoja (Angvik & von Borries 1997, 143).

Rikkinen (1996, 56-57) toteaa suomalaisnuorten tiedostavan Euroopan yhdentymisen edut ja haittapuolet, mutta kokevan Euroopan unionin vieraana ja negatiivisena valtapoliittikkana, joka uhkaa kaventaa oman maan itsenäisyyttä ja heikentää oman kulttuurin säilymistä. Nuorten suhtautuminen on ristiriitaista siinä mielessä, että määritellesään eurooppalaisuutta ja sen merkitystä, poliittis-taloudelliset seikat nousevat kuitenkin voimakkaasti esille. Nuoret siis ovat kiinnostuneita Euroopan yhdentymisestä, jota voidaan pitää varsin poliittisena asiana, mutta samalla torjuvat politiikan negatiivisena asiana. Rikkinen tulkitseekin ristiriidan johtuvan politiikka-termin huonosta maineesta.

Suhtautuminen yleensä Euroopan unioniin on yhteydessä eurooppalaisen identiteetin kokemiseen. Luonnollisesti 'myötämielisesti' Euroopan unioniin suhtautuvat ilmoittavat tuntevansa itsensä 'myönteisen käytännöllisesti' ja 'epäilevästi' asennoituvista voimakkaammin eurooppalaisiksi. Jos ei aikuisten, ei nuortenkaan keskuudessa voida kuitenkaan puhua kovin voimakkaasta ja laajalle levinneestä eurooppalaisesta identiteetistä. Myötämielisistä

ja myönteisen käytännöllisesti asennoituvista hieman yli puolet valitsee ensisijaisesti kansallisen identiteetin, mutta myös eurooppalaisen identiteetin. Epäilijöistä näin tekee vain viidennes. Ainoastaan kansallisen identiteetin valitsee myötämielisistä ja myönteisen käytännöllisesti suhtautuvista noin neljännes. Epäilijöistä peräti 70 % identifioituu vain omaan maahansa. (EB 47.1/1998.)

Rikkinen (1996, 55-57) toteaa suomalaisten opiskelijoiden sitoutuvan maantieteelliseen Eurooppaan Pohjoismaiden osana, mutta kokevan voimakkaampana tunnesiteen kotimaahan ja kotiseutuun. Rikkinen viittaa lisäksi aiempaan tutkimukseensa, jonka mukaan identifioituminen myös koko ihmiskuntaan on varsin voimakasta eurooppalaisuuteen verrattuna. Toisaalta monet nuoret ovat ylpeitä suomalaisuuden ohella myös eurooppalaisuudestaan. Nuorten voidaan katsoa haluavan olla eurooppalaisia suomalaisittain tai kuulua suomalaisina Eurooppaan.

Yhteenvetona voidaan todeta Euroopan unionin merkitsevän nuorille Eurobarometri-tulosten mukaan lähinnä toisessa maassa matkustelun, asumisen, opiskelun ja työskente-lym mahdollisuuksien parantumista. Vaikka Euroopan tulevaisuuteen ei suhtaudutakaan yhtä toiveikkaasti kuin oman maan tulevaisuuteen, Euroopan unionilta odotetaan kuitenkin työllisyystilanteen ja talouden kohenemistä. Suhtautuminen Euroopan unioniin ja Euroopan integraatioon vaikuttaa varsin käytännölliseltä nuorten sitoutuessa tunnetasolla omaan kotimaahansa ja tuntiessaan ylpeyttä ensisijaisesti omasta kansallisuudesta. Toisaalta Ahonen (1998, 142, 145) näkee, että varsinkin Länsi-Euroopassa on havaittavissa renanilaisia yhteistahtoelementtejä, joiden perusteella nuorten voitaisiin tulevaisuudessa olettaa samastuvan enemmän 'kansalaisuuteen' kuin 'kansallisuuteen'. Vaikka suomalaisnuorten ajattelu on luonteeltaan varsin herderiläis-hegeliläistä, hyvinvointivaltion kansallisen rakennusprojektin ja hyvinvoinnin arvostamisen voi nähdä laajentaneen myös suomalaisten perinteistä etnis-kulttuurista käsitystä renanilaiseen suuntaan. Tällöin ehkä myös Euroopan unionin kansalaisuus yli kansallisten ja kulttuuristen rajojen voisi olla mahdollista.

4.4 Kasvatuksen eurooppalainen ulottuvuus

Kasvatusta ja koulutusta on yleensä käytetty kansallisen sosialisoinnin edistämiseen, eikä siihen ole puututtu valtion ulkopuolelta. Poliittisella ja laillisella tasolla ei Euroopan unionikaan ole mielellään puuttunut jäsenvaltioidensa koulutuspolitiikkaan. (Heater 1992, 54.) Toisaalta myös jäsenvaltiot ovat suojelleet tiukasti koulutusjärjestelmiään Euroopan unionin sekaantumiselta peläten kansallisten oikeuksien kaventuvan. Euroopan yhteisön perustamissopimuksessa, Rooman sopimuksessa vuodelta 1957, ei juurikaan kiinnitetä huomiota kasvatukseen ja koulutukseen. (Ryba 1992, 11.)

Kasvatus alkoi kuitenkin 1960-luvulla saada huomiota, vaikka vasta 1970-luvun puolivälin tienoilla saavutettiin todellista edistystä, kun päästiin sopimukseen toiminnan suuntaviivoista Euroopan yhteisön sisällä. Vuonna 1977 julkaistiin toimintaohjelma "Towards a European Education Policy", jonka päämääränä on ollut edistää Euroopan yhteisön eri jäsenmaiden välistä ymmärrystä erilaisiin kulttuurisiin, taloudellisiin, kielellisiin ja kasvatuksellisiin perinteisiin liittyen. Toimintaohjelmassa ilmaistiin tarve selventää yhteisön kasvatuksellisia linjoja sekä keskittyä yhä enemmän opettamaan juuri Euroopan yhteisöstä. Ajatus kasvattamisesta eurooppalaiseen kansalaisuuteen ei ollut vielä selkeästi esillä. Toimintaohjelman ehdotukset eivät kuitenkaan saaneet tarvitsemaansa tukea toteutuakseen, vaan laajenivat keskusteluksi siitä, missä määrin Euroopan yhteisö voi sekaantua jäsenmaidensa kasvatusjärjestelmiä koskevaan päätöksentekoon. (Mulcahy 1991, 214-216.)

Vuonna 1986 Euroopan yhteisöön liittyivät Portugali ja Espanja, jolloin valtioita oli mukana kaiken kaikkiaan kaksitoista. Samalla kasvoivat paineet kohti tiiviimpää taloudellista ja poliittista yhtenäisyyttä, ja toiminta yhteisten kasvatuspäämäärien hyväksi lisääntyi. (Ryba 1992, 12.) Vuonna 1988 Pierre Vanbergen valmisteli raportin "Enhanced Treatment of the European Dimension in Education", jossa pyrittiin määrittelemään, mitä tarkoitetaan kasvatuksen eurooppalaisella ulottuvuudella sekä "Euroopan idealla", jonka varaan eurooppalainen ulottuvuus perustuu. Suuri painotus annettiin kansalaiskasvatukselle sekä eurooppalaisen identiteetin syntymiselle. (Mulcahy 1991, 217.)

Vuonna 1988 tehdyn päätöksen (Resolution of the Council and the Ministers of Education meeting within the Council on the European Dimension in Education of May

1988) tarkoituksena oli vahvistaa kasvatuksen eurooppalaista ulottuvuutta useilla vuosien 1988 ja 1992 välillä toteutettavilla toimenpiteillä. Tavoitteiksi asetettiin:

- voimistaa nuorten eurooppalaisen identiteetin tunnetta sekä selvittää heille eurooppalaisen kulttuurin arvo ja perusta, jolle eurooppalaiset aikovat rakentaa kehityksensä nykypäivänä, millä tarkoitetaan erityisesti demokraattisten periaatteiden, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja ihmisoikeuksien kunnioittamisen turvaamista
- valmistaa nuoria osallistumaan yhteisön taloudelliseen ja sosiaaliseen kehitykseen kohti Euroopan unionia
- saada nuoret tietoisiksi yhteisön eduista, mutta myös siihen sisältyvistä haasteista
- parantaa nuorten tietämystä yhteisön ja sen jäsenvaltioiden historiasta, kulttuurista, taloudesta ja sosiaalisista puolista sekä tähdentää Euroopan yhteisön jäsenvaltioiden ja muiden Euroopan valtioiden sekä koko muun maailman välisen yhteistyön tärkeyttä

Päätöksessä mainitaan lukuisia sekä kansallisen että yhteisön tason toimenpideehdotuksia. Kasvatuksen eurooppalaista ulottuvuutta tulisi toteuttaa mm. sisällyttämällä se koulujen opetussuunnitelmiin, edistämällä sopivien opetusmateriaalien luomista, kehittämällä opettajankoulutusta, solmimalla kontakteja eri maiden oppilaiden ja opettajien välille sekä tukemalla muita, täydentäviä toimenpiteitä. Tärkeää on myös eri maiden kasvatustieteellisten tutkimuslaitosten välinen yhteistyö.

Vuonna 1993 ilmestyneessä kasvatuksen eurooppalaista ulottuvuutta käsittelevässä vihreässä kirjassa (Commission of the European Communities 1993) hahmotellaan yhteisön tasolla toteutettavaa kasvatusta. Sopimus Euroopan unionista vuodelta 1992, ja nimenomaan 126 artikla, antoi uusia mahdollisuuksia Euroopan laajuiselle yhteistyölle kasvatuksen alalla. Toiminnan suuntaviivoja ja tavoitteita on tarkennettu Euroopan komission (1995) valkoisessa kirjassa Opettaminen ja oppiminen. Tietoyhteiskunnan kehittyminen, talouden maailmanlaavuistuminen sekä tieteellisen ja teknisen kulttuurin edistyminen ovat tekijöitä, jotka luovat tarpeen koulutuksen arvioinnille ja kehittämiselle. Yhteiskunnan muutosten kielteisten vaikutusten (epävarmuus, turvattomuus, syrjäytyminen) ehkäisemiseksi valkoisessa kirjassa ehdotetaan kahta ratkaisua: yleissivistyksen arvon palauttamista ja työelämässä vaadittavien valmiuksien kehittämistä. Komissio ei halua varsinaisesti puuttua koulutuk-

sen kansallisiin vastuualueisiin, mutta tekee valkoisessa kirjassa muutamia koulutuspoliittisia toimintatavoite-ehdotuksia.

Kasvatuksen eurooppalainen ulottuvuus ei käsitä ainoastaan EU:n jäsenmaita. Euroopan unionia laajemman, vuonna 1949 perustetun Euroopan neuvoston päämääränä on niin ikään ollut työskennellä yhtenäisen Euroopan rakentamiseksi, ylläpitää demokraattisia periaatteita ja ihmisoikeuksia sekä parantaa elinoloja ja edistää inhimillisiä arvoja (Shennan 1991). Kuten Ryba (1995, 26) toteaa, Euroopan neuvostolla ei kuitenkaan ole samaa asemaa tai samoja valtakeinoja vaikuttaa kuin esimerkiksi Euroopan komissiolla.

Kasvatuksen eurooppalainen ulottuvuus ja sen päämäärät ovat herättäneet myös kritiikkiä. Eikö kasvatuksen eurooppalainen ulottuvuus opeta jakamaan ihmisiä eurooppalaisiin ja ei-eurooppalaisiin ja korosta Euroopan paremmuutta ”hyvän naapuruuden” toiveista huolimatta? Nordenbo (1995) on pohtinut eurosentrismiä eurooppalaisen opetus suunnitelman näkökulmasta. Hänen mukaansa eurosentrismi voidaan tulkita ’kulttuuriseksi sovinismiksi’, ’kulttuuriseksi relativismiksi’ tai ’alternativismiksi’, jotka heijastuvat kasvatukseen ja koulutukseen.

Lyhyesti määriteltynä eurosentrismi ’kulttuurisena sovinismina’ tarkoittaa eurooppalaisen kulttuurin pitämistä yliverlaisena ja edistyksellisimpänä muihin kulttuureihin verrattuna. Se perustuu mielikuvalle yhteisestä pan-eurooppalaisesta kulttuurista, vaikka käytännössä kyse on pikemminkin monista eurooppalaisista kulttuureista. Esimerkiksi Mikkelin (1998) voi tulkita torjuvan eurosentrismien nimenomaan ’kulttuurisena sovinismina’ hänen kritisoidessa eurooppalaisen identiteetin rakentamista ”kauniiden visioiden” ja eurooppalaisen kulttuurin kohokohtien varaan. ’Kulttuurinen relatisvismi’ voidaan ymmärtää äärimmäisenä pluralismina ja arvojen yhteismitattomuutena (yksilötasolla ’kulttuurista relativismia’ vastaa eettinen subjektivismi): kulttuureja ei voida arvottaa tai verrata, vaan jokainen kulttuuri kehittyy omaa tahtiaan omaan suuntaansa. Nordenbon mukaan tämä ajattelutapa mahdollisti esimerkiksi entisen Jugoslavian tapahtumat. Euroopan kulttuurinen moninaisuus ilman selvää yhteistä nimittäjää sekä eri kulttuurien riippumattomuus toisistaan tekevät yhteisen eurooppalaisen opetussuunnitelman rakentamisen ’kulttuurisen relativismin’ mukaan mahdottomaksi. (Nordenbo 1995, 39-44).

Nordenbon (1995, 41-45) mukaan eurooppalaisen kasvatuksen tulisi rakentua näkemykselle eurosentrismistä ’alternativismina’, joka ottaa huomioon kulttuurien moninaisuuden, mutta suhtautuu kriittisesti myös omaan kulttuuriin. Euroopan kulttuurin juuret

voidaan nähdä nimenomaan päättelykyvyn ja rationaalisuuden arvostamisessa, johon eurosentrismi 'alternativismina' keskittyy. Kasvatuksessa tulisi tällöin näkyä kolme periaatetta. Kriittisen asennoitumisen periaate tarkoittaa eri vaihtoehtojen ja niitä tukevien perusteiden löytämistä väitteille, yleensäkin kriittistä suhtautumista asioihin ja sitoutumista rationaaliseen ajatteluun. Opetussuunnitelmallisen pluralismin periaatteen mukaan ei edellytetä yhtä yhtenäistä eurooppalaista opetussuunnitelmaa, vaan tietynlaisen asenteen kehittämistä kansallisten ja alueellisten opetussuunnitelmien puitteissa. Vapaan keskustelun ja ihmisoikeuksien periaate tarkoittaa sitä, että ei tarjota tiettyä elämäkatsomusta tai valmiita vastauksia, vaan mahdollisuus ajatusten vapaaseen ilmaisemiseen ja vaihtamiseen.

Heater (1992, 53-54) toteaa, että tunnetta eurooppalaisesta identiteetistä tai kansalaisvastuuta Euroopan unionia ja kanssakansalaisia kohtaan ei voi syntyä ilman koulujen tukea. Eurooppalaisen kansalaisuuden rakentamista kasvatuksen ja koulutuksen avulla on pohtinut muun muassa Euroopan komission asettama erityinen tutkijaryhmä. Tämä kasvatuksen ja koulutuksen tutkijaryhmä määrittelee Euroopan kansalaisuuden pohjimmiltaan humanistiseksi ideaksi rakentaa tasapainoista, demokraattista Eurooppaa, jota kulttuurisista, taloudellisista ja ekologisista eroavaisuuksista huolimatta yhdistää tunne kuulumisesta yhteiseen sivilisaatioon. Olennaista Euroopan kansalaisuudessa ovat ne uudet sosiaaliset suhteet, joita eurooppalaiset luovat keskuuteensa sekä yhdessä elämisen ja erilaisuuden kunnioittamisen haaste. (European commission: Study group on education and training 1997, 51-52.)

Kasvatuksen Eurooppa-ulottuvuutta käsittelevässä vihreässä kirjassa (European commission 1993, 5) eurooppalaisen kansalaisuuden todetaan perustuvan "keskinäiseen riippuvuuteen, demokratiaan, yhtäläisiin mahdollisuuksiin ja keskinäiseen kunnioitukseen". Kasvatuksen ja koulutuksen tutkijaryhmä (European commission: Study group on education and training 1997, 57) luettelee kasvatuksen tavoitteiksi seuraavia arvoja: ihmisarvo, perusvapaudet, demokratia, rauha ja väkivallan torjuminen, toisten kunnioittaminen, solidaarisuus sekä Euroopan sisällä että suhteessa muuhun maailmaan, kohtuullinen kehitys, yhtäläiset mahdollisuudet, rationaalisen ajattelun periaatteet, ekosysteemin suojeleminen ja yksilön vastuu. Edellä mainittuihin arvoihin perustuen tutkijaryhmä (emt, 56) on hahmotellut Euroopan unionin kansalaisuuden viisi ulottuvuutta: ihmisarvoon perustuva kansalaisuus, sosiaalinen kansalaisuus, tasa-arvoinen kansalaisuus, kulttuurinen kansalaisuus sekä ekologinen kansalaisuus.

Käytännössä nuorten eurooppalaista identiteettiä ja Euroopan unionin kansalaisuutta on pyritty edistämään mm. Leonardo da Vinci, Sokrates ja muilla ohjelmilla. Nuorille tarjotaan mahdollisuus kokeilla ja kehittää moninkertaista identiteettiä sekä harjoitella osallistumisen taitoja. (Osler 1997, 19-20.)

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, ettei nuorten eurooppalaista identiteettiä ja identifioitumista Eurooppaan voida pitää kovin voimakkaana. Eurooppalaisuuden ei silti voida sanoa olevan nuorille täysin yhdentekevä asia. Vaikka eurooppalainen identiteetti olisikin heikko, se on kuitenkin olemassa ja saa sisältönsä jostakin. Voidaan myös kysyä, mitkä tekijät vaikeuttavat nuorten eurooppalaiseksi identifioitumista.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei niinkään ole mitata nuorten eurooppalaisen identiteetin voimakkuutta, vaan pikemminkin tarkastella laadullisesti sen sisältöä. Mitkä ovat ne eurooppalaisille ominaiset 'samuudet' (Kaunismaa 1997), joihin nuoret viittaavat määritellessään eurooppalaisuutta tai se 'kertomus' (Giddens 1997), jota ylläpidetään ja jatketaan? Entä millaisesta joukosta muodostuu 'me eurooppalaiset' ja keitä ovat 'muut'? Kiinnostuksen kohteena ovat ne käsitykset ja merkitykset, joita nuoret liittävät eurooppalaisuuteen ja eurooppalaiseksi identifioitumiseen. Tämän tutkimuksen ensimmäisenä tehtävänä on selvittää, *mitä eurooppalaisuus merkitsee nuorille ja mistä nuorten eurooppalainen identiteetti muodostuu*. Kysymykseen haetaan vastausta tutkimalla niitä *käsityksiä, joita nuorilla on eurooppalaisuudesta*.

Varsinkin Euroopan yhdentymisprosessin etenemisen ja Euroopan unionin luomisen myötä Euroopan unionin kansalaisuus on noussut tärkeäksi teemaksi. Unionin kansalaisuutta ja sen merkitystä on kuitenkin tutkittu selvästi vähemmän kuin eurooppalaisen identiteetin kokemista. Tämän tutkimuksen toisena tehtävänä on selvittää, *mitä Euroopan unionin kansalaisuus merkitsee nuorille*. Tähän kysymykseen pyritään puolestaan vastaamaan selvittämällä niitä *käsityksiä, joita nuorilla on kansalaisuudesta ja vaikuttamisesta yleensä sekä erityisesti Euroopan unionin kontekstissa*.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Tutkimusote ja menetelmän valinta

Tämän tutkimuksen ote on laadullinen ja lähestymistapa fenomenografistyyppinen. Fenomenografialla tarkoitetaan Ahosen (1994, 113-115, 125-126) mukaan ajattelussa ilmenevien maailmaa koskevien käsitysten tutkimusta. Kiinnostuksen kohde on tiettyä ilmiötä koskevien käsitysten erilaisuus ensinnäkin yksilöiden välillä, mutta myös saman henkilön ajattelussa. Fenomenografia ei pitäydy ainoastaan erilaisten käsitysten kuvailussa, vaan sen avulla pyritään ymmärtämään ja löytämään niitä merkityksiä, joita ilmaisuihin sisältyy. Fenomenografian erottaa muusta käsitystutkimuksesta nimenomaan kiinnostus käsitysten sisällöllisiin eroihin.

Tässä tutkimuksessa eurooppalaisuuden ja Euroopan unionin merkitystä pyrittiin selvittämään niihin liitettyjen käsitysten kautta. Fenomenografinen tutkimus saa alkunsa yleensä siitä, kun jostain asiasta tai käsitteestä näyttää esiintyvän hyvin paljon erilaisia käsityksiä. Eurooppalaisuutta voidaan pitää tällaisena käsitteenä, mikä on näkynyt esimerkiksi toistuvina pyrkimyksinä määritellä eurooppalaista identiteettiä. Euroopan unionin kansalaisuus puolestaan on aihe, johon liittyviä käsityksiä ei vielä ole yhtä laajasta tutkittu. Tämä on myös sinänsä hyvä lähtökohta fenomenografiselle tutkimukselle. Tutkimuksen teoriatausta muodostuu yleensä teoreettisesta perehtymisestä käsitteeseen tai aihealueeseen. (Ahonen 1994, 115.)

Fenomenografinen lähestymistapa pitää tutkittavaa subjektina, jolla on kyky ilmaista kielellisesti tietoiset käsityksensä (Ahonen 1994, 121-122). Tähänkin tutkimukseen oli luonnollista valita sellainen aineistonkeruumenetelmä, jossa tutkija menee lähelle tutkittaviin ja pyrkii näiden kanssa aitoon vuorovaikutukseen. Menetelmän valinnassa päädyin teemahaastatteluun, jonka joustavuus ja kysymysten laaja-alaisuus antavat haastateltavalle mahdollisuuden käsitellä asioita hänen näkökulmastaan ja tuoda esiin häntä kiinnostavia seikkoja. Haastattelijalla puolestaan on mahdollisuus syventää ja tarkentaa ilmiön käsittelyä lisäkysymyksillä sekä varmistaa haastattelun pysyminen aiheessa. (Hirsjärvi & Hurme 1985, 84-92.)

Yksilöiden sijasta haastattelin aina kahta tai kolmea nuorta kerrallaan. Alkuperäinen tarkoitus oli saada kokoon 3-4 hengen ryhmiä, mutta käytännössä ne kutistuivat parihaas-

tatteluiksi yhtä kolmen nuoren haastattelua lukuun ottamatta. Koska ryhmä- ja parihaastatteluilla pyritään keskustelunomaisuuteen, sopi teemahaastattelu tähänkin tarkoitukseen hyvin. Hedgesin (1992, 77) mukaan ryhmähaastattelijalla on yleensä mukanaan käsiteltävät aiheet sisältävä lista, jota Hirsjärvi ja Hurme (1985, 41) kutsuvat teema-alueluetteloksi. Hedges (1992, 78-79) pitää ryhmähaastattelijaa pikemminkin ohjatun keskustelun vetäjänä kuin varsinaisena haastattelijana.

Eskolan ja Suorannan (1998, 98) mukaan ennen ryhmähaastattelujen tekemistä on päätettävä, pyritäänkö haastattelutilanteessa saamaan aikaan keskustelua vai pitäydytäänkö enemmän perinteisessä haastattelutyylissä. Sulkunen (1990, 266) toteaa, että päätöksestä huolimatta yleensä vain osa haastatteluaineistosta on varsinaista keskustelua. Haastateltavat kyllä viittaavat toistensa puheenvuoroihin ja ottavat niistä virikkeitä, mutta heidän välilleen syntyy vain harvoin todellista vuoropuhelua. Näiden haastattelujen tarkoituksena oli pyrkiä mahdollisimman vapaaseen dialogiin haastateltavien kesken, ja osittain tämä tavoite myös saavutettiin.

Sulkusen (1990, 264) mukaan yksi ryhmähaastattelujen selvä etu on se, että yhden haastattelukerran aikana saadaan haastateltua useita henkilöitä. Tehokkuutta painavampi syy tässä tapauksessa aineistonkeruumenetelmän valinnalle oli kuitenkin tutkimuksen aihe ja kohdejoukko. Epäilin eurooppalaisuuden ja Euroopan unionin olevan asioita, jotka nuoret saattavat kokea vaikeiksi tai heitä vain vähän kiinnostavaksi. Tällöin ryhmä tukee haastateltavia ja toimii samalla mielipiteitä herättävänä tilanteena. Hedges (1992, 73) näkee ryhmähaastattelujen hyvänä puolena nimenomaan niiden stimuloivan vaikutuksen. Haastateltavilta saatetaan usein kysyä asioita, joita he eivät ole aiemmin tulleet edes ajatelleeksi. Muiden esittämät mielipiteet auttavat haastateltavaa analysoimaan omia asenteita, ajatuksia, uskomuksia ja toimintaa monipuolisemmin kuin kahdestaan haastattelijan kanssa. Tätä tukee myös teemahaastattelumenetelmä: kun halutaan tutkia aiheita, joista ei olla totuttu keskustelemaan päivittäin, se on osoittautunut sopivaksi tavaksi (Hirsjärvi & Hurme 1985, 35)

Eskola ja Suoranta (1998, 97-99) mainitsevat haastatteluryhmän sopivaksi kooksi 4-8 henkeä, vaikka jokainen haastattelija tekeekin omaan tutkimukseensa soveltuvat ratkaisut. Lähinnä teknisistä käytännön syistä päädyin hieman pienempiin eli 3-4 hengen ryhmiin. Toiseksi koin, että suuremman ryhmän keskustelumuotoinen haastattelu saattaa olla vaikea saada pysymään hallinnassa. Haastattelujen sopimisesta ja peruuntumisista aiheutuneista

hankaluuksista johtuen haastattelut kuitenkin kutistuivat alkuperäisestä suunnitelmasta niin, että vain yhdessä haastattelussa oli mukana kolme henkilöä ja loput olivat parihaastatteluja. Eskola ja Suoranta (1998, 97) toteavat myös parihaastattelulla olevan joitakin ryhmähaastattelun etuja yksilöhaastatteluun verrattuna. Lisäksi pienemmässä ryhmässä jokaisella haastateltavalla on paremmat mahdollisuudet osallistua keskusteluun.

6.2 Haastateltavien valikoituminen

Tutkimuksen kohdejoukko muodostui harkinnanvaraisesta, vapaaehtoisuuteen perustuvasta näytteestä suomalaisia lukiolaisia. Olin ollut opintoihini liittyen yhteydessä erääseen jyvaskyläläisen lukion opettajaan, jolta kysyin mahdollisuutta saada haastatella hänen opiskelijoitaan. Opettaja suhtautui asiaan myönteisesti ja myös rehtorin lupa järjestyi. Kävin kolmessa eri opetusryhmässä puhumassa tutkimuksesta. Kerroin lyhyesti itsestäni sekä tutkimukseni aiheesta ja haastattelumenetelmästä. Yhdessä ryhmässä kerroin opettajan pyynnöstä myös yleensä yliopisto- ja kasvatustieteen opiskelusta.

Haastatteluihin osallistuminen oli täysin vapaaehtoista, mutta opettaja kehotti opiskelijoita käyttämään hyväkseen tilaisuuden päästä mukaan tutkimukseen. Opiskelijat saivat itse päättää, milloin ja millaisella ryhmällä tulevat haastatteluihin. Kun olin kertonut yleisesti kaikille tutkimuksesta, kiersin vielä henkilökohtaisesti keskustelemassa lähes jokaisen kanssa kiinnostuksesta tulla mukaan. Näin sovin haastatteluista jokaisen ryhmän kanssa myös suullisesti enkä ainoastaan paperilla. Samalla nuoret saivat jo tässä vaiheessa jonkinlaisen kuvan minusta ja samoin minä heistä. Jätin jokaiselle haastattelu ryhmälle omat henkilö- ja yhteystietoni sekä ohjeet, kuinka saapua haastattelupaikalle. Kukaan haastateltavista ei ehdottanut muuta paikkaa, vaikka sekin olisi ollut mahdollista.

Hirsjärven ja Hurmeen (1985, 71-72) mukaan haastatteluista sopiminen voi usein olla henkisesti raskaampaa kuin itse haastattelemisen, ja tunsin olevan juuri näin. Vaikeaa ei ollut niinkään yhteydenotto kouluun ja opettajaan tai opetusryhmissä haastatteluista kertominen, vaan haastattelu-aikojen sopiminen. Kun haastatteluun oli tulossa yhden sijasta kolme tai neljä haastateltavaa, oli hankalaa löytää kaikille sopivaa aikaa. Tämä onkin yksi ryhmähaastattelujen selkein haitta (Eskola & Suoranta 1998, 98). Lukiolaisten koulupäivät ovat pitkiä, lukujärjestykset erilaisia sekä useilla on iltaisin harrastuksia tai

töitä. Hedgesin (1992, 76) mukaan ei voi koskaan olla varma, kuinka moni haastateltava loppujen lopuksi ilmaantuu paikalle. Hyvänä saavutuksena hän pitää sitä, että jokaista ryhmää kohden on vain yksi tai kaksi poisjäänyttä, kun ryhmän alkuperäinen koko on noin kahdeksan osallistujaa. Lisäksi hän toteaa sekä haastattelun aiheen että kohderyhmän vaikuttavan poisjäämistien määrään ja pitää varsinkin nuoria jokseenkin epäluotettavina haastateltavina. Luultavasti tämän tutkimuksen aihe ei ollut kaikkien mielestä erityisen houkutteleva ja vastuun jakautuessa ryhmän jäsenten kesken sopimuksesta luistaminen oli helpompaa.

Kun ryhmähaastattelujen yksi etu aineistonkeruumenetelmänä on niiden tehokkuus, haastattelun peruuntuessa huono puoli on luonnollisesti se, että yhdellä kertaa menetetään usean haastateltavan panos. Eskola ja Suoranta (1998, 98) pohtivat, mitä tapahtuu ryhmälle, jos yksi ryhmän jäsenistä kieltäytyy haastattelusta. Tämä onkin todellinen ongelma haastateltaessa esimerkiksi perheitä tai muita valmiiksi olemassaolevia ryhmiä tai tutkittaessa ryhmien toimintaa. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan ollut suurta merkitystä, haastattelinko kahta vai useampaa henkilöä samaan aikaan, sillä tarkoituksena ei ollut tutkia ryhmiä vaan kerätä yksilöiden mielipiteitä ja ajatuksia ryhmähaastattelumenetelmällä.

Näytteen harkinnanvaraisuutta ja haastateltavien valikoituneisuutta lisäsi sovittujen haastattelujen peruuntuminen ja muutaman nuoren jättäytyminen pois haastattelusta ilman etukäteisilmoitusta. Näin ollen haastatteluihin osallistuivat todennäköisesti juuri ne, jotka olivat motivoituneita tulemaan ja joilla oli tutkittavaan aiheeseen liittyen jotain sanottavaa. Kun laadullisen tutkimuksen tavoitteena on pikemminkin syvyys kuin laajuus, tutkimuksen toteuttamisessa valikoituminen oli vain etu. Kaikki haastateltavat keskustelivat aktiivisesti eikä missään haastattelussa syntynyt tunnetta, että joku olisi joutunut osallistumaan tutkimukseen väkisin.

Loppujen lopuksi haastattelin yhtätoista jyvaskyläläistä lukiolaista, joista kuusi oli tyttöjä ja viisi poikia. Iältään he olivat 16-19 -vuotiaita eli lukion kaikilta vuosikursseilta - samana syksynä opinnot aloittaneista abiturientteihin. Tutkittavan aiheen kannalta kukaan haastateltavista ei erottautunut erityisen euromyönteisenä, eurokielteisenä tai hyvin paljon EU-asioista tietävänä. Enemmän haastateltavat poikkesivat toisistaan matkustelun ja ulkomailla saamiensa kokemusten suhteen: kaksi haastateltavista oli ollut vaihto-oppilana, osalla oli ulkomailla sukulaisia tai tuttavvia tai he olivat matkustelleet muuten paljon esimerkiksi perheen kanssa, kun taas toisten matkat rajoittuivat lähinnä Ruotsiin. Kaiken

kaikkiaan matkoja oli tehty sekä Euroopassa että muihin maanosiin. Näiden erilaisten taustojen voi olettaa jossain määrin näkyvän myös haastateltavien käsityksissä. Muihin taustatekijöihin, kuten ikään tai sukupuoleen, ei tutkimuksessa kiinnitetty huomiota.

6.3 Haastattelujen kulku

Aineisto koostuu neljästä parihaastattelusta ja yhdestä kolmen hengen ryhmähaastattelusta. Yhtä haastattelua lukuun ottamatta kuhunkin haastatteluun osallistui vain poikia tai tyttöjä. Haastattelupaikaksi olimme sopineet kaikkien ryhmien kanssa Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitoksen, jossa haastattelut tehtiin joko pienehkössä ryhmätyötilassa tai kirjastossa. Aineisto kerättiin loka- ja marraskuun aikana 1998.

Olin jo haastatteluista sopiessani kertonut yleisesti tutkimusaiheesta sekä haastattelujen luonteesta, toisin sanoen tarkoituksesta keskustella Eurooppaan ja eurooppalaisuuteen liittyvistä asioista. Euroopan unionia en etukäteen juurikaan korostanut. Haastattelujen alussa kerroin vielä nämä asiat uudestaan sekä tarkemmin joitakin haastattelun toteuttamisen kannalta olennaisia seikkoja. Pyrin korostamaan, että kyse ei ole tiukasta haastattelusta, vaan pikemminkin keskustelusta, jossa jokainen saa vapaasti vastata esittämiini kysymyksiin sekä kertoa omia mielipiteitään ja ajatuksiaan kysymättäkin. Ainoa toiveeni oikeastaan oli, että haastateltavat eivät nauhoituksen vuoksi puhuisi päällekkäin. Kehotin heitä myös pyytämään minulta selvennystä, mikäli eivät ymmärrä kysymystä tai jokin muu asia tuntuu vaikealta. Haastattelujen nauhoittamisesta oli ollut puhetta jo koululla eikä se ollut kenellekään ongelma.

Ennen varsinaisia haastatteluja olin testannut haastattelurunkoani sekä haastattelutaitojani tekemällä yhden yksilöhaastattelun. Haastattelun perusteella en juurikaan muuttanut haastattelurunkoa (liite 1), mutta koin parikymmentä minuuttia kestäneen esihaastattelun osittain epäonnistuneen ja nimenomaan siksi, etten ollut valmistautunut kunnolla. En osannut motivoida haastateltavaani enkä tiennyt, miten kysyä. Myös molemminpuolisella jännittämällä lienee ollut osuutta asiaan. Teemahaastattelua varten laaditaan yksityiskohdaisen kysymysluettelon sijasta suhteellisen väljä haastattelurunko teema-alueista, jotka haastattelutilanteessa sitten operationaalistetaan kysymyksillä. (Hirsjärvi & Hurme 1985, 41). Seuraavia haastatteluja varten kiinnitinkin jo etukäteen huomiota peruskysymysten

muotoilemiseen. Ensimmäisen varsinaisen haastattelun varasin esihaastatteluksi, mutta koska se sujui paremmin eikä olennaisesti eronnut muista haastatteluista, liitin sen aineistoon. Haastattelurunkoa muutin jättämällä siitä yhden turhalta tuntuva alateeman pois.

Koska esihaastattelutarkoituksessa tehdyssä yksilöhaastattelussa minulla tuntui olevan vaikeuksia saada haastateltavasta kovin paljon irti, kysymysten hiomisen lisäksi suunnittelin haastateltaville luettavaksi materiaalia (liite 2). Ensimmäisen tekstin tarkoituksena oli lähinnä vapauttaa ilmapiiriä ja johdatella haastateltavat ensimmäiseen teemaan eli pohtimaan mitä voisi olla tyypillisesti eurooppalaisuus. Tekstissä oli humoristisia kuvauksia eurooppalaisten kansallisista erityispiirteistä. Toinen teksti koostui kahdesta erilaisesta eurooppalaisuutta koskevasta lausahduksesta ja kolmannessa pohdittiin Euroopan integraatiota ja eurokansalaisuutta. Tekstit toimivat kohtalaisesti, mutta niiden merkitys haastatteluissa ei ollut suuri eikä niiden käsitteleminen muodostunut tärkeäksi. Varsinkin oman haastattelutaidon kehittyessä ne olisi voinut jättää pois. Näin teinkin muutamien haastattelujen ja tekstien kohdalla, kun keskustelu ajautui luonnostaan kyseiseen teemaan. Kolmas teksti oli muita vaikeampi ja jouduin välillä selittämään sitä. Toisaalta vaikeus ei muodostunut esteeksi, vaan pikemminkin haasteeksi syvemmälle pohdinnalle.

Hedges (1992, 79-81) neuvoo aloittamaan haastattelun mahdollisimman helpoilla kysymyksillä, sillä haastattelijan ensimmäinen tehtävä on saada haastateltavat rentoutumaan ja puhumaan mahdollisimman vapaasti. Useampaa henkilöä haastateltaessa olisi lisäksi tärkeää saada kaikki heti alussa sanomaan jotain, sillä mitä kauemmin henkilö on puhumatta, sitä todennäköisempää on, ettei hän tule mukaan keskusteluun. Ensimmäisen kysymyksen tulisi olla niin konkreettinen ja mutkaton, että jokainen osaa vastata siihen (Hirsjärvi & Hurme 1985, 59). Nämä haastattelut aloitettiin niin, että jokainen kertoi vuorollaan oman nimensä, ikänsä ja kuinka monetta vuotta käy lukiota. Seuraavaksi kukin kertoi jotain tekemistään matkoista tai kokemuksistaan muista kulttuureista. Luetutin haastateltavilla heti haastattelun alkuvaiheessa myös ensimmäisen tekstin. Yritin kuitenkin mahdollisimman pian siirtyä varsinaiseen haastatteluteemaan ja yleensä se tapahtuikin melko sujuvasti näiden "lämmittelykysymysten" avulla. Myös eri haastatteluteemojen käsittely aloitettiin aina mahdollisimman yleisellä kysymyksellä, josta siirryttiin käsittelemään aluetta yksityiskohtaisemmin. Haastateltavien vastauksista riippui, miten haastattelu tästä eteni ja mitä asioita nostettiin esiin.

Haastattelurungon rakensin niin, että aluksi oli tarkoitus käsitellä eurooppalaisuutta, sitten kansalaisuutta ja lopuksi Euroopan unioniin liittyviä asioita, jossa tavallaan yhdistyvät kaksi edellistä teemaa. Pääsääntöisesti voidaan todeta, että haastattelut noudattivat joko tätä järjestystä tai sitten toista, jossa Euroopan unioni nousi teemana jo alussa esiin. Tällöin oli luonnollista käsitellä heti myös unioniin liittyviä asioita. Joka tapauksessa kansalaisuus muodostui aina suhteellisen omaksi teemakseen, josta palailtiin takaisin eurooppalaisuuteen eurokansalaisuuden kautta.

Haastattelujen ilmapiiri oli melko vapautunut heti alusta saakka. Koska parissa haastattelussa jouduimme turhaan odottamaan yhden tai kahden haastateltavan vielä tulevan paikalle, keskustelin muutaman nuoren kanssa aluksi niitä näitä. Myös nauhurin asettaminen paikoilleen antoi tilaisuuden hetken jutteluun. Koin suhtautumisen molemmin puolin tuttavalliseksi ja luontevaksi, vaikka osaa haastateltavista tuntuikin pöydällä oleva nauhuri jännittävän. Haastateltavat tunsivat toisensa ennalta, osa oli hyviä ystäviä keskenään, toiset opiskelukavereita. Haastateltavien keskinäinen tuttuus varmasti poisti ylimääräistä jännitystä, mutta toisaalta vieraassa ryhmässä mielipiteet olisivat saattaneet jakautua enemmän. Eräs haastateltavista ilmoittikin heti alkuun omien ja ystävänsä mielipiteiden olevan usein keskusteltuja ja melko samanlaisia sekä totesi haastattelun lopuksi, että olisi ollut mielenkiintoista, jos ryhmässä olisi ollut mukana joku tuntemattomampikin. Osalle eivät kuitenkaan omatkaan mielipiteet olleet vielä kovin selviä ja yksi haastateltavista kiittelikin tilannetta mielenkiintoiseksi juuri siksi, ettei ollut aiemmin tullut ajatelleeksi käsiteltyä asioita. Hedges (1992, 81) toteaa, että haastateltavat lähes aina huomaavat pelänneensä tilannetta turhaan vaikeaksi ja päinvastoin kokevat asioista puhumisen miellyttäväksi.

Kun haastatellaan useampaa kuin yhtä henkilöä kerralla, tulisi ryhmän olla suhteellisen homogeeninen, jotta kaikilla olisi suurinpiirtein samanlaiset mahdollisuudet ottaa osaa keskusteluun (Eskola & Suoranta 1998, 98). Tämän vaatimuksen voi olettaa melko pitkälle toteutuneen tässä tutkimuksessa, olivathan haastateltavat suurin piirtein samanikäisiä ja kävivät samaa koulua. Haastattelijan tulisi myös varmistaa, etteivät äänekkäimmät henkilöt hallitse koko keskustelua (Hedges 1992, 82). Kukaan näistä haastateltavista ei erottautunut huomattavasti pariaan tai muita ryhmän jäseniä puheliaammaksi tai hiljaisemmaksi, vaan haastatteluissa annettiin hyvin tilaa toisen puheenvuorolle ja maltettiin kuunnella. Joskus innostuessaan haastateltavat saattoivat puhua päällekkäin, mutta pyrin haastattelijana

puuttumaan tähän heti. Yleensä esitin kysymykset yhteisesti kaikille, mutta saatoin myös kysyä yhden haastateltavan mielipidettä erikseen, jos tämä oli ollut pitemmän aikaa hiljaa.

Haastattelujen välillä on huomattavissa eroja, jotka näkyvät esimerkiksi haastattelujen pituudessa ja litteroidun tekstin määrässä. Hedgesin (1992, 82) mukaan jotkut ryhmät puhuvat paljon ja säntäilevät aiheesta toiseen. Tällaista ryhmää hän neuvoo ohjaamaan tiukemmin, jotta keskustelu pysyisi aiheessa. Havaitsin, että mitä enemmän haastateltavat puhuivat oma-aloitteisesti, sitä enemmän haastattelu alkoi muistuttaa aitoa keskustelua ja teemoissa päästiin syvemmälle. Tällöin minun oli kuitenkin vaikea päästä esittämään tarkentavia kysymyksiä ja keskustelu liukui helpommin alueille, jotka eivät olleet aivan olennaisia tutkimusaiheen kannalta. En kuitenkaan halunnut keskeyttää haastateltavien puheenvuoroja, vaan annoin heidän puhua loppuun ja sopivan tauon tultua pyrin palauttamaan keskustelun oikeaan suuntaan aiheeseen liittyvällä kysymyksellä.

Haastateltavat huolehtivat aiheessa pysymisessä itsekin toteamalla esimerkiksi, että “tää ei varmaan liity asiaan, mut...”. Toisaalta nuoret olivat siis innostuneita jakamaan omia ajatuksiaan, mutta samalla he saattoivat myös olla epävarmoja siitä, onkohan asia kuitenkaan haastattelijan mielestä tärkeä tai olennainen. Tämä herättää muun muassa kysymyksen haastateltavien halusta miellyttää tutkijaa tai noudattaa otaksumiaan siitä, mitä haastattelijalla haluaa kuulla. Ryhmä- ja parihaastatteluissa lienee syytä huomioida myös haastateltavien halu miellyttää toisiaan. Lisäksi - ja ehkä todennäköisemmin - haastateltavien on ollut vaikea mieltää keskustelun olevan haastatteluja ja tällöin he odottavat haastattelijan määräävän tiukemmin haastattelun sisällöt. Tällaisissa tilanteissa yleensä rohkaisin haastateltavia puhumaan vapaasti, ellei todellakin oltu liukumassa pois varsinaisista teemoista.

Ryhmät voivat olla hiljaisia ja kaipaavat haastattelijalta kannustusta puhumiseen (Hedges 1992, 82). Puhumattomuus ei näissä haastatteluissa ollut missään vaiheessa ongelma, vaan yleensä aina joku tai jompikumpi haastateltavista aloitti vastaamisen kysymykseeni. Toisissa ryhmissä puhumisen tempo oli hitaampi ja tuolloin haastateltavat välillä miettivät ennen vastaamista ja pitivät taukoja. Hirsjärven ja Hurmeen (1985, 104) mukaan yksi aloittelevan haastattelijan virheistä on se, että hän ei siedä hiljaisuutta ja esittää kysymyksiä liian nopeaan tahtiin. Huomasin varsinkin ensimmäisessä haastattelussa alkavani helposti selitellä kysymyksiäni muotoilemalla niitä uudestaan, jos vastausta ei tullut heti. Toisaalta taas jouduin välillä itse miettimään seuraavaa kysymystäni hetken, jolloin oma

haparointini jättikin tilaa haastateltavalle vielä pienen tauon jälkeen jatkaa puhettaan. Haastateltaville jäi aikaa miettiä omia vastauksiaan myös muiden haastateltavien puhuessa.

Hedges (1992, 74-75) mainitsee ryhmähaastattelun huonona puolena sen, että sillä ei voida tutkia henkilöiden tietoja tai tietoisuutta, sillä kun yksi haastateltava on maininnut asian ei voida varmistaa, kuinka moni oli tietoinen siitä aiemmin. Haastateltavien voi olla myös vaikea tuoda esiin eriäviä mielipiteitä. Näiden haastattelujen voi katsoa onnistuneen siinä, että haastateltavat yleensä sanoivat samaakin mieltä ollessaan asian uudestaan omin sanoin ja usein lisäsivät jotain uutta. Myös eriäviä mielipiteitä esitettiin, mutta mitään radikaaleja mielipide-eroja ei ollut, tai sitten niitä ei sanottu ääneen. Tietämystä esimerkiksi EU-asioista ei tässä tutkimuksessa haluttu varsinaisesti arvioidakaan.

6.4 Aineiston analyysi ja tulkinta

Haastattelut kestivät keskimäärin puolitoistatuntia, vaihdellen noin tunnista ja kymmenestä minuutista tuntiin ja 45 minuuttiin, ja ne nauhoitettiin. Muistiinpanoja en tehnyt haastattelun aikana enkä jälkeempäinkään haastattelujen sisällöstä, sen sijaan heti haastattelujen jälkeen kirjoitin yleiskuvaukset niiden kulusta ja ilmapiiristä. Aineiston analyysin aloitin litteroimalla haastattelut nauhalta sana sanalta kokonaan niin, että naurahdukset ja pidemmät tauot merkittiin, mutta ei juurikaan muita äännähdyksiä. Haastattelujen purkuvaiheessa huomasin, että yhdestä haastattelusta oli nauhuri jättänyt nauhoittamatta noin puolituntia välistä, vaikka nauha pyöri koko ajan eteenpäin. Koska en ollut ottanut tavakseni tehdä muistiinpanoja eikä nauhurissa ollut vikaa voinut huomata haastattelutilanteessa, tästä haastattelusta puuttuu kokonaan lähes puolet. Litteroituna kukin haastattelu muodosti 31 - 56 tekstisivua, lukuun ottamatta osittain tuhoutunutta haastattelua, josta käytettäväksi jäi 20 sivua. Yhteensä haastattelut tuottivat lähes kaksisataa sivua tekstiä.

Haastattelujen pienestä määrästä johtuen tuntui aineisto kohtalaisen tutulta alusta saakka. Pystyin muistamaan jokaisen haastattelun erillisenä kokonaisuutena tiloineen, haastateltavineen ja tunnelmineen: näin ollen jokaisesta haastattelusta syntyi oma mielikuva. Yleisesti olin tyytyväinen haastatteluihin. Kun aloin lukea litteroituja haastatteluja ensimmäisen kerran, minulle oli muodostunut jo tiettyjä käsityksiä aineistosta. Hedges (1992, 86-87) varoittaa, että ensimmäinen vaikutelma varsinkin ryhmähaastatteluista on helposti harhaan-

johtava. Haastattelija ei voi muistaa kaikkia haastattelutilanteissa esiin tulleita asioita ja tietyt mielipiteet erottuvat aineistosta häneen mukaansa siksi, että ne jollakin tavalla poikkeavat muusta aineistoista, vahvistavat tai kumoavat tutkijan omia käsityksiä tai ne on ilmaistu muuten erittäin vakuuttavasti. Luin haastattelut kokonaisuudessaan muutaman kerran läpi tehden jokaisella lukukerralla uusia muistiinpanoja.

Eskola ja Suoranta (1998, 150-151) pohtivat aineiston analyysin ja tulkinnan välistä suhdetta ja erottavat kaksi erilaista lähestymistapaa. Hermeneuttisessa päättelyprosessissa ei analyysia ja tulkintaa voida erottaa toisistaan ainakaan jyrkästi, vaan aineistosta tehdään tulkintoja, jotka jälleen ohjaavat analyysia ja niin edelleen. Toisen lähestymistavan mukaan analyysivaihe on tulkinnasta ainakin teknisesti erillinen tapahtuma. Eskola ja Suoranta (emt., 153) suosittelivat esimerkiksi teemahaastattelurungon käyttämistä apuna aineiston karkeammassa jäsentelyssä. Aineiston käsittelyssä päädyinkin jälkimmäiseen vaihtoehtoon eli luokittelin aineistoa aluksi haastattelurungon teemoihin tukeutuen.

Fenomenografisen lähestymistavan mukaan käsitykset luokitellaan niiden merkitysten perusteella. Myös Ahonen (1994, 143) toteaa haastattelun yhden teeman muodostavan usein luonnollisesti yhtenäisen ajatuksellisen kokonaisuuden. Näitä tulkintayksiköitä ei silti voida määrittellä ulkoisin perustein etukäteen, vaan yhden keskustelun sisälle saattaa muodostua useita ajatuskokonaisuuksia, ja samoin yksi tulkintayksikkö voi yhteyksineen levittäytyä laajallekin aineistoon. Pysin siis analysoinnissa välttämään liian tiukkaa ja systemaattista teemahaastattelurungon mukaista jäsentelyä ja antamaan tilaa myös aineistolähtöisille luokituksille tai teemoille.

Aineistosta hain toisaalta käsitysten yleisyyttä, toisaalta poikkeavia näkemyksiä. Haastateltavat olivat kuitenkin varsin samaa mieltä asioista, eikä tarpeeksi selkeitä eroja löytynyt esimerkiksi nuorten tyypittelyyn. Aineistoa en ole kuvannut juuri lainkaan määrällisesti, toisin sanoen en esitä, kuinka moni haastateltavista toi esiin tiettyjä käsityksiä. Koska laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistettävyysepäätelmiin, määrälliset kuvaukset eivät välttämättä ole tarpeellisia (Ahonen 1994, 151). Tässä tutkimuksessa frekvenssi- tai varsinkaan prosenttitaulukot eivät olisi olleet järkeviä myöskään haastateltavien pienen määrän vuoksi. Laadullisella ja fenomenografisella tutkimuksella voidaan kuitenkin tavoitella tulosten yleisyyttä eli käsitysten tarkastelua teoreettisella, universaalien käsitteiden tasolla (Ahonen 1994, 152). Poikkeavia käsityksiä pyrin tuomaan esiin silloin, jos käsitys erosi selvästi muiden haastateltavien suhteellisen yhtenäisistä näkemyksistä.

Ahosen (1994, 146) mukaan tutkija saattaa tuntea kiusausta ylitulkita aineistoa eli “pakottaa” ilmaisuja luokkiin tai kategorioihin, kun käsityksiä tulisi pyrkiä selittämään suhteellisen yleisellä tasolla. Aineistoa ei ole myöskään mahdollista - eikä edes tarkoituksenmukaista - esittää kokonaisuudessaan. Jouduinkin karsimaan aineistoa jo siksi, että kaikki haastatteluissa käsitellyt asiat eivät loppujen lopuksi olleetkaan aivan olennaisia tutkimustehtävien kannalta. Suurimmaksi vaaraksi analyysi- ja tulkintavaiheessa koin muun muassa näistä seikoista johtuen aineiston liialliseen yleistämisen tai pelkistämisen.

Tutkimuksen tulososuus muodostuu haastateltavien suorista lainauksista, niiden tulkinnasta sekä viittauksista teoriataustaan. Sitaatit ovat paikoitellen melko pitkiä johtuen haastattelujen keskustelunomaisuudesta, jonka halusin näkyvän myös tutkimusraportissa. Koska yksittäiset lausahdukset eivät voi kuvata kokonaista käsitystä tai merkitystä, ovat pitemmät sitaatit myös tämän vuoksi perusteltuja. Litteroituja otteita käytetään osoittamaan aineiston aitous eli se, missä määrin haastateltava on saanut itse kehittää ajatuksiaan ilman haastattelijan ohjailua. Aineiston relevanssin tulisi puolestaan näkyä sitaateissa tutkijan kykyä käyttää hyväkseen teoreettista perehtyneisyyttään haastattelutilanteessa. Viittauksilla teoriataustaan pyritään avaamaan sitaatin kytkennät teoreettiseen tutkimuskäsitteistöön. (Ahonen 1994, 154-155.) Käsityksistä eurooppalaisuudesta muodostui neljä merkityskategoriaa. Euroopan unionin kansalaisuuteen liittyviä käsitteitä ja merkityksiä tarkastellaan puolestaan väljempien teema-alueiden avulla.

7 EUROOPPALAISUUDEN MONET MERKITYKSET

7.1. Kulttuurinen rikkaus

Nuorten käsityksissä eurooppalaisuudesta yhden ulottuvuuden muodosti maantieteellisyys: Eurooppa määriteltiin monia pieniä valtioita sisältäväksi alueeksi muiden maaosien joukossa. Kukaan haastateltavista ei kuitenkaan pitänyt maantieteellisyttä ainoana eurooppalaisuutta määrittävä asiana, vaikka se saattoikin tulla ensimmäisenä mieleen. Tarkemmin ajateltaessa löydettiin muitakin asioita, joiden perusteella Eurooppaa ja eurooppalaisuutta voitiin määritellä.

- Haast:* no, oottekste sitten samaa mieltä ku Bismarck joka sanonu tällä tavalla
Heidi: joo, kuta kuinka
Haast: että Eurooppa on vaan ihan tällänen jossain määrin mielivaltasesti rajattu maantieteellinen alue
Heidi: no kyllähän Eurooppaan keskittyy aika paljon kaikkee teollisuutta ja tällästä, että onhan se silleinki. Talous on ainakin hyvä täällä Euroopan maantieteellisellä alueella.
Veera: ja sillei, siis melkein kaikissa on tosiaan hyvä elintaso. Että sinänsä sen voi rajata tiettyjen perusteiden mukaan kyllä, et on siinä kyllä yhtäläisyyksiäkin.

Yhtenä monista Eurooppaa määrittävistä piirteistä nähtiin siis suhteellisen hyvä elintaso ja yhteinen talousmarkkina-alue. Euroopan maita pidettiin myös yleensä sivistysvaltioina, jotka ovat lainsäädännöltään sekä uskonnoltaan samantyyppisiä. Veera ja Heidi pohtivat Eurooppaa ja eurooppalaisia yhdistäviä asioita edelleen näin:

- Veera:* on on täällä semmonen -- no, uskonnot ehkä sillei, että Euroopassa ei kumminkaan mitään islamia oo...
Heidi: tai uskonnottomuus ehkä. Tai sillei, vapaa
Veera: ...katolinen kirkko
Heidi: niin, sitten kaikki nää nykyiset lait on aika samanlaisia, oikeusvaltioita on kaikki ja
Veera: ei ole kuolemanrangaistusta
Heidi: niin, sillei aika samanlaiset kuitenkin nää arvot ja
Veera: tietenki tavat on erilaisia, en mää oikein osaa sanoo sillei
Heidi: kaikkee siinä on
Veera: kyllähän ihmisiä yhdistäviä tekijöitä on

Jossain määrin voidaan todeta, että nuorten käsityksissä eurooppalaisuudesta tulivat esiin “Euroopan ideaan” sisältyvät kolme traditionaalista tukipylvästä: järki ja kriittinen ajattelu, laki ja järjestys sekä kristinusko. Järki ja ajattelun vapaus tulivat kenties voimakkaimmin esiin verrattessa Eurooppaa Amerikkaan, laki ja järjestys puolestaan turvallisuutta tuovina elementteinä. Vaikka kristinuskon ja kirkon asema nykypäivänä onkin muuttunut, juuri kristinusko - eikä esimerkiksi islam - on osa eurooppalaisuutta. Myös Rikkinen (1996, 56) havaitsi vapauden, kriittisen ajattelun ja demokratian olleen nuorten ajattelussa eurooppalaisuutta usein määrittäviä seikkoja, mutta hän katsoi niiden liittyvän enemmän taloudelliseen hyvinvointiin ja korkaan koulutustasoon kuin myyttiseen antiikin perintöön. Myös tässä tutkimuksessa nuoret viittasivat talouteen ja yleissivistykseen, mutta lisäksi yhteiseen kulttuuri- ja arvopohjaan. Eurooppa nähtiin “*länsimaisen kulttuurin synty pisteenä*” (Tomi), minkä voi tulkita viittaavan nimenomaan antiikin kulttuuriperintöön.

Kulttuuri määritti myös maantieteellistä Eurooppaa. Kuviteltaessa Eurooppaa muiden silmin, se näyttäytyi yhtenäisenä alueena, josta tunnetaan ehkä Saksa, Ranska, Italia ja Englanti. Lähes poikkeuksetta myös haastateltavien omista näkemyksistä voimakkaimmin Euroopaksi miellettiin nämä Länsi- ja Keski-Euroopan maat. Niitä yhdistävänä tekijänä pidettiin yhtenäisempää kulttuuria ja vanhempaa kulttuurihistoriaa, joka konkreettisesti ilmeni esimerkiksi siinä, että “*siellon kaikkia hienoja riemukaaria*” (Marika). Pohjoismaat ja Suomi nähtiin tässä suhteessa hieman varauksellisemmin kuuluvaksi Eurooppaan. Venäjän sijaan suljettiin lähes automaattisesti Euroopan ulkopuolelle, lukuun ottamatta ehkä maan läntisimpiä osia. Lisäksi Saksan, Ranskan ja Englannin keskeisyys tuli esiin poliittis-historiallisesti: “*joku Ranska ja Saksaki, niin pakostiki tulee ensimmäisenä mieleen, kun ne on justiisa suurin piirtein vuorotellen yrittäneet koko ajan Eurooppaa vallata historiassa ja muuta*” (Kati).

Jos toisaalla voidaan löytää eurooppalaisia yhdistävä kulttuuriperinne, toisaalla on olemassa kulttuurinen rikkaus ja moninaisuus. Eurooppalaisuus on “*joku semmonen sekamelska, missä on kaikenlaista*” (Laura). Eurooppaa on luonnehdittu kaleidoskoopiksi tai pienistä kulttuuripalasista koostuvaksi mosaiikiksi. Usein Euroopan yhdentymiseen liitetty ajatus ykseydestä erilaisuudessa tai Smithin (1992) ajatus eurooppalaisesta kulttuurien perheestä tuo esiin juuri tätä samanlaisuuden ja erilaisuuden ideaa. Haastattelussa tuli jälleen ilmi Euroopan ulkopuolella asuvien mahdollinen mielikuva Euroopasta yhtenäisenä

alueena, kun taas omissa käsityksissä päinvastoin korostuu eri kulttuurien ja kansallisuuksien moninaisuus.

Tomi: mun mielestä eurooppalaisilla on sillei, et mulla hyvin on suuri kansallidentiteetti ja niin on varmasti monella muillakin eurooppalaisilla. Mut sitte taas ulkomaalaiset vaan niinku näkee Euroopan yhtenä lössinä ja me taas ite nähään se niin...

Olli: ...moninaisena tai semmosena

Tomi: määhään sen, määh pystyn kuvittelemaan heidän kannalta sen hyvin, mutta kyllä määh erotan silti niin selkeesti nääh kulttuurierot. Et määh en pidä tätä niinku yhtenä lössinä kumminkaan.

Kulttuurinen rikkaus ja moninaisuus on eurooppalaisuutta ehdottomasti positiivisesti määrittävä tekijä: ”Eurooppa on siinä mielessä hieno, et ku siellä on niinku niitä erilaisia pieniä maita, jotka on kaikki ihan omalla tavallaan erilaisia” (Laura). Euroopan yhdentymisen myötä on alettu puhua jonkin asteisen yhteisen ’eurokulttuurin’ muodostumisesta, mikä nousi näissäkin haastatteluissa yhdeksi teemaksi. Yhtenäisen kulttuurin muodostumiseen lähes on poikkeuksetta liitetty kansallisten ja alueellisten ominaispiirteiden katoaminen tai ainakin sen pelko. Yleensä ottaen nuoret halusivat erilaisten piirteiden säilyvän, sillä jos eurooppalaisuus määrittyy pitkälle kulttuurisen moninaisuutensa kautta, mitäpä siitä edes jäisi jäljelle ilman mosaiikkimaisuuttaan.

Hanna: en määh ainakaan haluis, että se menis semmoseks, että kaikki on niinku samanlaisia, ku nyt on niin hirveen rikkaat kaikki kulttuurit. Ei se ois kivaakaan, jos kaikki ois niinku jotain eurokansalaisia, eikä ois mitään erilaisuutta.

Tomi: ...tai tää ois tungettu niin yhteen tai niin tiiviiseen tää Eurooppa, et se ei ois enää niin hauskaakaan. Ei ois mitään iloo matkustaa, tai se matkustamisen ilo on siinä just ku menee eri maahan ja eri kulttuuriin. Et jos kaikkialla on samanlailla, niin ei ois enää mielenkiintosta, ei nääh mitään erilaista sillei. Siitä on pikkusen hohto pois.

Kuinka mahdollisena jonkinlaisen ’eurokulttuurin’ muodostumista sitten pidettiin ja tapahtuisiko se välttämättä pienten kulttuurien kustannuksella? Tässä nuorten käsitykset jakautuivat eri tavoin. Nähtiin kyllä, että yhtenäisyys ja yhteenkuuluvuus eurooppalaisten välillä saattaa ajan kuluessa voimistua, ja todennäköisesti voimistuukin esimerkiksi lisääntyvän liikkuvuuden myötä. Toisaalta oletettiin rajan tulevan jossakin vastaan: ”ranskalaiset-

kin esimerkiksi, ne on kieltänyt englannin kielen käytön mainoksissa, ne haluaa suojella sitä ranskan kieltä” (Olli), näin ainakin “vanhemmissa kulttuurimaissa”. Pienempien kulttuurien tulevaisuus nähtiin epävarmempana. Tilannetta saatettiin verrata menneisyyteen ja muistuttaa, että “onhan noita jotain Suomen sukusia kansoja Venäjälle hukkunu ja ei niistä tiedä” (Heidi). Heidi ja Veera maalailivatkin tulevaisuudenkuvaa, jossa on syntynyt yhtenäinen ’eurokulttuuri’.

- Veera: kyllä määhän uskon, että ajan myötä kehittyy eurooppalainen kulttuuri*
Heidi: mmm
*Haast: onksen pakko tapahtua teidän mielestä sen ehdolla, että sit tälläset pienem-
 mät kulttuurit häviää*
Veera: kyllä
Heidi: eiköhän ne sit sillei, ei välttämättä ois pakko, mutta käytännössä sit kumminkin varmaan tapahtuu sillei
Veera: kyllä varmaan siitä jää kumminki aina jotain jälkeen, mutta kumminki voidaan ruveta puhumaan vaikka justtiisa eurooppalaisesta kulttuurista ja amerikkalaisesta kulttuurista ja näin edespäin, tai usalaisesta, yhdysvaltalaisesta. Koulussa opetettais sitten Euroopan historiaa.
Heidi: niin tai sitten ois erillinen joku valinnainen kurssi Suomen historiaa ja valinnainen äidinkielen kurssi ois opettele suomea, kun nykyään on latinaa esimerkiksi
Veera: niin justtiisa, et luetaan jotain vanhoja suomen kirjotuksia ja mietitään että...
Heidi: ...että mitähän se suomalaisuus oikein olikaan

Heidin ja Veeran keskustelu on esimerkki melko pitkälle viedystä mielikuvasta, mutta muissakin haastatteluissa pohdiskeltiin suomalaisten erityispiirteiden mahdollista häviämistä. Yleensä ottaen tulevaisuuden tapahtumien arvioiminen koettiin vaikeaksi. Ainakin omana elinaikana Euroopan kulttuurisen tilanteen uskottiin pysyvän melko samanlaisena kuin nyt.

Erilaisiin kulttuuritaustoihin liittyy olennaisesti ylpeys omista erityispiirteistä, mikä sinänsä ei ole huono asia, mutta voi muodostua sellaiseksi. Euroopan sisällä kulttuurisia eroja ja kansallisia identiteettejä pidettiin paikoin niinkin voimakkaina, että niiden nähtiin aiheuttavat ristiriitoja ja todellisia konflikteja.

- Tomi: täällä taas kaikki kulttuurit on kumminki vielä niin erillään. Niinku joku Jugoslaviakin, siellähän just tappelee tavallaan niinku jotkut muslimit ja serbokroatit, sillei niinku niin sanotut kulttuurit tappelee keskenään siellä ihan älyttömistä syistä.*

Muun muassa kulttuurien välisten konfliktien vuoksi kulttuurisella yhtenäistymisellä nähtiin olevan myös myönteisiä puolia eikä kaikkia haastateltavia samalla tavalla huolestuttanut “pienien palasten” häviäminen. Todettiin, että väärinkäsitykset, ristiriidat ja jopa kokonaiset sodat voisivat vähentyä yhtenäisyyden lisääntyessä. Arkielämässä puolestaan matkustaminen, työskentely ja asuminen toisessa maassa helpottuisivat, jos tavat olisivat suurinpiirtein samanlaiset. Ja onko kyse sittenkään yksittäisten kulttuurien häviämisestä, vaan pikemminkin niiden rikastumisesta?

Tuomo: mun omasta mielestä kaikista parasta ois just se, että mitä enemmän niinku ihmiset sekottuu loppujen lopuks toisiinsa, niinni sitä enemmän siitä seuraa se, että vähenee kaikki tämmöset, niinku kauhee sota ja riitely, kaikki tommoset tosi turhanpäiväset asiat (...) Kyllä ihmiset pystyy säilyttää kulttuurinsa. Toiset kulttuurit vaan kuiteski vaan rikastuttaa sitä omaa kulttuuria, että ei ne sitä niinku latista alas.

7.2 Vastakohta amerikkalaisuudelle

Rikkisen (1996, 57) mukaan eurooppalaisuuden yhteistä ydintä haetaan Euroopan sisäisten erojen vuoksi kauempaa, vertailemalla Eurooppaa muihin maanosiin. Tässäkin tutkimuksessa eurooppalaisuus näytti olevan helpoimmin määriteltävissä suhteessa muihin maanosiin ja Euroopan ulkopuolisiin alueisiin. Nimenomaan Amerikka ja amerikkalaisuus muodostui kohteeksi, johon Eurooppaa verrattiin ja jota kautta eurooppalaisuutta hahmotettiin. Kun haastateltavia pyydettiin kuvailemaan eurooppalaisuutta, saattoi hetken kuluttua huomata keskustelun siirtyneen koskemaan amerikkalaisia!

Verrattaessa Eurooppaa Amerikkaan eurooppalaisten yhtenäisyys korostui ensinnäkin käsityksissä siitä, miten amerikkalaisten oletettiin näkevän Euroopan.

Olli: just joku Amerikka, se on aika hyvä esimerkki, et miten esim eri Euroopan maat sijottuu. En mää tiää tunteeko amerikkalaiset muuta ku pari Euroopan maata sillei nimeltä, et useammat jää ihan pimentoon. Ehkä ne, joista Amerikassa on eniten kuultu ja joista on kovimmat stereotypiat, niistä maista Amerikassa tietään. Tyyliin ruotsalaiset blondit ja seksiteollisuus ja niin edespäin.

Tomi: mun mielestä siellä se käsite on, että täällä on pelkästään niinku se yks alue, mistä meitä tulee vähän kaikenlaisia. Niinku ne ei ehkä sillei hahmota eri

maittain, et toi oli just Suomesta. Munkin kohalla ne katto vaan, et toi on Euroopasta. Et sillei niinku tää on yks klöntti.

Amerikkalaisten uskottiin siis näkevän Euroopan yhtenä alueena, jossa tiedetään olevan erilaisia maita ja kansoja. Ymmärrettiin kyllä, että näkökulma on toinen kuin Euroopassa asuvien, mutta ei osattu ajatella myös eurooppalaisten ehkä näkevän Amerikan samalla tavalla yhtenäisenä alueena suuristakin eroista huolimatta. Yhtenä syynä amerikkalaisten käsitykseen pidettiin koulutusta: *“tuli vaan tällänen yleissivistys siellä [Amerikas- sa], että taso on aika huono, kun niitten ei tarvii periaatteessa opetella muitten maitten historiaa tai mitään tällästä”* (Tomi). Hyvin johdonmukaisesti jokaisessa haastattelussa tuotiin muutenkin esiin, että eurooppalaiset amerikkalaisista erottava tekijä on nimenomaan eurooppalaisten älyllisyys, fiksuus, yleissivistyneisyys tai hieman toisin ilmaistuna vapaus ajatella. Näin uskottiin olevan ehkä myös amerikkalaisten itsensä mielestä.

Marika: ku kattoo jotain amerikkalaisia telkkarisarjoja tai elokuvia, niin niissä ainakin niinku amerikkalaiset, tai tulee semmonen kuva, et amerikkalaisilla on eurooppalaisista semmonen kuva, et me ollaan hirveen semmosia kulttuuri-ihmisiä ja fiksuja ja semmosia -- fiksuja, niin

Amerikkalaiset olivat puolestaan muun muassa pinnallisia, koska *“niillon paljon enemmän kaikkee hömpää”* (Marika) sekä *“järjettömiä”, ylenpalttisesti kuluttavia ja “tavara ihmisiä”*.

Monien Euroopan maiden pitkä historia ja vanha kulttuuriperimä korostui verrattaessa Amerikkaan, joka puolestaan oli *“liian nuori ja liian mahtipontinen ja liian tämmönen pinnallinen”* (Veera). Itseasiassa, olisiko koko Amerikka ja amerikkalaista kulttuuria kenties olemassakaan ilman eurooppalaisia?

Olli: mutta siis Eurooppahan, ei se oo pelkästään maantieteellinen käsite sillei, sehän on tavallaan tämmönen, siis...

Tomi: ...kulttuuri--

Olli: kulttuurin lähtöpiste melkein. Amerikka on tullut siis nimenomaan Euroopasta. Tai länsimaisen kulttuurin syntypiste, sitähan se Eurooppa mun mielestä nimenomaan on, semmonen niinku...

Tomi: ...sivistyksen kehto

Eurooppalaisia kuvattiin myös suvaitsevaisemmiksi, avoimemmiksi, muita kulttuureja paremmin tunteviksi ja hyväksyviksi. Kun pienellä alueella on paljon erilaisia maita, kulttuureja ja ihmisiä, eurooppalaisten on ollut pakko opetella sietämään erilaisuutta ja tulemaan toistensa kanssa toimeen. Amerikassa sen sijaan kulttuurit ovat sulautuneet yhdeksi ja samaksi "lössiksi", amerikkalaiseksi massakulttuuriksi. Amerikkalaiset myös nähtiin omaan maahansa sulkeutuneiksi ja muita kulttuureja helpommin tuomitseviksi.

*Haast: minkälainen ihminen on teidän mielestä eurooppalainen ihminen
Tomi: yleisivistynyt tai semmone sivistykseltään hyvä. Paljon avoimempi muita kulttuureja kohtaan, kansoja kohtaan, koska lähinnä sen takia kun niitä tapaa sillei. Mutta jossain Amerikassa, ohan sielläkin vaikka ketä, mut sillei, ne kaikki haluaa olla ehkä amerikkalaisia. Niitten on vaikee kuvitella, että jossakin muussa maassa tehään jotenki eri tavalla ja mun mielestä eurooppalainen ihminen taas, sille se ajatus ei oo mitenkään outo, et nyt tossa maassa tehään just tolla tavalla (...) Täällä on niin paljon enemmän kanssakäymistä, on just näitä EU-kouluja ja meilläkin on ystävyyskouluja. Just virolaiset oli käymässä viime vuonna ja tällästä kanssakäymistä on niin paljon enemmän. Tietynlainen rasistisuus on täällä ehkä matalampaa.*

On vaikea sanoa, mistä toistuvasti esille tuleva ajatus eurooppalaisten älyllisyydestä ja sivistyneisyydestä johtuu. Osaksi se voisi liittyä 'Euroopan ideaan' sisältyvään antiikin perintöön järjestä ja kriittisestä ajattelusta. Eurooppalaisia ei välttämättä pidetty suoranaisesti älykkäämpinä kuin muita, mutta Euroopassa nähtiin olevan vapaus ajatella ja olla sitoutumatta tiukasti mihinkään ideologiaan: "ku ei halua, niin joo, sehän on ehkä just, ku ei halua olla sosialisti eikä halua olla kapitalisti, niin sitte on eurooppalainen" (Heidi). Tiedotusvälineiden ja viihdeteollisuuden välittämällä kuvalla lienee puolestaan osuutta pinnallisen ja "älyttömän" kuvan muodostumiseen amerikkalaisista.

Saukkonen (1996, 9-10) toi esiin, että identiteetti vaatii aina jonkun Toisen, josta erottaudutaan. Kaunismaa (1997) puolestaan totesi, että ryhmä tai yhteisö voi olla sisäisesti hyvinkin heterogeeninen, mutta kollektiiviselle identiteetille ovat olennaisia ne 'samuudet', joiden uskotaan kertovan ryhmää yhdistävistä ja muista erottavista tekijöistä. Näin ollen identiteetti ei muodostu niinkään tosiasioista, vaan tietystä 'kertomuksesta', jota ylläpidetään (Giddens 1997, 52). Tässä tutkimuksessa ennen kaikkea amerikkalaisuudesta näytti muodostuvan tuo Toinen, ja eurooppalaisesta järjestä, ajattelun vapaudesta ja sivistyneisyydestä tärkeä osa tuota 'kertomusta', ainakin suhteessa 'muihin'. Lisäksi Mikkeli (1998, 19)

on todennut, että Euroopan historiassa Toiseus on usein samastunut vihollisuuteen, mikä näkyi muun muassa taloudellisessa merkityksessä tässäkin aineistossa.

Samuli: nyt tehdään yks iso talousvaltio

Jussi: niin

Samuli: sitä ne pohtii, et ois hyvä vastine Amerikan dollarille

Jussi: niin

Samuli: siitä tulis sellanen vahva vastaus

Samuli ja Jussi pohtivat myös, että Euroopan unioni lisäisi muutenkin eurooppalaisten itsenäisyyttä suhteessa amerikkalaisiin.

Suhtautuminen amerikkalaisuuteen oli erittäin kriittistä ja paikoin hyvinkin negatiivista. Olennaisena ajatuksena tuntui olevan, että olimmepa eurooppalaisina millaisia tahansa, emme halua olla ainakaan samanlaisia kuin amerikkalaiset. Sihvolan (1998, 41) mukaan eurooppalaisen identiteetin erottaminen amerikkalaisesta on kuitenkin vaikeaa, sillä Pohjois-Amerikassa vaikuttavat tehokkaasti samat voimat - tieteellis-tekninen sivistys, markkinatalous ja valistuksen poliittinen perintö - kuin Euroopassa ja myös amerikkalaiset vetoavat mielellään antiikin kulttuuriperintöön. Eurooppalaisten suhteesta amerikkalaisuuteen voi lisäksi nostaa esiin kysymyksen eurosentrismistä nimenomaan 'kulttuurisena sovinismina', jossa eurooppalaisuus korostuu ylivertaisena muihin kulttuureihin verrattuna.

7.3 Euroopan unionin jäsenyys

Euroopan unionia voidaan pitää yhtenä Eurooppaa määrittävänä tekijänä. Osa haastateltavista alkoi heti eurooppalaisuudesta kysyttäessä puhua Euroopan yhdentymisestä, Euroopan unionista tai "Eurooppaan menemisestä". Rikkinen (1996) havaitsikin omassa tutkimuksessaan suurimman osan opiskelijoiden Eurooppaa koskevista määrittelyistä viittaavan poliittis-taloudellisiin asioihin, eli tuolloin ajankohtaiseen Suomen liittymiseen Euroopan unioniin. Sanat Eurooppa ja eurooppalaisuus toivat automaattisesti mieleen Euroopan unionin.

- Haast: tää on sillei jännä kun mä kysyin eurooppalaisuudesta niin heti tuli EU tähän puheeks*
- Tomi: Eurooppa yhdentyy*
- Olli: nyt on hirveesti ollu siis Eurooppa ja EU, niin kyllähän se on monta vuotta tullu*
- Tomi: kohta se on melkein sama asia*
- Olli: niin, tai tuntuu jotenki*
- Tomi: tulee vaan sellanen assosiaatio*
- Olli: niin*
- Tomi: kun sanotaan Eurooppa, niin tulee kyllä heti mieleen EU*
- Haast: mut eiks Euroopassa oo kuitenkin paljon maita, jotka ei kuulu EU:hun. Jääks ne teiän mielestä sit jotenki Euroopan ulkopuolelle*
- Tomi: jos ruvetaan maittain käymään, niin se on vähän eri juttu, mut ku puhutaan Euroopasta niinku yleisesti, niin tulee EU mieleen. Jos sanotaan, että Turkki, niin en mä sitä johdata EU:hun.*
- Olli: niin, kyl ne jotkut maat jää sillei mun mielestä -- tai siis ne Euroopan keskeiset maat on just nää niinku Keski-Euroopassa olevat ja sitte Pohjoismaat, mun mielestä*

Euroopan poliittista ja taloudellista yhdentymistä pidettiin periaatteessa myönteisenä asiana. Nähtiin hyväksi, että maat tekevät yhteistyötä keskenään erilaisissa asioissa, *“tuntuu nykyään, että ei niin puhuta enää, että on joku avaruusprojekti, joka on ranskalainen, saksalainen - vaan eurooppalainen”* (Tomi). Eurooppalaiset voisivat sopia yhdessä asioiden hoitamistavoista ja välttää siten turhia väärinkäsityksiä ja konflikteja. Kun Eurooppaa pidettiin maailmansotien jälkeisenä aikakautena eristäytyneenä ja yleisenä kehityssuuntana maiden hajoamista yhä pienempiin osiin, nähtiin hyvänä, että nyt vähitellen puolestaan yhdistytään. Sen sijaan käytännössä yhteistyön toteutumista hieman epäiltiin:

- Laura: periaatteessahan tää on ihan hyvä idea, että niitten valtioitten kesken saadaan se yhteistyö toimimaan, mutta koska se tällä hetkellä vaikuttaa vähän jökkivältä ja semmoselta byrokratian kukkakedolta, niin se on aika ikävää*

Kun Euroopan unionin jäsenyys ajatellaan Eurooppaa ja eurooppalaisuutta määrittäväksi tekijäksi, kiinnostavaksi kysymykseksi nousee jäsenmaiden ja unionin ulkopuolisten maiden välinen suhde. Vielä nykypäivänä EU:n ulkopuolisten maiden ei nähty kovin paljon eroavan unionin jäsenmaista, mutta tulevaisuudessa EU:n roolin uskottiin kasvavan. Euroopan unionia pidettiin vielä niin uutena asiana, ettei sen juurikaan katsottu vaikuttavan ihmisten asenteisiin. Euroopan unioniin kuulumattomista maista esimerkiksi Norjan ei

ajateltu eroavan juuri mitenkään Ruotsista, joka on EU:n jäsenmaa. Norjan liittymättömyyden syynä pidettiin lähinnä taloudellisia seikkoja, *“Norjalla on varaa olla kuulumattakin”* (Tomi), ja tässä mielessä se asema koettiin jopa paremmaksi kuin vaikkapa Suomen: *“mun mielestä ainaki jotenki Norja on onnellisempi ku sen ei tarvinnu alkaa rahastamiseen”* (Heidi). Norja oli tehnyt itse päätöksensä olla liittymättä Euroopan unioniin eikä sen uskottu juurikaan vaikuttavan haitallisesti Norjaan. Päinvastoin Norjan nähtiin säilyttäneen tientynlaisen vapauden ja Norjan ratkaisua jopa arvostettiin.

Rikkaan Norjan asema Euroopan unionin ulkopuolisena maana miellettiin aivan erilaiseksi kuin itäisen Euroopan maiden. Kun Norja ei itse halunnut liittyä, Itä-Euroopan ja Baltian maiden ei katsottu pääsevän Euroopan unioniin, vaikka haluaisivatkin. Näiden taloudellisesti heikommassa asemassa olevien maiden arveltiin helpommin jäävän kokonaan Euroopan ulkopuolelle ja syrjäytyvän maailmankaupasta, jos päätökset tullaan tulevaisuudessa tekemään Euroopan unionin jäsenmaissa. Itä-Euroopan maiden halua liittyä Euroopan unioniin perusteltiin taloudellisilla syillä, mutta myös turvallisuuspolitiikalla. Turvallisuuspolitiikan uskottiin jossain määrin vaikuttaneen myös Suomen päätökseen liittyä.

Hanna: varmaan suomalaisetkin, tai sillei luulis ainakin, et aika moni niinku ku mietti, että liitytäänkö EU:hun vai ei, niin varmaan aika moni mietti just sitäkin, että jos ei liity niin miten sitte on tässä Venäjän kainalossa ihan itekseen. Ettei oo mitään turvaa tavallaan. Varmaan sekin vaikutti kummin-ki.

Huonona pidettiin sitä, että yhdentymisen ja sen mukanaan tuomat positiiviset seikat koskevat pääasiassa vain Euroopan unionin jäsenmaita ja niiden kansalaisia. Eriarvoisuus sekä Euroopan maiden että kansalaisten välillä voisi kasvaa. Euroopan unionin jäsenmaiksi hyväksytään vain ne maat, jotka ovat osoittautuneet tietyn arvoisiksi: *“Vähän tyhmää, sun täytyy nyt olla justiin tän arvonen, et sää pääset tähän näin meidän kanssa”* (Heidi), kun todellisen yhdentymisen *“pitäs olla semmosta yhtenäisyyttä ihmisten välillä, että pystytään tekemään jotain toisten hyväks”* (Veera). Euroopan unioni saattaa tulevaisuudessa määrittää Eurooppaa voimakkaasti niin, että “todellista” Eurooppaa ovat vain EU:n jäsenmaat. Näin nähtiin tapahtuvan varsinkin siinä tapauksessa, että Euroopan unioni tuo jäsenmailleen huomattavia etuja.

Olli: niin, kyl siinä mun mielestä on EU:n ulkopuolella olevilla vaara tietysti jäädä sinne, Eurooppaan, muttei sittenkään eurooppalaiseks sillei jännästi. Ettei oo eurokansalainen ehkä jossain mielessä.

7.4 Eurooppalaisuus mielentilana

Eurooppalaisina ihmisinä pidettiin luonnollisesti kaikkia niitä, jotka asuvat, tai ovat asuneet, pysyvästi Euroopassa. Eurooppalaisuus voitiin ajatella vain yhdeksi luokitukseksi lisää kuvailtaessa sitä, missä ihminen asuu. Toiset ihmiset miellettiin kuitenkin toisia enemmän eurooppalaisiksi. Kansallisuuksista suomalaisten kuulumista eurooppalaisiin pidettiin jossain määrin kyseenalaisena. Vaikka Suomen ajateltiin maantieteellisesti kuuluvan Eurooppaan siinä kuin muidenkin Pohjoismaiden, syrjäisen sijainnin maanosan reunalla uskottiin vaikeuttavan muun muassa yhteenkuuluvuuden tunteen syntymistä. Se ei silti estä suomalaisia yrittämästä “mennä Eurooppaan”.

Hanna: toisaalta suomalaiset taas yrittää hirveesti siis sillai niinku koko ajan päästä siihen. Siis hirvee yritys sillai, että oltas siinä hirveesti mukana menossa . Et niitten ei tarvii välttämättä koko ajan yrittää sillei, ketkä siellä niinku on.

Haast: niin et ne on jo valmiiks siellä keskellä Eurooppaa

Kati: en mää tiä, mulle tuli semmonen mieleen, että Suomi on jotenki täällä niin yksikseen, ni jos suomalaisille on tullu semmonen ihme kompleksi, että me halutaan kuulua johonkin. Mut sitte ne ei kuitenkaan mun mielestä, tai siis musta tuntuu, että ei voida koskaan kuulua täyspainosesti niinku Eurooppaan, koska sinne on kuitenkin niinku niin iso välimatka ja kaikki historia.

Jos suomalaisten kuuluminen yleensä eurooppalaisiin olikin kyseenalaista, niin lapset ja nuoret, koululaiset ja opiskelijat yleensä nähtiin ihmisryhmänä, jotka ovat ehkä muita enemmän eurooppalaisia. Ajateltiin, että vanhemmilla ihmisillä on vielä muistissa sodat ja Suomen itsenäistyminen sekä pelko “Suomen syöjästä”. Nuorten kulttuuri puolestaan nähtiin kansainvälisempänä sekä matkustelu, kielikurssit ja opiskelu ulkomailla suhteellisen yleisinä ja nuoret kielitaitoisina. Haastetteluissa tuotiin esiin, että suomalaiset lapset ja nuoret on ehkä jo kasvatettu olemaan eurooppalaisia. Varsinkin Euroopan unioniin liittymisen jälkeen syntyneiden arveltiin tuntevan tulevaisuudessa voimakkaammin yhtenäisyyttä muiden eurooppalaisten kanssa.

- Veera: suomalaiset on aika nuoria eurooppalaisia. Tai siis sillei, et se on aina ollu aika kyseenalaista, että onko se ehkä kumminkaan sillei Euroopassa.*
- Heidi: meidän sukupolvi on ehkä enemmän eurooppalainen ku edellinen sukupolvi*
- Veera: niin justiisa*
- Haast: minkä takia*
- Heidi: nuoret omaksuu...*
- Veera: sota on ollu silloin ja*
- Heidi: ...se on niinku ollu sillei, et Suomi on itsenäinen ja ei nyt enää haluta olla yhtenäisiä jonkun muun kanssa. Sitte kaikki, just internet ja media muutenki, kielet, ollaan uteliaita ja halutaan mennä jonnekin muualle kattomaan*
- Veera: niin ainakin uteliaita ja eri asioissa. Tai näissä asioissa, mitä on ajankohtaisia ja semmosia. Euroopan asioista ehkä kiinnostuneempia, kansainvälisempiä, ja niin täytyy ollaki*
- Heidi: ollaan kasvettu siihen ehkä vähitellen, että me ollaan nyt eurooppalaisia eikä suomalaisia*

Eurooppalaisuuteen liitettiin voimakkaasti nimenomaan kansainvälisyys. Nuoristakin ne, jotka ovat matkustelleet paljon miellettiin enemmän eurooppalaisiksi. Mitä avoimempi ja mitä enemmän on yhteydessä muihin kansallisuuksiin, sitä eurooppalaisempana ihminen nähtiin. Sen sijaan “tavallisia junteja” ei pidetty juuri ollenkaan eurooppalaisina:

- Tomi: joku suomalainen huru-ukko ei oo juurikaan eurooppalainen, joka vaan on ihan omissa oloissaan jossain perälapissa ja keittelee pontikkaa*

Tunsivatko nuoret sitten itse olevansa eurooppalaisia? Haastateltavista kaikki kokivat maantieteellisesti kuuluvansa Eurooppaan. Muuten itsensä määrittelyminen eurooppalaiseksi oli epävarmaa: “*mulle on vähän hämärä tää käsitys*” (Marika). Pääasiassa tunnettiin yhteenkuuluvuutta suomalaisten kanssa ja haluttiin olla suomalaisia, toisaalta eurooppalaisuuteen ei ollut yhdentekevää: “*suomalaisia ensiks ja sitten eurooppalaisia*” (Veera). Itsensä määrittelyminen eurooppalaiseksi nähtiin helpottavan kanssakäymistä muiden eurooppalaisten kanssa. Euroopan ulkopuolella matkustellessa tai asuessa eurooppalaisten yhteenkuuluvuuden tunteen oletettiin puolestaan olevan vahvempi. Oli kuitenkin vaikea keksiä tilannetta, jossa eurooppalainen identiteetti voisi olla ensisijainen suomalaisuuteen nähden.

Identifioituminen eurooppalaiseksi oli vaikeaa, jos ei ollut paljon tekemisissä muiden eurooppalaisten kanssa, ei ollut matkustellut tai ei voinut sanoa tuntevansa muita kulttuure-

ja. Kuten aiemmin todettiin, juuri kansainvälisyyttä pidettiin tärkeänä eurooppalaista ihmistä määrittävänä tekijänä.

Marika: kyllä määhän ainakin uskon, että määhän tuntisin itteni hirveen paljon enemmän eurooppalaiseks, jos mulla ois ollu rahaa sillei, et määhän oisin voinu kierrellä kaikki Euroopan maat ja tutustua ihmisiin

Voitaisiin siis ajatella, että vieraiden kulttuurien tuntemus ja omakohtaiset kokemukset vaikkapa matkustelun kautta olisivat perusedellytys eurooppalaiseksi identifioitumisessa. Juuri tätä pyrkivät edistämään muun muassa kielikurssit, opiskelijavaihto-ohjelmat ja ulkomaiset työharjoittelut. Mutta kuten Olli toteaa omasta kokemuksestaan, nekään eivät välttämättä riitä.

Olli: ku määhän en osaa mieltää -- siis oohan määhän hirveen kiinnostunu kaikista kulttuureista ja määhän tykkään [niistä] ihan mielettömästi ja kaikkee muuta. Ja sit ollaan kumminki perheen kanssa kierrelty ympäri Eurooppaa. Määhän oon käyny Ranskassa, Englannissa, Tanskassa, Norjassa, Ruotsissa, Saksassa -- en määhän kai muualla Euroopan maissa oo käyny -- mut siis niinku kyllä määhän oon mun mielestä kierrelly, mut ei se kumminkaan, en määhän en osaa mieltää itteeni eurooppalaiseks. Siinä on jotenki semmonen aika idealisoitunu se kuva, se on niin yleinen, ettei sitä osaa oikein mieltää.

Olli tuokin esiin eurooppalaiseksi identifioitumisessa juuri yleisyyden ongelman. Delanty (1995, 130-132) toteaa Euroopan olevan liian suuri ja abstrakti, jotta se voitaisiin ymmärtää mielekkäästi. Identifioitumista vaikeuttaa lisäksi Euroopalta puuttuva emotionaalinen arvo, jos sitä verrataan esimerkiksi kotimaahan tai kotiseutuun. Veeran ja Heidi alla olevan keskustelun voisi tulkita viittaavan juuri tähän emotionaaliseen siteeseen, eikä pelkkään matkustelun kautta saavutettavaan tiedolliseen lisääntymiseen.

Veera: ...mutta ei se tee susta eurooppalaista, että...

Heidi: ...viettä vuoden aina jossain maassa

Veera: koska oonhan määhän suomalainen enkä määhän oo käyny Suomen jokaisessa kaupungissa vaikka

Heidi: niin, ei sillä oo oikeestaan mitään tekemistä sen kanssa

Jos eurooppalaiseksi identifioitumisella ei ole mitään tekemistä matkustelun tai ulkomailla oleskelun kanssa, niin minkä sitten? Eurooppalaisuuteen mielentilana liittyy

“semmonen filinki, että on eurooppalainen” (Laura). Tämä edellyttää edes jossain määrin emotionaalista suhdetta eurooppalaisuuteen. On kuitenkin vaikea määritellä, mitä tuo suhde sisältää ja tässä tuleekin jälleen esiin eurooppalaisuuden yleisyys: *“se on yksilöllistä, et mitä se eurooppalainen sitte kenellekin edustaa”* (Laura). Lauralle eurooppalaisuus edustaa muun muassa seuraavia asioita:

Laura: no, mitä se nyt eurooppalaisuus edustaa? Sitä, että vaikka on suomalaisesta kulttuurista ite lähtösin, niin tuntee, että on tavallaan vastuussa myös niille muille kulttuureille, mitä siellä Euroopassa on. Että ei niille voi tehdä mitään pahaa, koska se on niinku tavallaan perhettä, voisi sanoa, lainausmerkeissä (...) kokee sen, että tässä lähipiirissä on niin paljon kaikkia erilaisia kulttuureja, joista voi oppia kaikenlaista ja mihin voi mennä mukaan ja tietää, että sinne hyväksytään mukaan, koska kuuluu siihen porukkaa eli eurooppalaiseen.

Oleennaista eurooppalaisuudessa mielentilana on yhteenkuuluvuuden tunne. Toisaalta se muodostuu hyväksytyksi tulemisesta tiettyyn joukkoon, toisaalta tuon tunteen syntyymiseen vaikuttaa myös yksilön oma halu määritellä itsensä johonkin ryhmään kuuluvaksi ja samanlaiseksi tuon ryhmän kanssa: *“että tietenkin Suomessakin voi olla niitä uusnatseja, jotka sanoo, että en mä mikään eurooppalainen oo, et minä oon suomalainen, vaikka Suomi on käytännössä Eurooppaa”* (Laura). Ei siis välttämättä voida, eikä ole tarpeenkaan, luetella mitään erityisiä piirteitä tai ominaisuuksia, jotka kuvaisivat eurooppalaista ihmistä sinänsä.

Tuomo: kaikki ihmiset periaatteessa vois olla eurooppalaisia (...) Siis et sä voi antaa mitään selkeitä tyyppiä, niinku tämmöstä kuvaa, et minkälainen on eurooppalainen ihminen. Et sä voi tälle kirjottaa paperille ominaisuuksia mitä sillä on, et ei oo mitään kriteerejä, et mikä on eurooppalainen. Kuka tahansa voi olla eurooppalainen ihminen. Eurooppalainen ihminen ois mun mielestä sellanen, joka niinku kuuluu siihen yhteisöön mukaan, joka on niinku osa sitä.

Haastatteluissa tuli esiin ero 'eurooppalaisuuden' ja 'eurooppalaistumisen' välillä. Jälkimmäinen nähtiin Euroopan yhdentymiseen ja Euroopan unioniin liittyvänä käsitteenä.

- Tomi: siis ollaanhan me jo nytkin periaatteessa eurooppalaisia*
Olli: niin just
Tomi: mutta eurooppalaistunut, sitten, se on niinku kansainvälinen
Olli: joo
Tomi: ei pitäs puhua onko toinen enemmän eurooppalainen ku toinen, vaan enemmän eurooppalaistunut
Olli: kaikki on eurooppalaisia, mutta just tää, 'mikä on eurooppalainen' -käsite, se on jotenki semmonen EU:hun liittyvä käsite mun mielestä

Suoraan Euroopan unioniin liitettyinä eurooppalaisuus sai negatiivisia sävyjä. Eurooppalaistuminen kuulostaa siltä, että pitäisi muuttua tai olla jotain muuta kuin on: *“musta se on kyllä ihan tyhmää, että olla eurooppalainen, nyt me ollaan eurooppalaisia, miksei voi olla vaan sitä mitä on”* (Heidi). Niin kauan kuin kokemus tai tunne eurooppalaisuudesta tulee luonnostaan sitä pidettiin myönteisenä, sen sijaan *“kun EU:n myötä on ruvettu puhumaan eurooppalaistumisesta niin siihenkin on tarttunut vähän semmosta, että ei sitä oikeesti enää jaksu kohta enää sitä sanaa, että eurooppalaisuus, voi luoja”* (Laura).

8 EU JA KANSALAISSUUS NUORTEN KÄSITYKSISSÄ

8.1 Kansalaisuus ja vaikuttaminen

Euroopan unionin kansalaisuutta lähestyttiin tässä tutkimuksessa keskustelemalla ensin yleensä kansalaisuudesta ja kansalaisten vaikutusmahdollisuuksista ja -tavoista. Ehkä eniten kansalaisuus toi haastateltaville mieleen erilaisia yhteiskunnan takaamia konkreettisia oikeuksia ja yhteiskunnan vaatimia velvollisuuksia, kuten eläke, opintotuki, verojen maksaminen, asevelvollisuus, oppivelvollisuus, lakien noudattaminen ja niin edelleen. Hyvinvointivaltion tarjoamat sosiaali- ja terveydenhuollon etuisuudet ja palvelut koettiin olennaiseksi, ja tavallaan myös itsestäänselväksi, osaksi kansalaisuutta.

Tärkeimmäksi yhteiskunnan kansalaisilleen tarjoamaksi asiaksi muodostui yhteenkuuluvuus ja tätä kautta syntyvä turvallisuuden tunne. Ahonen (1997) onkin todennut hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden olevan nuorille lähes yhtä tärkeää kuin puhdas ympäristö ja maailmanrauha.

Veera: (...) se on se yhdistävä tekijä, että sää kuulut johonkin

Heidi: niin

Veera: sen edun sää ainakin saat. Sitte voi olla näitä muitakin etuja, että sää pystyt elämään siellä

Olli: esimerkiksi se, että jos tekee jossakin ulkomailla rikoksen, niin se tuomitaan omassa maassa. Tai siis niinku, se luo jonkinlaista turvallisuuden tunnetta. Että on heimo.

Tomi: niinku, on omia

Olli: et siis eurooppalaisten kanssa on paljon yhteistä, mutta oman maan kanssa pitää olla aina paljon enemmän yhteistä. Et siitä tulee sellanen yhteenkuuluvuuden tunne.

Haast: et se kansalaisuus tulee siitä yhteenkuuluvuudesta

Olli: mmm

Samalla Suomen kansalaisuuden ajateltiin takaavan turvallisuuden jossain määrin myös ulkomailla: *“et ku on on Suomen passi niin on tavallaan semmonen turva, et jos on jossain ulkomaillakin niin tietää, et on Suomen kansalainen niin on tavallaan turvassa”* (Marika). Turvallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunteeseen liittyi myös tasavertaisuus ja tasa-arvoisuus: *“et olit sää kuinka rikas tai köyhä tahansa, niin on samat oikeudet ja*

samat velvollisuudet joka tapauksessa, rikaskin mies menee armeijaan ja niin menee se köyhäkin mies” (Tomi).

Kansalais -käsitteen voi nähdä pohjautuvan ’kansaan’ nimenomaan sen herderiläis-hegeliläisessä merkityksessä. Esimerkiksi Olli ajatteli edellä, että kansalaisuus kuin kuulumista “heimoon”, jonka kanssa pitää olla paljon yhteistä. Veerallekin kansalaisuus toi mieleen kansallisuuden ja suomalaiset erityispiirteet:

Veera: suomalainen kansallisuus tulee mulle tulee ainakin sillei mieleen, että suomalaiset on semmosia juroja ja tämmösiä, mitä nyt näitä kuvauksia onkaan. Sekin tulee kyllä mieleen, ku sanoo Suomen kansalainen. Mutta tietenki kansalainen voi olla muunki maalainen.

Heidi: joku voi olla adoptoitu vaikka

Veera: taikka joku, joka haluaa olla Suomen kansalainen

Lienee syytä pohtia, missä määrin nuoret todella samaistavat kansalaisuuden ja kansallisuuden ja missä määrin kyseessä on käsitteellinen sekaannus. Esimerkiksi Veera ja Heidi näyttäisivät kyllä ymmärtävän, että Suomen kansalaisen ei tarvitse olla syntyperäinen suomalainen ja Veera käyttääkin käsitteitä tässä mielessä “oikein”. Kansalliset piirteet nousivat joka tapauksessa usein esiin, jolloin kansalaisuudessa voi ajatella korostuneen kulttuurinen, eikä niinkään poliittinen ulottuvuus.

Lauran alla olevan sitaatin voi puolestaan tulkita viittaavan kansan ja kansalaisuuden renanilaiseen perinteeseen, jossa kansakuntaan ei synnytä, vaan se muodostuu yhteisestä tahdosta ja lähestyy kansalaisyhteiskunnan ideaa.

Laura: siis kansalaisuus on sitä, että kuuluu johonkin yhteiskuntaan ja sitten saa sieltä ne edut, mutta sitten on myös ite vastuussa jostakin. Et itellä on kanssa sitten tietynlainen vastuu, että saa kuulua just tähän nimenomaiseen yhteiskuntaan tai haluaa olla juuri tämän kansan kansalainen, tai kansalainen juuri näiden ihmisten joukossa. Ja jos jotkut ei halua olla tässä, ne voi lähtee johonkin toiseen paikkaan olemaan kansalaisia, koska se on sitä mitä ne, tai edustaa sitä, mitä ne tuntee ittesä olevan (...) Se on se semmonen joukkio, mihin kuuluu ja joille on vastuussa ja joilta saa sitten apua tarvittaessa.

Hyvänä kansalaisena pidettiin ainakin sellaista ihmistä, joka täyttää yhteiskunnan häneltä vaatimia velvollisuuksia. Kaikki eivät kuitenkaan halunneet ottaa kantaa hyvän kansalaisen ominaisuuksiin:

Tuomo: mun mielestä se kansalaisuus ei oo semmonen, mistä sä voit sanoo, että millanen on hyvä kansalainen, vaan kansalaisuus vaan on se käsite, mikä takaa sulle, kun sä asut jossain maassa, niin se takaa sulle ne tietyt perusoikeudet

Useimmille haastateltaville hyvän kansalaisen ominaisuudet olivat kuitenkin harvinaisen selviä. Hyvä kansalainen on muun muassa aktiivinen, ajatteleva, kriittinen, aikaansa seuraava, vastuuntuntoinen, ilmaisee mielipiteensä ja sopeutuu silti yhteisöön. Erityisen tärkeänä piirteenä nähtiin toisten ihmisten kunnioittaminen ja huomioiminen. Kansalainen on vastuussa itsestään, mutta myös kanssakansalaisistaan.

Laura: hyvä kansalainen kunnioittaa itteensä ja kunnioittaa muita ja on tehnyt itelleen arvonsa selviksi ja elää niiden mukaan -- on hyvä ihminen, semmonen siis - no, tekee muille niin kuin haluaisi itselleen tehtävän eli siis katsoo asioita myös niiden muidenkin näkökannalta eikä pelkästään mieti, että mikä on se mulle paras ratkasu, vaan ottaa muut huomioon. Se on kaikista tärkeintä, mut sit et toteuttaa myös itseänsä, että kasvaa siinä ite samalla.

Hyvä kansalainen samastettiin yleensä joko “hyväksi ihmiseksi” tai “kunnan kansalaiseksi”, josta jälkimmäinen ei edellyttänyt varsinaista poliittista aktiivisuutta: *“kyllä se mun mielestä riittää, että ku yrittää vaan elämässä eteenpäin parhaalla mahdollisella tavalla, mikä se sitten kulloinkin onkin”* (Jussi). Sen sijaan hyvä kansalainen “hyvän ihmisen” merkityksessä vaati jo enemmän aktiivisuutta, osallistumista ja sitoutumista vastuunkantamiseen. Kansalaisuuden määritelmässä ei siltikään yleensä ottaen tullut voimakkaasti esiin poliittisuus, joka yleensä ymmärretään kansalaisuuden ytimeksi. Suoraan poliittiseen aktiivisuuteen viittaava asia oli useimmiten äänestämisen, joka mainittiin sekä velvollisuutena että oikeutena.

Jääsaari ja Martikainen (1991, 7) pitävät nuorten käsityksiä politiikasta useimmiten lainauksina suomalaisen vaalimainonnan, kouluopetuksen ja “yleisen mielipiteen” luomasta ja ylläpitämästä fraseologiasta. Poliitikka ymmärretään tällöin yhteisten asioiden hoitamisena ja äänestämisen kansalaisvelvollisuutena. Voidaan ajatella, että myös hyvän kansalaisen määritelmässä on kyse samantyyppisestä ilmiöstä, mikä selittäisi osittain sen tietynlaista itsestänselvyyttä: hyvä kansalainen on siis sellainen, joka “hoitaa yhteisiä asioita” ja äänestää.

Kansalaisuuden ja hyvän kansalaisen määrittelyissä löydettiin itsestäänselvyyksien takaa myös monitahoisuutta ja erilaisia näkökulmia. Esimerkiksi Tomin ja Ollin keskustelun voi tulkita ilmentävän sekä markkinademokraattisia että arvodemokraattisia käsityksiä kansalaisuudesta.

- Tomi: ehkä se on sillei, et hyvä kansalainen, et kenen näkökulmasta. Veronmaksajan näkökulmasta se, et maksaa kiltisti veronsa ja sitte jonku toisen mielestä se on joku toinen.*
- Olli: ja joittenkin mielestä se voi olla hyvä kansalainen, joka on aktiivinen kansalainen, semmonen joka osallistuu ja vaikuttaa asioihin, miettii asioita*
- Tomi: ja toisaalta joku toinen voi sanoo, et se on semmonen, joka ei kiinnitä huomiota sillei, et antaa vaan asioiden rullata.*

Haastattelussa useimmiten mainitut kansalaisen vaikutuskeinot olivat varsin perinteisiä: kansalainen voi äänestää ja asettua itse ehdokkaaksi, kirjoittaa lehteen yleisönosastolle, kerätä addressin tai järjestää mielenosoituksen. Vain yhdessä haastattelussa vaikutuskeinoina tuotiin esiin esimerkiksi kansalaisliikkeen perustaminen tai valmiiseen liikkeeseen osallistuminen sekä ns. ruohonjuuritason vaikuttaminen omilla elämäntavoilla, *“on semmonen kyky, että pystyy valitsemaan jostain luomusta”* (Heidi), tai vain herättämällä keskustelua kaveripiirissä tai koulussa.

Ihmiseltä, joka tosissaan haluaa vaikuttaa johonkin vaadittiin pitkälti samoja ominaisuuksia kuin ’hyvältä kansalaiselta’. Aktiivisuus, peräänantamattomuus ja päättäväisyys nähtiin tärkeinä piirteinä. Lisäksi tarvitaan tietoa vaikutustavoista ja asiasta, johon halutaan vaikuttaa sekä luottamusta omiin kykyihin.

- Olli: ehkä semmosta, tietoo ja peräänantamattomuutta (...) semmosta itseluottamusta ja uskoa, että sä pystyt sanoo jotain asioihin, ja ehkä tietoo eniten. Esimerkiks mitä vähemmän ihmiset tietää vaikuttamisen tämmösistä niinku tavoista, niin sitä vähemmän se haluaa vaikuttaa ees, tai innostuu. Semmonen on helppo vaikuttaa, joka ei oo passiivinen.*

Kokonaan uuden liikkeen perustamiseen ajateltiin vaadittavan myös jotain erityisiä taitoja, kuten puhumis- ja kirjoitustaitoja, kykyä tulla toimeen ihmisten kanssa ja *“yksittäisen ihmisen kannalta se vaatii semmosta karismaattisuutta ehkä”* (Olli). Heidi ja Veera muistuttivat, ettei kaikilta kansalaisilta vaadita kuitenkaan välttämättä näin poikkeuksellista aloitekykyä. Myös pelkällä läsnäolollaan voi vaikuttaa.

- Heidi:* mutta jos haluaa johonki valmiiseen liikkeeseen liittyä, niin ei siihen tarvita paljoo kykyjä. Voi vaan mennä vaikka johonki kokoukseen ja kuunnella siellä ja sit sanoo ehkä jotain, kirjottaa nimensä johonki.
- Veera:* tai olla vaan henkisenä tukena taikka lukumäärän vahvistajana
- Heidi:* niin justiin, se auttaa paljon. Jos kokouksessa ei oo ku viis ihmistä ja sitte sinne tulee kuudes, niin se on jo paljon.

Onko kansalaisen vaikuttamisyriyksillä merkitystä? Vaikka äänestämistä pidettiin kansalaisvelvollisuutena, ei sitä nähty kovin tehokkaana vaikuttamiskeinona: *loppujen lopuks tuntuu, ettei se aina hyödytä, yks ääni siellä miljoonien joukossa*” (Tomi). Sama koski addressien keräämistä, jonka vaikutukset tulevat esiin vasta silloin, kun saadaan tarpeeksi suuri joukko ihmisiä ajamaan samaa asiaa. Näin ei kuitenkaan useimmiten tuntunut olevan: *”mutta ku määkin oon niin moneen adressiin pistäny nimen ja taas tulee se, ettei siitä oo oikein mitään hyötyä”* (Jussi). Myöskään muu perinteinen poliittinen vaikuttaminen ei juurikaan saanut kannatusta.

- Tuomo:* (...) mä en usko kauheen suuresti tähän poliittisiin vaikuttamismahollisuuksiin, koska sää joudut liian paljon menemään jonkun puolueen mukaan. Mut ei sun tarvii mitään muuta ku pistää äänes kuuluviin, kyllä sä saat sen, eletään kummiski niin paljon mediayhteiskunnassa. Kyllä sä pystyt tuputtaa, kaikkialta löytyy [tahoja, välineitä?], missä kuka tahansa saa äänensä kuuluviin. Siis jos sä rupeet kattoo näitä, Veltto Virtanen tai ihmisiä niinku tämmösiä, niin miten ne on päässy tonne, siis yksinkertaisesti sillä vaan, et ne menee ja antaa mielipidettään eteenpäin. Siis kyllähän sä saat ittes kuuluviin.

Ahonen (1998, 148) arvelee demokratian olevan nuorille käsitteenä joko liian abstrakti tai liian kulunut. Demokratiaa enemmän nuoret tuntuvat arvostavan konkreettiseksi miellettyä mielipiteen vapautta. Myös tässä tutkimuksessa vaikuttamiskeinoista melkeinpä tehokkaimmaksi ajateltiin mielipiteen vapauden takaama ja mediayhteiskunnan mahdollistama omien tai edustamansa ryhmän ajatusten julkinen esittäminen. Toisaalta tässä nähtiin myös huonoja puolia, sillä tiedotusvälineillä on valtaa nostaa tietyt asiat esiin ja taipumus tarkastella asiaa vain yhdestä näkökulmasta: *”esimerkiks nyt on kaikki eläinaktivistit leimattu semmosiks ihmeellisiks hulttioiks ja ties mikskä suomen virallisiks vihollisiks”* (Laura). Varsinkin jos oma kanta on vallitsevaa yhteiskunnallista mielipidettä tai peräti lakia vastaan *”niin sut heti leimataan, tuomitaan ja sulle annetaan tosi paljon miinusta”* (Tuomo). Perinteistä poliittista kulttuuria edustavien tahojen on siis vaikea

ymmärtää esimerkiksi eläinten oikeuksia puolustavien nuorten toimintatapoja yhteiskunnalliseksi aktiivisuudeksi. Lisäksi jokaisen kansalaisen on otettava vastuu kuulemastaan ja ratkaistava itse, millaisen tiedon varassa toimii. Tämän puolestaan nähtiin lisäävän yksittäisen kansalaisen vastuuta ja vaatimusta tietää yhä enemmän asioista.

Vaikka kansalaisen vaikuttamismahdollisuudet tuntuivatkin jossain määrin tehottomilta, uskottiin, että on *“parempi kuitenkin olla siis sillei aktiivinen, ku sillei vaan niinku passiivinen ja valitella, ja olla vaan sillei et no, voi ku on huonosti, mutta ku ei nyt jaks mitään tehäkään”* (Hanna). Tässäkin lienee silti syytä muistaa Jääsaaren ja Martikaisen (1991, 7) toteamus yleisestä politiikkaa koskevasta fraseologiasta. Haastateltavat kyllä ajattelivat, että aktiivisuus ja osallistuminen on aina parempi vaihtoehto kuin passiivisuus, mutta vain harvat myönsivät itse olevansa valmiita toimimaan, ellei asia ole itselle todella merkityksellinen. Veera ja Heidi muodostivat tässä suhteessa poikkeuksen.

- Haast:* te ootte nyt kertonu monia tälläsiä tapoja, millä niin sanottu tavallinen kansalainen voi osallistua. Onks niillä sitten mitään -- tai onks siitä hyötyä
- Veera:* on
- Heidi:* on siitä aina hyötyä. Aina pitää olla se kritisoija siinä niinku hallinnossa ja
- Veera:* mielenavartaja ja
- Heidi:* toisia mielipiteitä...
- Veera:* ...ottaa esiin ja sitte
- Heidi:* ja, no, parantaa maailmaa [naurahtaa]
- Veera:* omalta kannaltaan ainaki, ja muitten kannalta
- Heidi:* niin mut siis, hyötyä, no
- Haast:* tarkoitan, et onks sillä sitte niinku tulosta
- Veera:* on kyllä
- Heidi:* mmm
- Veera:* on sillä pakko olla jonkinlaista. Sitä on pakko usko, ku sitä itte tekee.
- Heidi:* no ainakin nyt meillä on mahdollisuuksia siihen tuloksen tekemiseen
- Veera:* varsinkin uusi sukupolvi, niin
- Heidi:* niin
- Veera:* meillä on tulevaisuus
- Heidi:* niin just. [naurahdus] No, meillä on, ku jossain islamin uskosessa maassa ei välttämättä oookaan kauheesti. No sillai, demokratia toteutuu, jos niitä kansalaisia sit kuunnellaan. Me ainakin tiedetään, et on demokraattinen valtio, ainakin jossain mielessä.
- Veera:* mmm
- Heidi:* jos meitä kuunnellaan

Veeran ja Heidin voisi tyypitellä kuuluviksi “vihreitä arvoja korostavaan ryhmään” tai “vihreiksi aktivisteiksi” (Paakkunainen 1997), jotka ottavat osaa keskusteluun ja ovat

valmiita työskentelemään tärkeinä pitämiensä asioiden puolesta. Kansalaisuuteen ja vaikuttamiseen liittyvissä mielipiteissään Veera ja Heidi erosivatkin muiden haastateltavien suhteellisen pessimistisestä tai ainakin epäilevästä asenteesta. He toivat myös esiin vaikuttamistapoja, joita voidaan pitää nuorille tyypillisinä “uudenlaisina” keinoina.

Demokratiaa siis arvostettiin ja siihen luotettiin, mutta haastattelussa löytyi aineksia demokratiakritiikkiinkin. Seuraavassa puheenvuorossa se on väritynyt elitistisillä ja ehkä myös totalitaarisävyisillä piirteillä:

Tomi: (...) mää oon niinku yksinvaltiuden kannattaja. Et mää kannatan sitä, että valta on keskittyny jollekin yhelle henkilölle, joka sitten viisaudessaan päättää. Tavallinen kansa on loppujen lopuks mun mielestä, niinku mekin, me ollaan tyhmää eikä me välttämättä [tiedetä?] sillei. Niinku demokratia on on niin sanotusti maailman huonoin hallitusmuoto, ku kaikki aattelee vaan omaa etuaan. Eihän siitä tuu oikeestaan mitään. Tai tää ei nyt varmaan aiheeseen liity...

Haast: ei, kyllä tää liittyy ihan

Tomi: kannatan, et yks äijä päättää kaikesta, niin silloin asiat hoituu ehkä sillei nopeemmin, ei nyt ehkä aina. Tietenki siinä on se, et jos tulee tyrannismia, mutta jos yks äijä päättää asioista eikä kukaan sitä oo sillei vastustamassa, niin ehkä asiat hoituis vähän nopeemmin ja jos se ois tosiaan viisas, niin sit menis vähän paremmin. Mut ku on kansanedustuslaitos, hallitus ja eduskunta ja presidentti, joka ei voi tehdä yhtään mitään.

8.2 Vaikuttaminen Euroopan unionissa

Vaikka kansalaisen poliittisiin vaikutusmahdollisuuksiin ei aivan täysin luotettu Suomessakaan, tuntui vaikuttaminen Euroopan unionissa lähes mahdottomalta. Tomi ja Olli toivat esiin monia teemoja, jotka toistuivat lähes poikkeuksetta muissakin haastattelussa.

Olli: jos vertais Eurooppaan just

Tomi: silloin se [vaikuttaminen] on kyllä ihan mahotonta, se ois jo melkein turhaa

Olli: tuntuis hirveen, niin

Haast: onks se tosiaan niin, että Euroopan unionissa niin sanotulla eurokansalaisella, tavallisella, ei oo mitään sanottavaa asioihin

Tomi: sanosinko, että ei, niin mulle tulee mieleen, ei oikeestaan mitään. On niin monta eri valtiota ja sitte yks pieni kansalainen yhdessä pienessä valtiossa. Se on vaikee sitä paitsi herättää jotain uutisarvoa näin suurella alueella.

Olli: niin just

- Tommi: ku Suomessa pääsee uutisiin melkein mitä vaan, ku ei täällä juuri tapahu mitään. Ois jotkut Euroopan yhteiset uutiset vaikka tai tälle.*
- Olli: et just, että niinku se pieni aines hukkuu sinne. Suomi on iso, mut sit se Eurooppa on semmonen ihan...*
- Tommi: ...valtava*
- Olli: niin, niinku tuntuu, et ne päättäjät on suurin piirtein jumalia, et ne vaan sanoo, et tehään näin. Sitähän se tuntuu olevan nytkin siellä. Ei ne näytä kauheesti neuvottelevan, tai siis kyllä siellä neuvotellaan, mut tuntuu aina, että Euroopasta tulee jotain juttua, et nyt tehään näin ja näin ja näin.*
- Tommi: musta tuntuu, että tällänen välinpitämättömyys johonki -- politiikka alkaa menettää just tän takia merkitystään. Esimerkiks Suomessa joku äänestysprosentti mitä se on, presidentinvaaleissaki joku yheksänkkytkuus - onko, onkse niin paljon - No, siinä kumminkin yheksänkymmentä yli, sit jossain Amerikassa ku on neljäkymmentä, niin se on hyvä. Tälle huomaa, et ku on isompi valtio, pieni ihminen huomaa, ettei niin paljon pysty vaikuttamaan, niin sit se alkaa menettää tällästä mielenkiintoa näitä asioita kohtaan. Että mitä isompaan asiaan yrittää vaikuttaa, niin sitä vaikeemmin se onnistuu. Siinä vaan menee mielenkiinto. Tietenki on poikkeuksiaki, mutta sanoisinko, että suurimmalla osalla.*
- Olli: kyl se verottaa just tommonen liiallinen eurooppalaistuminen ton kannalta kyllä*
- Tommi: mmm*
- Olli: et ei pysty vaikuttaa ite asioihin*
- Tommi: voi vaan toivoa, että asiat menee hyvin, ku Suomessa on jo tarpeeks vaikee vaikuttaa asioihin, niin ajattele sit jossain Euroopassa. Saa tehdä jotain niin älyttömän radikaalia, tai olla niin paljon korkeemmalla, niin korkeessa asemassa saa olla jo että pystyy herättää sellasen Euroopan laajusen keskustelun asiasta. Mutta joku minä nytte, jos mää meen jotain sanomaan jollekin, ne naurais mut pihalle. Sillei ei oo niinku mitään vaikutusvaltaa.*
- Olli: et sen takiahan pitäis olla nimenomaan jokaisella tälläsellä Eurooppaan kuuluvalla kansalla valtiosotalla nimenomaan just omat tämmöset järjestelmät, ettei siitä Euroopasta tulis liian dominoivaa.*

Ensinnäkin nähtiin, että Euroopan unionin kansalaisten toiminnan tulisi olla todella massiivista tai "radikaalia" herättääkseen mitään huomiota. Näin ollen tavallisista vaikuttamiskeinoista esimerkiksi mielenosoitusten järjestäminen, nimien kerääminen adressiin tai lehteen kirjoittaminen eivät juurikaan tulleet kysymykseen. Äänestämällä koettiin olevan vielä vähemmän merkitystä kuin Suomessa, sillä se "menee vähän sellaseks, että ku ensiks äänestetään niitä suomalaisia edustajia ja sitte nää suomalaiset edustajat äänestää jotain toisia" (Heidi). Toiseksi ajateltiin, ettei tavallisessa asemassa olevalla kansalaisella olisi muutenkaan mahdollisuuksia vaikuttaa, sillä "pitää olla joku presidentti, että saa vaikuttaa" (Jussi) tai joku muu "herra isoherra" (Marika). Kuten Olli edellisessä keskustelussa totesi,

Euroopan unionin päätöksentekijöitä pidettiin *“suurin piirtein jumalina”*. Tavallisia kansalaisia ja näiden mielipiteitä ei uskottu otettavan vakavasti.

Suurimmaksi esteeksi vaikuttamiselle Euroopan unionissa näytti muodostuvan Euroopan laajuus ja tätä kautta yksittäisten kansalaisten tai pienempien kansalaisryhmien häviäminen: *“että mitä isompi se on, sitä pienemmäksi se yksilö tulee, se pätee kaikissa Venäjällä ja USA:ssa ja sitte jossain monikansallisessa yhtiöissä, joku Shell niin ei se kauheesti välitä niistä yksilöistä tai kuuntele toisten mielipiteitä”* (Heidi). Jotta tavallisilla kansalaisilla olisi jotain vaikutusmahdollisuuksia, pitäisi saada koko maan kansalaiset ajamaan samaa asiaa. Silti pelkästään suomalaiset kansana muodostavat eurooppalaisessa mittakaavassa niin pienen joukon, että *“Suomi saa heilua lopun ikänsä siellä barrikadeilla eikä siellä silti tapahu mitään, ku ei se oo EU:n edun mukaista -- että vähemmistöille voi käydä vähän hölmösti”* (Laura). Pidettiin siis mahdollisena, että pienet valtiot jäävät syrjään Euroopan unionin päätöksenteossa - puhumattakaan yksittäisistä kansalaisista tai kansalaisryhmistä. Vaarana nähtiin päätöksenteon yksilöllisyyden ja jopa demokratian mureneminen.

Veera: jotenki tuntuu, että mitä enemmän se keskitetään se hallinto jonnekin, se tulee enemmän semmoseksi, ettei ei oikein osata sanoa mistään

Heidi: ei tuu enää demokratiaa, kun on niin monta. Kaikki nää eurooppalaiset kansat voi olla ihan eri mieltä niistä asioista ja sitten ne, joita on vaan enemmän, päättää

Veera: nykyäänkin niinku kolme valtiota voi päättää kaikkien muitten asiat, ku sehän on se enemmistö päätös

Tietämättömyys Euroopan unionista yleensä ja sen toimintatavoista voidaan nähdä toisena kansalaisten vaikuttamista ja osallistumista vaikeuttavana tekijänä. Haastateltavat kokivat, ettei heillä itsellään eikä ihmisillä yleensä ole tarpeeksi tietoa asioista. Ja jotta vaikuttaminen olisi mahdollista, tietoa pitäisi olla huomattavasti enemmän kuin kansallisen tason osallistumisessa.

Olli: siinä just saattaa olla se vaara, että jos ei ihmiset tiedä Suomenkaan politiikasta paljoa. Ja ainakaan vielä sit niinku mulla ei oo mitään hajua miten nää Euroopan yhteisössä menee

Marika: en mä ainakaan tiää yhtään mitä mun pitäis tehdä

Hanna: niin

Kati: ei niin kyllä, lähtee Brysseliin, en tiedä

Hanna: tuntuu, et se on vielä niinku monimutkasempaa, semmosta hirveetä että pitäs ehkä niinku tietää sillei tosiaanki kaikista niistä asioista

Yleensä koko Euroopan unioni koettiin abstraktiksi, kaukaiseksi ja vieraaksi asiaksi, joka ei juurikaan konkretisoidu tavalliselle kansalaiselle missään.

Tuomo: se kun ihmiset ei tiedä, se on huono asia, pitäs olla enemmän tietoo

Laura: se on jotenki niin kaukanen se koko se EU, se päätösprosessi. Tai jos sanoo, et EU:n päätöselimet, niin se konkretisoituu jossain tuolla kaukana, et se ei ole Suomessa, vaan jossakin tuolla muualla. Jossakin mistä ei oikein osaa ees täsmentää missä on jossakin muualla. Et ei se oo meiän hallinnassa ollenkaan.

Tuomo: se ei kummiskaan anna mitään semmosta tarkkaa kuvaa, et missä se sijaitsee

Päätöksentekoa puolestaan luonnehdittiin monimutkaiseksi, byrokraattiseksi ja hitaaksi. Se sai myös varsin “kafkamaisia” piirteitä:

Tuomo: liian iso organisaatio. Sillei että käytännössä jos sää haluat mennä sanomaan, niin mä kuvittelisin, et se menis aika paljon niin, et sä dallaat sinne sisään ja sanot, että moi, nyt on tämmönen juttu, mun pitää päästä puhumaan, niin ensiks sulle annetaan hirvee nippu lappuja, et täytä nuo noin ja tuu sit palauttaa. Sit sää meet seuraavalle tyypille palauttaa ne ja taas sama homma. Sit sitä jatkuu semmonen muutama vuos ja sen jälkeen sä pääset sillei, et niinku kirjota joku viesti, niin mä annan sen sille tyypille

Laura: kymmenen vuoden päästä tulee lappu, et sulta puuttu tästä yks leima, ei tälle oo tehty mitään

Nuoret toivat suoraan esiin, etteivät tiedä paljon Euroopan unionista tai että ovat seuranneet unioniin liittyviä asioita “hävettävän vähän”. Tietynlainen epä tietoisuus välittyi haastateltavien puheesta myös implisiittisesti, esimerkiksi tiettyjen peruskäsitteiden hallitsemattomuutena. Ei siis ollut selvää, ketä “äijiä” sinne, eli parlamenttiin, valitaan ja ketkä lopulta asioista päättävät ja missä, eli komissiossa. Ei myöskään ymmärretty eri päätöselimien ja tahojen välistä työnjakoa tai kansalaisten osuutta vaikuttamiseen äänestämällä. Oli jäänyt epäselväksi, kuka oikein päättää ja mistä.

Kati: tai se tuntuu tyhmältä, että sinne valitaan hirveesti näitä mitä ne nyt on, mitä valitaan niitä

Marika: äijiä

Kati: niin, ja sitten ne kuitenkin siellä periaatteessa ei saa päättää mitään, vaan siellä on justiin jotkut ihan muut, joku elin joka siellä päättää sitten näistä asioista oikeesti. Et ne vaan siellä istuu ja miettii että jaahas - en tiää, semmonen kuva jäi

Jussi: niin, vähän häiritsee, että miksei siellä saa äänestää. Kyllähän nyt kumminki nää asetukset ja kaikki vaikuttaa hirveesti meidän elämään. Ketkä ne siellä sitten päättää, onko ne parlamentaarikot vai onko se kansa vai onko ne vaan ne, montakohan äijää ja naista sielläki nyt näistä päättää. Päättää monen maan asioista eikä saa äänestää juuri mitään. Vai saako siellä äänestää, määhän puhun ihan läpiä päähäni. [naurahtaa]

Euroopan parlamenttia kuvailtiin muun muassa “mykkäjärjestelmäksi”, joka ei voi oikeastaan vaikuttaa mihinkään. Europarlamenttiehdokkaiden äänestäminen tuntui vaikealta, koska he jäävät tavallisille kansalaisille liian vieraksi. Muutenkin suomalaisten europarlamentaarikoiden toimintaa ihmeteltiin:

Laura: (...) tavallaan [euroedustajat] unohtu sinne, et ei niistä kuulu. Tai suomalaiset on unohtanu ne, ei niistä kuulu Suomeen mitään. Et ne vaan on siellä eikä ne oikein ees tiedä, et mitä ne tekee. Välillä jossain Ilta-Sanomissa julkastaan raportti siitä, et kuinka monta tuntia ne on ollu poissa ties mistä istunnoista ja tälläsistä.

Tietämättömyyden lisäksi kansalaisille on ominaisena pidettiin välipitämättömyyttä ja haluttomuutta osallistua. Kaikki ihmiset eivät välttämättä edes halua tietää Euroopan unionista ja vaikka tietäisivätkin, eivät välitä ottaa kantaa asioihin. Haastatteluissa tuotiinkin esiin, että niin kauan kuin on olemassa toimivat kansalliset päätöksentekojärjestelmät eikä Euroopan unioni muodostu liian hallitsevaksi, kansalaisilla ei ole juurikaan halua vaikuttaa. Kun Euroopan unionin ei koettu vaikuttavan omaan elämään, ei ole tarvetta osallistua päätöksentekoonkaan. Ainoastaan maanviljelijät nähtiin ryhmänä, joiden oletettiin haluavan vaikuttaa ja jotka ovat myös jotain saaneet aikaankin.

Samuli: ei, ei niin kauan ku on kuitenkin kansalliset valtiot, niin sitä tavallaan pysyy jotenki siinä omassaan, tai siinä. Ei sitä niinku kiinnitä huomiota siihen. Totta kai sieltä tulee direktiivejä koko ajan...

Jussi: ...se on just se avainsana se direktiivi [naurahtaa], niinni, kyllä varmaan noilla maanviljelijöillä ois halua vaikuttaa siihen. Kyllä määhän muistan hämärästi, että ne ois joskus saanut vaikutettua siihen. Kyllähän niillä,

mut ei mua, aika kylmästi sanottuna, jos se ei mua kosketa hirveesti, niin en määhä halua siihen vaikuttaa. Tai no, se riippuu päätöksestä, jos se nyt jotenki ihmisoikeuksia tai muitten ihmisoikeuksiin vaikuttaa niin kyllä sitten, mutta jos se on, että maanviljelijöille tulee vähemmän liksaa, niin ei se mua sit hirveesti kiinnosta. Mutta kyllä varmaan maanviljelijöitä kiinnostaa.

Neunreither (1995) kiinnitti huomiota Euroopan unionin päätöksentekojärjestelmästä puuttuviin välitason rakenteisiin, jolloin tyytymättömät kansalaiset kyseenalaistavat koko Euroopan unionin instituutiona. Tämä näkyi myös tässä tutkimuksessa. Periaatteessa Euroopan yhdentymistä pidettiin monin tavoin hyvänä asiana. Nuoret vaikuttivat kuitenkin turhautuneilta Euroopan Unionin toimintaan käytännössä, mitä voi jossain määrin kuvailla myös Paakkunaisen (1991) termien kyynisenä (“kymmenen vuoden päästä tulee lappu, et sulta puuttuu tästä yks leima, ei tälle oo tehty mitään”) tai pejoratiivisena (“jos määhä meen jotain sanomaan jollekin, ne naurais mut pihalle”) suhtautumisena. Välitason rakenteita päätöksentekoon nuoret hakivat toivoessaan esimerkiksi Euroopan laajuisia uutisia, jotka lisääisivät kansalaisten tietämystä asioista. Myös Euroopan tasoiset poliittiset puolueet voidaan nähdä tällaisina välitason rakenteina, mutta ottaen huomioon yleensä nuorten suhtautumisen puoluepolitiikkaan, niillä ei todennäköisesti ole nuorille kovinkaan paljon merkitystä.

Euroopan unionin kansalaiset voisivat toki yrittää verkostoitua yli maiden rajojen yhteisen asian nimissä, mutta jälleen ongelmaksi nousi alueen suuruus: *“yritäppäs saada jostain Espanjan suunnalta joku kettutyttö kiinni, vaatii aika paljon resursseja ja aikaa ja vaivaa”* (Tomi). Euroopan tasoisen vaikuttamisen pitäisi olla hyvin organisoitua ja se vaatisi huomattavasti enemmän resursseja kuin kotimaassa. Tällöin ei *“pelkkä huutelu jossain kaduilla auta”* (Tomi). Uutiskynnyksen ylittäminen Euroopan laajuisesti vaatisi toimintaa joka selkeästi hätkäyttää *“jotenki terrori-iskujen tyylisiin”* (Olli). Toiveikkaampienkin ajatuksia kuitenkin esitettiin, esimerkkinä koulun pohjoismainen ympäristöprojekti:

Veera: mut toisaalta sitte, jos on jossain eurooppalaisessa liikkeessä mukana, niin kumminkin sillä sitten pystyy vaikuttamaan näihin ehkä globaalisempiinkin ympäristöongelmiin

Heidi: mmm, sen pitäs taas sitten olla niin iso että

Haast: mitenkähän semmonen vois olla mahdollista

Veera: kyllä määhä nyt uskon, että tää Tanskankin kanssa yhteistyö tekee jotain

Heidi: mmm

Veera: kyllä sekin jo

- Heidi:* *no niin, pitäis tavata niitä ihmisiä ja*
Veera: *nyt on kumminki internettikin, on aika helppoo olla yhteydessä, tälläsessä suorassa yhteydessä*
Heidi: *niin*
Veera: *tai siis aika suorassa*

8.3 Euroopan unioni nuorten elämässä

Kuinka Euroopan yhdentyminen ja unioni loppujen lopuksi näkyvät ihmisten elämässä? Haastateltavien vastauksissa erottui selvästi kaksi eri tasoa, joilla EU:n vaikutuksia arviottiin. Toisaalta pohdittiin Euroopan unionin vaikutuksia omaan elämään, toisaalta kansallisella tasolla Suomeen ja suomalaisiin.

Nuorten omaan elämään Euroopan unionin ei koettu vaikuttaneen juuri lainkaan. Oli vaikea keksiä asioita, jotka olisivat Suomen EU-jäsenyyden vuoksi joko parantuneet tai huonontuneet. Elämä koettiin samanlaiseksi kuin ennenkin. Helpompi liikkuvuus maasta toiseen, jonkin verran muuttunut hintataso sekä tuontirajoitusten vapautuminen olivat ainoat mainitsemisen arvoiset seikat.

- Tomi:* *no ei mun elämä nyt oo pahemmin muuttunu, ainakaan tällä hetkellä, ei oo niinku mun mielestä. No, jotkut hinnat ehkä, mut en määhän niihin oo kiinnittäny sillei huomiota, ne nyt vaihtelee muutenki. En sillei voi osottaa mitään kohtaa elämässä tai ympäristössä, mikä ois ollu EU:n ansiosta tai mikä on EU:n takia. Ei mun mielestä nyt oo tällä hetkellä elämä mitenkään muuttunu.*
- Samuli:* *no ei mulla ainakaan EU:n myötä oo mitään muuta tullu mieleen ku se, että matkustaminen on vapaampaa ja mitä tuo ulkomailta, niin sitä saa tuua enemmän ja...*
- Jussi:* *...kaks markkaa halvemmat vihannekset*
Samuli: *niin [nauraa]*

Oltiin sitä mieltä, että Euroopan unionista ja sen mukanaan tuomista muutoksista on puhuttu enemmän kuin mitä oikeasti on tapahtunutkaan.

- Tuomo:* *(...) mutta sitten kun se jää niinku pelkkään tohon sanomiseen, niin ihmiset alkaa kaipaamaan jotain näkyviä muutoksia. Jos on niinku puhuttu liikaa, mutta ei oo nähty mitään, et se niinku -- totta kai se tekee, kun muutokset on*

niin hitaita tapahtumaan, mut kun ne toittottaa niistä niinku ne ois kaikki jo nyt. Mut sille ei oikeestaan voi tehdä muuta ku antaa aikaa.

Sen sijaan kansallisella tasolla Euroopan unionin oli jo nyt koettu vaikuttavan paljon Suomeen tai ainakin vaikutusten uskottiin yhtä voimistuvan. Nähtiin, että Euroopan unionista tulee koko ajan Suomea koskeavia direktiivejä. Suomeen vaikuttaneena asiana tuotiin esiin muun muassa Natura 2000 -hanke, joka oli kuitenkin jäänyt sisällöltään epämääräiseksi. Mielessä oli lähinnä se, että on tehty päätöksiä, jotka ovat vaikuttaneet Suomeen. Ja vaikka päätös sinänsä ei olisikaan ollutkaan Suomelle kielteinen, niin asia hoidettiin huonosti.

Haast: pelottaaks teitä koskaan, et Euroopan unioni vaikuttas liikaa Suomen asioihin

Jussi: joskus pelottaa kyllä. Joskus tulee niitä ratkaseviäki päätöksiä. Onks tää Natura 2000, mikäs se EU:n vaikutus siihen olikaan? Se ei nyt ollu mikään ihmeellinen muutos, mutta kyllä mua nyt joskus pelottaa, että se voi mennä jotenkin yli se touhu. Samalla lailla kyllähän mua pelottaa sekin, että Saddam Husseinilla vois mennä se touhu yli siellä, että syttyy joku sota. Mut en sit tiä, kyllähän näitä pelkoja on tietysti noussu EU:n myötä.

Haast: vaikuttaaks teidän mielestä Euroopan unioni paljon Suomen asioihin, onks sillä vaikutusvaltaa niin päin

Veera: on sillä kyllä niinkin päin

Heidi: onhan sillä, kun se voi päättää jotain ja sitten Suomen lakia pitää muuttaa sen mukaan, että mitä se on päättänyt. Niinku Natura, mutta eihän se nyt ollu niin paha asia. Mutta vähän kummallisesti kuitenkin hoidettu, sekin herätti paljon pahaa verta.

Suomen asemaa Euroopan unionissa pidettiin melko heikkona pienen koon vuoksi: *“Suomi on niin pieni paikka, että se jää sinne jalkoihin, jos ruvetaan vetää isoja linjauksia, semmosia Euroopan unionin kehitykseen vaikuttavia”* (Laura). Suomen asema päätöksenteossa Euroopan johtomaihin verrattaessa herätti luonnollisesti kysymyksen Suomen tulevaisuudesta itsenäisyyden suhteen. Onko Suomella pian päätäntävaltaa edes kansallisissa asioissa? Suomen itsenäisyyden nähtiin oleva uhattuna siinä vaiheessa, jos federaatiokehitys etenisi liian pitkälle tai jos Euroopan unionilla olisi yhteiset sotavoimat.

- Tomi: jos menee siihen pisteeseen, että ruvetaan säätää yhteisiä lakeja ja tämmösiä näin, et alkaa eri maitten hallitukset poistua ja sieltä kootaan kaikista maista sillei yks eurohallitus, niin se niinku alkas mennä jo ehkä vähän liian pitkälle*
- Heidi: sit tosiaan kun ollaan liitytty Euroopan unioniin, niin sit meidän raha katoaa ja sitte katoaa jotain muuta ja sitte taas jotain muuta ja sitte me ei ollakaan enää mitään oikeestaan, muuta ku eurooppalaisia*
- Veera: sitten meistä tulee semmonen hieno liittovaltio niinku Amerikasta ja, tai valtioliitto*

Itsenäisyyden menetystä ei kuitenkaan pidetty kovin todennäköisenä eikä uskottu, että Euroopan unioni voisi päättää Suomea ratkaisevasti määrävistä asioista. Oltiin sitä, mieltä, että Suomen tilanne on menneisyydessä ollut surkeampi ja että tulevaisuudessakin voisi olla huonompiakin vaihtoehtoja kuin Euroopan unionin jäsenyys. Euroopan yhdentymistä pidettiin hyvänä asiana, ja sen nähtiin pikemminkin voimistavan jonkinlaista eurooppalaisten itsenäisyyttä - jälleen suhteessa amerikkalaisiin.

- Marika: mua ei ainakaan haittaa se sillei, no riippuu miten ajattelee sen itsenäisyyden, mutta kuhan niinku ei sillei mitenkään -- sehän on nyt ihan eri asia sillon kun oltiin jossain Venäjän vallan alla, kun ne sorti ja kaikilla oli kauheen huonot oltavat -- mutta ei mua niinku haittaa sillei kauheesti. Että sama missä niistä asioista päätetään, kuhan järkevät ihmiset päättää niistä.*
- Samuli: kyllähän siinä on aina se mahdollisuus, et tulee määräyksiä ja tuleekin, mutta ei musta kuitenkaan EU oo niin Suomea ees rajottanu. Et ei Suomi missään niinku tiukassa kahleessa ole siinä. Että kyllä enemmän niinku joku NATO esimerkiks, tulis täys katastrofi mun mielestä, jos Suomi vielä NATOon liittyy. Et sit sitä niinku ollaan, et mikä käsitys mulla on NATOsta, niin ollaan tosi tiukassa lieassa kiinni. Et se joka siellä on kuitenkin, niin se on Yhdysvallat, joka siellä pitää niitä hihnoja.*
- Jussi: oikein Yhdysvaltojen hihnassa oltas kyllä*
- Samuli: kyllä Eurooppa on kuitenkin aika pitkään ollu joko Neuvostoliiton tai Yhdysvaltojen hihnassa, että enemmän mää pelkään niitten määräyksiä ku Euroopan unionin*

Ajankohtaisena esimerkkinä Euroopan unionin tulevasta näkymisestä sekä haastateltavien omassa elämässä että kansallisella tasolla nousi haastatteluissa esiin yhteisen eurooppalaisen valuutan, euron, käyttöönotto. Euro jakoikin haastateltavien mielipiteitä ja herätti monenlaisia ajatuksia. Kaikki myönsivät yhteisen valuutan käytännöllisyyden, tosin lähinnä

paljon matkustaville ihmisille ja yrityksille, sillä *“semmoselle ihmiselle, joka ei käy missään, sillei ei se hyödyllisyys tuu esille”* (Tomi). Ne, jotka suhtautuvat rahaan pääasiassa vaihdonvälineenä, *“raha on rahaa ja that’s it”* (Tomi), suhtautuivat myös euroon pääasiassa myönteisesti:

Tuomo: siis sun ei tarvii venkslata rahaa koko ajan ja, ohan se tietysti harmi niinku että häviää kaikki ne hienot setelit ja muut mitä kaikkialla on, mut nyt tulee vaan uus. Se on niinku huomattavasti käytännöllisempää ja helpompaa.

Osa haastateltavista löysi rahasta enemmän symbolisia merkityksiä ja suhtautui euroon enemmän kielteisesti tai ainakin varauksella. Oman rahan nähtiin merkitsevän itsenäisyyttä ja olevan osa kansalaisuutta, asioita, jotka eivät ole kaikille itsestänselvyyksiä, vaan pikemminkin saavutuksia. Markalla on monin tavoin kulttuurinen merkitys, esimerkiksi kielen tasolla, kuten Heidi ja Veera tuovat alla esiin.

Heidi: niin puhutaan siitä, tai sillei, että hitsit, miten nyt, nyt ei voi sanoo ees, että anna mulle viis markkaa, että mää käyn ostaa karkkia

Veera: tulee euro

Heidi: anna mulle yks euro

Haast: onks sillä merkitystä, että markka lähtee

Veera: on sillä toisaalta mutta, koska on se kumminkin sillei, että kansalaisuus on kanssa se oma raha

Heidi: mmm

Veera: senhän vuoks me ollaan, tai siis ei me, mutta meiän ukit ja tämmöset on taistellu

Kati: se on aika ihmeellistä kun rupee miettimään sillei, että kun joku maa rupee itsenäistymään, niinku Suomikin, niin sillä oli se semmonen niinku raha ja uskonto ja tälläset tavallaan niinku sen merkkejä, jotka yhdistää niinku sitä jotain tiettyä kansaa, ja sitte niinku sen kautta alkaa itsenäistyminen. Niin sitte yhtäkkiä ne otetaankin pois, meillä ei oookkaan enää omaa rahaa ja tälle. Niin tuntuu, että meneeköhän siinä sitte myös itsenäisyys samalla.

Laura puolestaan totesi jo nyt olevansa *“ihan hullun nostalginen”* markan vuoksi. Jussi piti omaa rahaa kansallistunnetta ylläpitävänä asiana.

Jussi: just sitä kansallistunnetta se mun mielestä vähän laskee. En tiitä. Joskus siinä kansallistunteessa tietysti ei oo mitään järkee. Ku joku Mika Häkkinen voittaa maailmanmestaruuden [nauraa], se on että me teimme sen.

- Samuli:* *niin [naurahtaa]*
Jussi: *kyllä se nyt vähän tuo semmosta, niinku jos mää jossain vaikka Brysselissä, mää löyän vaikka kympin taskusta, niin sit mää katon sitä, että aha, taas tuli Suomi mieleen. Mutta en mää tiä tuleeks siitä eurokolikosta mieleen sitte. Että jos mää katon, että nyt siellä on [kansallinen] symboli takana [naurahtaa], että tuleekohan siitä mieleen Suomi. Kun on se oma raha, niin eihän muut voi käyttää sitä. Tai ne voi vaihtaa sen, mutta ei ne voi käyttää sitä kaupassa. Ehkä sekin luo sitä kansallistunnetta sitten.*

Lisäksi euron käyttöönotto edusti sellaista Euroopan unionin päätöksentekoa, jossa kansalaisten mielipidettä ei kysytä. Vaikka kansalaiset periaatteessa hyväksyivätkin uuden valuutan unioniin liittymisen yhteydessä, tuli haastatteluissa esiin tässäkin yhteydessä tietämättömyys ja kyvyttömyys osallistua Euroopan tasoiseen päätöksentekoon. Laura kuvaili avuttomuuden tunnettaan seuraavalla tavalla.

- Laura:* *et kyllä se eurokin on vähän semmonen, et se on tullu jostakin tuolta kaukaa eikä siihen oikein voi vaikuttaa mitenkään. Tai siis semmonen todella avuton olo on sen euron suhteen, et mitä tälle voi tehdä, et mää en halua euroo, mut mitä mää voin tehdä. En mää oo saanu siitä ees ite päättää. Et mää oon kaheksantoista ollu jo muutaman hetken, mutta ei multa oo kukaan kysynyt, että haluanko mää, että mun raha yhtäkkiä häviää ja mää joudun käymään kauppaa jollakin ihan ihmeellisellä kurssilla ja laskee monta vuotta jotain ihme kurssseja, ku en mää tajua paljon tavarat maksaa.*

Euroopan unionilla on myös muita perinteisesti kansallisiksi miellettyjä symboleja. Näistä haastateltavat eivät kuitenkaan olleet kovin tietoisia. Kukaan ei ollut kuullut EU:n hymnistä, sen sijaan lippu ja Eurooppa-päivä tulivat mieleen pienellä auttamisella. Symbolina mainittiin myös "kirjaimet EU, joita pistetään sit paperin kulmaan" (Heidi). Sinisen, suomalaisen passin muuttumista punaiseksi europassiksi ei myöskään pidetty kovin merkityksellisenä.

- Haast:* *onks tälläsillä teille mitään merkitystä, että EU:lla nyt on lippu ja hymni ja, rahalla ja passilla on tietysti käytännön merkitystä*
Heidi: *ei sillä kyllä mun mielestä oo mitään merkitystä. Tai no on se nyt, kyllä mää mieluummin Suomen kansallislaulua laulan ku jotain Euroopan, tai en mää tiä*
Veera: *riippuu minkälainen se on, jos se on ihan kauhee [naurahtaa]*
Heidi: *siis lippu, no, en mää haluis et se kokonaan korvais Suomen lippua*

- Veera: en määkään, kyllä mää haluan, että Suomen lippu säilyy silti. Kyllä mää haluan, et Suomi on Suomi ja silti kansainvälinen ja semmonen.*
- Heidi: niin, onhan se tärkeätä, että joku suomalainen säveltäjä on säveltänyt meidän kansallislaulun*
- Veera: niin, kyllä mää haluan semmosen yhtenäisyyden säilyttää kumminki tän kansan välillä, että on joku mistä pitää kiinni ja voi sanoa, että - siis sillei, ne on kumminkin niin erilaisia ne tavat ja semmoset, että se on aika hankala kumminkin sanoo, että minä olen Euroopan unionista, ollaanpas me nyt samanlaisia. Tuntuu hassulta.*

Euroopan unionin omaksumia symboleita ei juurikaan siis tunnettu eikä niillä siten ollut merkitystäkään koetulle yhtenäisyydelle eurooppalaisten kanssa. Euroopan unionin symbolit pikemminkin korostivat kansallisten symbolien tärkeyttä. Omasta lipusta, kansallislaulusta ja muista symboleista haluttiin pitää kiinni, vaikka ne eivät kaikille olletkaan yhtä tärkeitä.

- Jussi: Maamme-lauluakin ku lauletaan, niin tulee tippa linssiin jossain tilanteissa. Eurooppa-hymni [naurahtaa], siitä lähtee kyllä -- jos Suomen lipun sijasta, tai veetään sinne päälle joku semmonen lippu, niin ei se -- vaikka mää en mitenkään hirveen isänmaallinen oookkaan, mut se kyllä ois jo aika kauheeta. Sillei, että en hyväksy tommosta ainakkan ihan heti.*
- Haast: entäs sää, Samuli*
- Samuli: en tiiä, se olis aika iso juttu, mutta -- en mää kuitenkaan oo niin isänmaallinen tai sillei, että, kyllä minun kansallinen identiteetti on semmonen, että kyllä siihen tottuis*
- Jussi: kaikkeenhan tottuu, mutta*
- Samuli: ei se mua varmaan sillei häiritsis*
- Jussi: en mää varmaan. Mää varmaan vanhana pappana kailottasin monesti mun lapsenlapsille, että sillen kun minä olin nuori, niin sillen oli vielä vaan yks kansallislaulu, sillen oli ihan erilaista, kyllä sillen oli paremmin. Tai siis kyllähän määkin tottusin siihen, mutta en mää sitä hyväksys kumminkaan.*

Euroopan unioni on omilla symboleillaan kaiketi pyrkinyt voimistamaan eurooppalaisten välistä yhteenkuuluvuutta. Ainoastaan euro näyttäisi näiden haastattelujen perusteella olevan tarpeeksi konkreettinen asia, joka varmasti tulee kaikkien ihmisten arkipäivään ja saattaa sitä kautta vaikuttaa jossain määrin myös ihmisten identifioitumiseen eurooppalaisiksi.

- Olli:* kotona mää äsken lueskelin eurosta, siis raha-asioista tuli semmonen lehtinen. Se mua kiinnostaa, musta se jotenki konkretisoi kauheesti tätä eurooppalaistumista, et tulee euro. Siis just tämmöset on merkityksellisiä, ne saattaa ihmisiä kans eurokansalaisiks.
- Tomi:* niin
- Olli:* et saattaa tulla semmosia euroidentiteettejä, jos me esimerkiks käytetään samaa rahaa ku kaikkialla muualla, meillä ei oo enää omaa kansallisrahaa tavallaan
- Tomi:* niin, silloin se tulee niinku munki elämään, kun toi raha tulee. Silloin se tulee niin selkeesti, tää EU sillei iskee päälle, silloin se ainaki vaikuttaa.
- Olli:* niin, silloin mää sanoisin itteeni ehkä eurooppalaisekskin jopa, ihan pelkäs-tään tommosen rahajutun takia

8.4 Eurooppalaisuudesta maailmankansalaisuuteen

Maailmanlaajuisesti Euroopan unioni nähtiin pääasiallisesti enemmän askeleena kohti laajempaa kansainvälisyyttä kuin esteenä sille, vaikka myös yhdentymisen kielteisempi puoli otettiin huomioon. Mieluummin ajateltiin, että kun eurooppalaiset oppivat ymmärtämään ensin omia erilaisia kulttuurejaan, olisi helpompi ulottaa suvaitsevaisuus myös ei-eurooppalaisia kulttuureja edustaviin.

- Kati:* (...) Euroopan sisällä olevat, asuvat ihmiset, ne oppii siinä, kun Eurooppa yhdentyy, niin heillä on paljon enemmän mahdollisuuksia tutustua muihinkin kulttuureihin, niihin naapurimaihin ja vähän kaukaisempiinkin maihin Euroopassa. Ja sitten ne ehkä oppii ymmärtämään niitä muitakin kulttuureja, mitkä on Euroopan ulkopuolella.

Eri puolilla maailmaa nähtiin syntyvän uusia liittoja, jotka puolestaan voisivat edelleen tehdä tiiviimmin yhteistyötä keskenään.

- Tuomo:* kummiskin koko ajan alkaa tulemaan tämmönen isompi liitto, niin se ois hyvä puoli, et sit tullaan tähän systeemiin, et kaikki ollaan yhtä

Toisaalta pidettiin mahdollisena myös sitä, että kehitys ei menekään toivottuun suuntaan. Jos pienet valtiot häviäisivät kokonaan, olemassa olisi vain toistensa kanssa kilpalevia suurvaltoja. Harle (1991) epäilikin, että Euroopan unioni johtaa pikemminkin uuden "supervallan" syntymiseen kuin "universaaliin maailmanyhteisöön". Suvaitsevaisuu-

den vastakohtana tuotiin esiin mahdollisuus, että eurooppalaiset saattaisivat sulkeutua tiukasti omien rajojensa sisään.

- Haast:* voisko teidän mielestä Euroopan unioni olla askel semmoseen laajempaan kansainvälisyyteen vai onkse este
- Veera:* kyllä se ehkä askel on
- Heidi:* niin
- Veera:* mut toisaalta sitten taas vähän este, jos ne ei pääse [unioniin], jotkut jotka haluais. Et sit saattaa tulla muualta tälläisiä kansainvälisiä, suuria liitoja, mitkä sitten on vähän napit vastakkain tän Euroopan unionin kanssa, koska ne ei oo päässy sinne ikinä. Tai jotain tämmöstä saattaa olla.
- Heidi:* niin ja sitte saattaa tulla semmonen niinku amerikkalaisista, semmonen ennakkoluulonen ja
- Veera:* niin
- Heidi:* ja sitte voi tulla myös sellanen, että jotkut Afrikan maat voi niinku väheksyä sitä jonain armonpalana, mitä Eurooppa antaa. Suuri ja mahtava Eurooppa.

Ajatus eurooppalaisuuden paremmuudesta amerikkalaisuuteen verrattuna tuli jo aiemmin voimakkaasti esille. Sellaisia eurooppalaisuuteen liittyviä asioita kuin imperialismi, kolonialismi tai totalitarismi ei haastatteluissa käsitelty juuri lainkaan. Veera ja Heidi kuitenkin löysivät myös kritiikkiä eurooppalaisia kohtaan, varsinkin suhtautumisessa kehitysmaihin.

Jos euroopan yhdentymistä pidetään jonkinlaisena mahdollisuutena maailmanlaajuisen yhdentymiseen, niin mitä maailmankansalaisuus sitten voisi olla ja mitä se merkitsee nuorille?

- Olli:* kyllä se mulle sillei merkitsee, maailmankansalainen, semmosena nimenomaan täysin globaalina, että se on se ihmiskunta se yhteinen, siis niinku kaikki maat. Mulle tulee hirveesti semmosia assosiaatioita, että mitä me ihmiskuntana tehdään ja mitä me ihmiskuntana päätetään. Se on niin paljon isompi asia sitten, et on ihan eri asia olla Euroopan ku maailmankansalainen. Kaikki on maailmankansalaisia, ei oo semmosta niinku yhtä ainutta, et sää et oo semmonen.

Jos maailmankansalaisuuden ymmärrettiin tarkoittavan kuulumista ihmiskuntaan, tällöin kaikki ihmiset käsitettiin maailmankansalaisiksi. Sen sijaan henkilökohtaisella tai yksilöiden tasolla maailmankansalaisuuden määrittely oli vaikeampaa.

Olli: mulle tuli just mieleen, että onko joku, tyylisiin missä Bosniassa oleva lapsityöläinen maailmankansalainen. En tiää, kait se on (...) että ehkä se maailmankansalainen, jotenki siihen ottaa kaikki ihmiset, mutta voiko kaikki sanoa itteesä sillei, et mä oon maailmankansalainen. Kaikki on maailmankansalaisia, mutta sitte ihan semmonen yksittäinen, että onks tuo maailmankansalainen, se on vaikee osottaa muihin ku semmosiin jetset-tyypppeihin, jotka kierteleä ympäri maailmaa ja on hirveen semmosia rikkaita ja siis semmosia, jotka pystyy vaikuttamaan, tuntee kuuluisuuksia. Melkein niinku semmonen tulee mieleen.

Maailmankansalaiseksi saattoi tuntea itsensä “suurten kysymysten” ääressä. Kun ajateltiin filosofisia kysymyksiä, maailmankaikkeutta tai globaaleja ympäristöongelmia, identifioituminen koko maapallon kansalaiseksi oli helpompaa. Sen sijaan “*jos kattoo jotain Suomi-Ruotsi -lätkämatsia niin sillon kyllä tuntee olevansa suomalainen [nauraa]*” (Marika). Koko ihmiskuntaa koskevat kriisit nähtiin asioiksi, jotka voisivat saada kaikki toimimaan yhteisen päämäärän hyväksi: “*jos maapalloon ois iskemässä joku älytön meteori, joka tuhois koko maapallon, niin kyllä varmaan se yhistä ihmiset kaikki*” (Jussi). Meteoriittia todellisempi, mutta huomattavasti hitaampi uhka ovat globaalit ympäristöongelmat.

Kati: tai kun puhutaan kaikista luonnonkatastrofeista ja tai muista, niin sillon tulee se, että niille pitäis tehdä jotain. Tulee semmonen olo, että yhdessä me ollaan vastuussa tästä maapallosta, että mitä järkee ihmisten on sotia keskenään ja pitää jotkut tyhmit maan rajat, jos kerta koko maapallo on niinku joutumassa kauheeseen kriisiin. Mitä väliä sillä enää on siinä vaiheessa.

Maailmankansalaisuutta saattoi siis tuntea tietyissä tilanteissa, mutta arjessa sen kokeminen on vaikeampaa: “*mut ei mulla oo sille mitään semmosta niinku sillei, että oltas kaikki tosi yhtä, että jokainen on mun ikioma sydänystävä, ei mulla sellasta oo, mutta kaikkia tommosia yleisiä juttuja on*” (Tuomo). On esimerkiksi vaikea tuntea olevansa vastuussa asioista, jotka tapahtuvat kaukana omasta elämästä ja joita ovat monimutkaisia käsitettäväksi. Rubin (1997, 61) havaitsi, että nuoret ovat tietoisia maailmanlaajuisten ongelmien koko kirjosta, mutta koska tiedon taso on pinnallista, nuoret eivät koe pystyvänsä vaikuttamaan asioihin. Mitä kauemmaksi maailman ongelmiin siirrytään, sitä avuttomammaksi nuoret tuntevat itsensä.

Jussi: joskus kun kattoo näitä vaikka Irakin tapahtumia, niin ne on ihan ku toisesta maailmasta, jollain toisella planeetalla tapahtuvia asioita. Vähän nuo Amerikankin asiat, että ku siellä on niin naurettavaa se touhu, niin mää ajattelen, että ei se ees tapahu, että anti olla, tekevät mitä tekevät siellä. Ei mulla sillei ainakaan oo maailmankansalaisen tunnetta.

Myöskään Tomi ei voinut sanoa olevansa maailmankansalainen, mutta hieman eri syistä kuin Jussi:

Tomi: mun mielestä sen takia maailmankansalainen ei merkitse mitään, ku ei oo mitään semmosta toista samalla tasolla olevaa. Voi alottaa niinkin pienestä ku joku kaupunginosien välillä, sää voit olla yks Keltinmäestä, Mäyrämäestä sillei. Sit sää voit olla eri kaupungeista, kaupungit on samalla tasolla, valtiot on samalla tasolla. Sit Eurooppa on samalla tasolla, ku joku maanosa, joku Aasia, Yhdysvallat. Mut sit joku maailma, mikä siinä on vaihtoehtona. Sen takia se ei mulle merkitse mitään.

Jälleen tuotiin esiin kollektiivisen identiteetin muodostamisessa välttämätön jaottelu 'meihin' ja 'muihin': ihmisissä on aina "joku kummallinen, että pitää puolustaa omaa reviiriä tai jotain tällästä" (Heidi). Eurooppalaisuuden yhteydessä 'muina' nähtiin amerikkalaiset, mutta maailmankansalaisuudelle on vaikea löytää Toista, "ei oo ketään, kuka sanoo jotain muuta siihen, et mäpäpäs oonkin jupiterista" (Tomi), ellei esimerkiksi ympäristöongelmia tai muita koko ihmiskuntaa koskevia kriisejä oteta lukuun. Nämä ovat kuitenkin liian abstrakteja ilmiöitä, jotta ne voitaisiin mieltää selvästi maailmankansalaisuutta voimistaviksi. Tomin puheessa, kuten myös aiemmin Marikan viittauksessa filosofisiin kysymyksiin ja Suomi-Ruotsi-jääkiekko-otteluun, tulee samalla esiin ajatus moninkertaisista identiteeteistä, joita voidaan ottaa käyttöön tilanteesta riippuen. Jos on mahdollista identifioitua kaupunginosaan, sitten kaupunkiin, maakuntaan ja isänmaahan, miksei myös Eurooppaan tai maailmankansalaiseksi? Yksi olennainen kysymys identiteetin luomisessa lieneekin, tunteeko yksilö siihen tarvetta.

9 “EI NIIN ERILAISIA OLLA, MUTTA OLLAAN KUMMINKI” - YHTEENVETO

Nuorten käsityksistä eurooppalaisuudesta muodostui neljä merkitysluokkaa: eurooppalaisuus kulttuurisena rikkautena, vastakohtana amerikkalaisuudelle, Euroopan unionin jäsenyytenä sekä eurooppalaisuus mielentilana.

Nuoret löysivät eurooppalaisuudelle yhteisiä piirteitä, joiden voi tulkita ainakin jossain määrin viittaavan usein esitettyyn Euroopan henkisen perinnön kivijalkaan: antiikin kriittiseen järkeen, kristillisyyteen ja roomalaiseen oikeuteen. Yhtenäisyyttä enemmän kuitenkin korostui Euroopan kulttuurinen rikkaus ja moninaisuus. Toisaalta Eurooppa siis muodosti haastateltavien käsityksissä kulttuuriltaan ja yhteiskuntajärjestelmältään suhteellisen yhtenäisen alueen, mutta samalla sitä määrittivät useiden kansallisuuksien erilaiset tavat, perinteet ja kielet. Tätä moninaisuutta pidettiin erittäin myönteisenä, eikä siitä haluttu luopua. Eurooppalaisen massakulttuurin, 'eurokulttuurin', syntyminen torjuttiinkin, koska Euroopan rikasta kulttuuria arvostettiin, mutta toisaalta myös siksi, ettei haluttu luopua omasta kansallisesta kulttuurista. Euroopan yhtenäisyyden uskottiin kuitenkin jossain määrin lisääntyvän tulevaisuudessa, minkä puolestaan arveltiin vähentävän esimerkiksi eri asteisia kulttuurikonflikteja maiden välillä.

Nuorten käsityksissä nousi vahvasti esiin amerikkalaisuuden merkitys vastapainona tai peräti vastakohtana eurooppalaisuudelle. Muutenkin eurooppalaisuuden määrittelemisen oli helpompaa etäältä, vertailemalla muihin maanosiin. Tärkeäksi amerikkalaisuudesta erottavaksi tekijäksi muodostui eurooppalaisten sivistyneisyys, kouluttautuneisuus, älyllisyys ja ajattelunvapaus. Amerikkalaiset näyttäytyivät pinnallisina kuluttajina ja Amerika maana, jonka kulttuuri on nuorta ja levittäytynyt samanlaisena joka puolelle Pohjois-Amerikkaa. Euroopassa korostui puolestaan monien maiden pitkä historia sekä jälleen kulttuurinen rikkaus. Ajateltiin, että Eurooppa voisi muodostaa myös taloudellisesti poliittisen vastineen Amerikalle ja vahvistaa näin omaa itsenäisyyttään. Jos eurooppalaisten identiteetti olikin sisällöltään epämääräinen, ei ainakaan haluttu olla samanlaisia kuin amerikkalaiset.

Eurooppalaisuus assosioitui useimpien mielessä Euroopan unioniin. Euroopan taloudellista ja poliittista yhdentymistä pidettiin periaatteessa myönteisenä asiana: on hyvä,

että maat tekevät yhteistyötä keskenään. Eurooppalaisina maina ei silti nähty ainoastaan Euroopan unionin jäsenmaita, sillä unionin ei uskottu vaikuttavan vielä kovin paljon ihmisten asenteisiin. Tulevaisuudessa unionin roolin arveltiin tässä mielessä kuitenkin voimistuvan niin, että eurooppalaisiksi mielletäisiin ehkä vain EU:n jäsenmaat. Tämä puolestaan voisi lisätä eriarvoisuutta sekä maiden että kansalaisten tasolla.

Eurooppalaisuuden mielentilana voi nähdä liittyvän voimakkaimmin eurooppalaiseen identiteettiin. Koska eurooppalaisuutta on vaikea määritellä, saattaa ainoaksi tekijäksi jäädä yksilön oma kokemus siitä, tuntee hän kuuluvansa eurooppalaiseen yhteisöön vai ei. Toisaalta oli myös olemassa tietynlaisia mielikuvia siitä, millainen on eurooppalainen ihminen. Suomalaisten kuulumista eurooppalaiseen pidettiin jossain määrin epävarmana, mutta lapset, nuoret, koululaiset ja opiskelijat - myös suomalaiset - miellettiin ehkä muita ihmisiä enemmän eurooppalaisiksi. Vanhemman sukupolven ajateltiin haluavan pitää tiukemmin kiinni suomalaisuudesta, isänmaasta ja itsenäisyydestä. Eurooppalaisuuteen liitettiin olennaisesti kansainvälisyys.

Haastatelluista nuorista kaikki tunsivat olevansa eurooppalaisia ainakin maantieteellisesti, jossain määrin myös muissa merkityksissä. Itsen määrittämisen eurooppalaiseksi ajateltiin helpottavan muun muassa kanssakäymistä muiden eurooppalaisten kanssa. Ne, jotka eivät tunteneet kovin voimakkaasti olevansa eurooppalaisia, mainitsivat syyksi esimerkiksi vähäisen matkustelun ulkomailla. Toisaalta omakohtaiset kokemuksetkaan muista eurooppalaisista kulttuureista eivät välttämättä edesauttaneet eurooppalaiseksi identifioitumista. Eurooppalaisuuteen mielentilana liittyikin matkustelusta tai matkustelemattomuudesta huolimatta yksilön tunne siitä, että kuuluu eurooppalaiseen. Väkisin tuota tunnetta ei voi synnyttää: Euroopan unioniin liittyvä 'eurooppalaistuminen' ärsytti nuoria.

Nuorten käsityksiä Euroopan unionin kansalaisuudesta tarkasteltiin merkitysluokkia väljempien teema-alueiden avulla. Aluksi selviteltiin nuorten käsityksiä yleensä kansalaisuudesta ja vaikuttamisesta ja tämän jälkeen Euroopan unionin kontekstissa. Kolmannen teeman muodostivat käsitykset unionin vaikutuksista Suomeen ja nuorten omaan elämään, ja neljännen maailmankansalaisuuden merkitykset.

Kansalaisuus tiivistyi nuorten käsityksissä lähinnä tiettyihin oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Tärkeälle sijalle nousivat hyvinvointi ja sosiaalinen turvallisuus, ja kansalaisuuden nähtiin muodostuvan yhteenkuuluvuuden tunteesta. Kansalaisuus ymmärrettiin pääosin herderiläis-hegeliläisen kansa -käsityksen merkityksessä: kansalaisuuden perusta on oma

kansallisuus, suomalaisuus tai peräti “heimo”. Nähtävissä oli silti myös viittauksia renanilaiseen perinteeseen, jossa kansalaisuus syntyy yhteisestä tahdosta ja lähestyy kansalaisyhteiskunnan ideaa. Hyvän kansalaisen määritelmien voi nähdä edustavan joko “hyvää ihmistä” tai “kunnan kansalaista”, joista jälkimmäinen edellytti lähinnä elämistä parhaalla mahdollisella tavalla rikkomatta yhteiskunnan sääntöjä. Hyvä kansalainen “hyvän ihmisen” merkityksessä vaati jo enemmän aktiivisuutta, osallistumista ja sitoutumista vastuunkantamiseen. Suoranaisesti poliittisuus osana hyvää kansalaista ei noussut voimakkaasti esiin äänestämistä lukuunottamatta.

Haastatteluissa useimmiten mainitut vaikutuskeinot olivat varsin perinteisiä, kuten äänestäminen, mielipidekirjoitukset, addressit ja mielenosoitukset. Vain yhdessä haastattelussa tuotiin esiin ns. ruohonjuuritason vaikuttamista esimerkiksi omilla elämäntavoilla tai herättämällä keskustelua ystäväpiirissä. Perinteiset vaikuttamiskeinot nähtiin tehottomiksi: yhdellä äänellä vaaleissa tai nimellä addressissa ei juurikaan uskottu oleva vaikutusta. Perinteistä poliittista vaikuttamista tehokkaampana pidettiin mielipiteen vapauden takaamaa ja mediayhteiskunnan mahdollistamaa omien tai ryhmän ajatusten julkista esittämistä. Samalla tällä nähtiin olevan myös haittapuolensa.

Jos kansalaisen vaikutusmahdollisuuksiin kansallisellakin tasolla suhtauduttiin epäilevästi, vaikuttamista Euroopan unionissa pidettiin lähestulkoon mahdottomana. Suurimmaksi syyksi nähtiin Euroopan laajuus ja tästä johtuva yksittäisten kansalaisten tai kansalaisryhmien häviäminen. Toiminnan tulisi vaikuttaakseen olla todella laajaa tai “radikaalia”. Muutenkin uskottiin, että vain todella vaikutusvaltaiset ihmiset, kuten valtioiden päämiehet, voivat saada äänensä kuuluviin. Toisena vaikuttamista estävänä tekijänä pidettiin kansalaisten tietämättömyyttä Euroopan unionista sekä sen toimintatavoista. Unioni koettiin abstraktiksi ja kaukaiseksi sekä päätöksenteko monimutkaiseksi ja byrokraattiseksi. Kansalaiset nähtiin myös jossain määrin välinpitämättömiksi - maanviljelijöitä lukuun ottamatta - Euroopan unionin asioiden suhteen. Haastatellut nuoret tunsivat itsekin tietävänsä liian vähän EU:sta.

Nuoret eivät kokeneet Euroopan unionin jäsenyyden vaikuttaneen omaan elämään juuri lainkaan - ei myönteisesti eikä kielteisesti. Ainoat seikat, jotka mainittiin olivat helpompi liikkuvuus maiden välillä, jonkin verran muuttunut hintataso sekä tuontirajoitusten vapautuminen. Euroopan unionin nähtiin silti vaikuttaneen paljon, tai ainakin sen uskottiin tulevaisuudessa vaikuttavan, Suomeen kansallisella tasolla. Itsenäisyyden menetystä ei

senttään pidetty kovin todennäköisenä, mutta Suomen asema ja päätäntävalta pienenä maana suurten valtioiden joukossa arvelutti.

Ajankohtaiseksi esimerkiksi Euroopan unionin vaikutuksista sekä nuorten elämään että kansallisella tasolla nousi yhteisen eurooppalaisen valuutan, euron, käyttöönotto. Euro jakoikin haastateltavien mielipiteitä ja herätti monenlaisia ajatuksia. Yhteisen valuutan käytännöllisyys myönnettiin, mutta toisille raha edusti muutakin kuin vaihdonvälinettä. He suhtautuivat myös euroon kielteisemmin. Oman rahan nähtiin symboloivan muun muassa itsenäisyyttä ja kansalaisuutta sekä pitävän yllä kansallistunnetta. Lisäksi euro oli esimerkki kansalaisten tietämättömyydestä ja kyvyttömyydestä vaikuttaa Euroopan unionissa tehtäviin päätöksiin. Joka tapauksessa euroa pidettiin ensimmäisenä tarpeeksi konkreettisena ihmisten elämässä näkyvänä muutoksena ja sen arveltiin voimistavan eurooppalaisten yhteenkuuluvuuden tunnetta ja jopa identifioitumista eurooppalaiseksi.

Euroopan yhdyntyminen maailmanlaajuisesti merkitsi nuorille enemmän mahdollisuutta kohti maailmanlaajuista yhteisöllisyyttä kuin estettä sille. Ajateltiin, että kun eurooppalaisten on opittava ymmärtämään erilaisia kulttuureja oman maanosan sisällä, on helpompi hyväksyä myös ei-eurooppalaisia kulttuureja. Maailmankansalaisuus merkitsi nuorille kuulumista ihmiskuntaan ja sitä tunnettiin voimaikkaimmin ajateltaessa filosofisia kysymyksiä, maailmankaikkeutta tai globaaleja ympärisöongelmia ja kriisejä. Maailmankansalaisuuden merkitykset liikkuvat varsin abstraktilla ja yleisellä tasolla, ja arjessa sen kokeminen olikin vaikeampaa. Toisella puolella maapalloa, vieraassa kulttuurissa tapahtuvia asioita on vaikea käsittää, saati sitten yrittää vaikuttaa niihin. Maailmankansalaisuudesta puuttui myös identiteetin luomiseen tarvittava jaottelu 'meihin' ja 'muihin'.

10 POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mitä eurooppalaisuus identiteettinä ja Euroopan unionin kansalaisuus merkitsevät nuorille. Näitä merkityksiä haettiin nuorten käsityksistä eurooppalaisuudesta ja kansalaisuudesta Euroopan unionissa. Eurooppalaisuutta koskevat käsitykset tukivat osittain muun muassa Rikkisen (1996) opiskelijoiden Eurooppa-identiteettiä koskeneen tutkimuksen tuloksia. Kyseisessä tutkimuksessa valtaosa määrittelyistä koski poliittis-taloudellisia asioita, eli lähinnä Euroopan yhdentymistä. Myös tässä tutkimuksessa Euroopan unioni ja sen jäsenyys nousi yhdeksi tärkeäksi merkitykseksi. Vähintään yhtä paljon merkitsivät kuitenkin eurooppalaisuuden kulttuuriset aspektit: eurooppalaisuus edusti toisaalta jossain määrin yhteistä kulttuurihistoriaa, mutta samalla monia erilaisia tapoja, perinteitä ja kieliä.

Aiemmista tutkimuksista poiketen amerikkalaisuus eurooppalaisuuden vastapainona nousi voimakkaasti esiin. Näytti siltä, että nuorten oli helpompi määritellä amerikkalaisuutta ja sitten todeta, että 'me eurooppalaiset' emme ainakaan ole tuon määrittelyn mukaisia. Suhtautuminen amerikkalaisuuteen oli kriittistä ja nosti eurooppalaisuudessa perinteisesti arvostettuja piirteitä esiin: sivistyneisyyttä, järkeä ja ajattelunvapautta. Toisaalta todettiin, että kyse on ehkä pelkästä mielikuvasta, mutta identiteetin ei ajatellakaan syntyvän tosiasioista, vaan jatkuvasti reflektoitavasta itseä koskevasta kertomuksesta, narratiivista, sekä itseä tai ryhmää koskevasta tulkinnoista (Giddens 1997, 52; Kaunismaa 1997, 221-222). Osa eurooppalaista identiteettiä muodostui tulkinnoista itsestä suhteessa amerikkalaisuuteen ja ainakin tässä 'Euroopan ideaankin' sisältyvä järki ja kriittinen ajattelu näyttäisivät olevan olennaisia asioita.

Toiseuden merkitys identiteetille tuli esiin myös maailmankansalaisuuden yhteydessä. Moninkertaista identiteettiä edustaa tämänkin tutkimuksen nuorten kyky identifioitua ensin vaikkapa kaupunginosaan, sitten tiettyyn kaupunkiin, maahan ja lopulta eurooppalaisiksi tai maailmankansalaisiksi. Maailmankansalaisuutta voitiin tuntea, kun ajateltiin ihmiskuntaa kokonaisuudessaan tai maailmankaikkeuden "suuria kysymyksiä". Arjessa maailmankansalaisuus jäi kuitenkin vaikeasti koettavaksi. Yhdeksi syyksi voidaan nähdä maailmankansalaisuudelta puuttuva Toiseus, jako 'meihin' ja 'muihin'. Herääkin ajatus, onko maailmankansalaisuus hyvistä päämääristään huolimatta täysin mahdoton idea niin kauan kunnes ihmiskunta löytää yhteisen, tarpeeksi konkreettisen "vihollisen"?

Eurooppalaisuuden mielentilana voi nähdä heijastavan suorimmin identiteettiä. Ehkäpä tärkeimmän sisällön eurooppalaiselle identiteetille antoi yksilön oma kokemus siitä, että hän tuntee kuuluvansa eurooppalaiseen. Eurooppalaisuus on siis “mielentila”, joka perustuu tunteeseen eikä niinkään pysyvästi määriteltäviin ominaisuuksiin. Oli kuitenkin vaikea määrittellä, mistä mitä tuo tunne yhteenkuuluvuuden lisäksi sisältää tai mistä edes yhteenkuuluvuuden tunne loppujen lopuksi kullekin ihmiselle syntyy. Tutkimuksessa tuotiin muun muassa esiin, että eurooppalaisuus voi edustaa eri ihmisille eri asioita ja sen sisältö on tuon yksilön itse päätettävissä. Jos eurooppalainen identiteetti perustuu pikemminkin yksilön itse määrittelemiin ominaisuuksiin kuin yhteisiin ’samuuksiin’, herää kuitenkin kysymys, voidaanko tuolloin puhua lainkaan kollektiivisesta identiteetistä, siis jostakin “ylyksilöllisestä”. Yhtenä syynä eurooppalaisen identiteetin muodostumisen vaikeuteen voidaan mainita Delantyn (1995) toteamus Euroopasta liian abstraktina kokonaisuutena, jotta siihen voitaisiin sitoutua tunnetasolla.

Suoraan Euroopan unioniin liitettynä eurooppalaisuus ja eurooppalainen identiteetti sai negatiivisia sävyjä. Tutkimuksessa ilmenikin ero ’eurooppalaisuuden’ ja ’eurooppalaistumisen’ välillä. Näin ajateltuna kaikki ihmiset voidaan luokitella eurooppalaisiksi, mutta eurooppalaistuneita ovat esimerkiksi kansainväliset, matkustelevat ja muita kulttuureja hyvin tuntevat yksilöt. Eurooppalaistuminen on Euroopan yhdentymisen mukanaan tuoma käsite, johon oltiin selvästi kyllästyneitä ja ärsyyntyneitä. Eurooppalaistumisessa ei kysymys identiteettien tietoisesta ja ulkoapäin ohjautuvasta rakentamisesta tunnu kaukaa haetulta. Castells (1997, 7) onkin todennut identiteettien sosiaalisen konstruoinnin liittyvän valtasuhteisiin ja Kaunismaa (1997, 228) esittää, että esimerkiksi sosiaalisesti korkeammassa asemassa olevat ihmiset kykenevät paremmin määrittelemään kollektiivisia identiteettejä. Missä määrin siis jokin “eurooppalainen eliitti” tai Euroopan unioni instituutiona voi määrittää ja tarjota väkisin identiteettiä ihmisille? Näyttäisikin siltä, että eurooppalaisuus koetaan myönteisesti silloin, kun tunne eurooppalaisuudesta tulee luonnostaan ja rakentuu pikemminkin itseohjautuvasti kuin ulkoapäin.

Euroopan unionin kansalaisuutta sekä siihen liittyviä käsityksiä ja merkityksiä on tutkittu vähemmän kuin eurooppalaista identiteettiä. Hobsbawn (1991) ja Suomessa nuorison osalta Helve (1998) pitävät kuitenkin tarpeellisena tutkia juuri tavallisten ihmisten käsityksiä ja kokemuksia kansalaisuudesta. Tässä tutkimuksessa Euroopan unionin kansalaisuuden syntymistä ei pidetty kovin todennäköisenä. Tuotiin esiin, että eurooppalai-

silla ei voi - eikä pidäkään - olla yhtä paljon yhteistä kuin suomalaisilla, tai yhtä suurta yhteenkuuluvuuden tunnetta. Agvik ja von Borries (1997) sekä Ahonen (1998) ovat todenneet suomalaisnuorten kansa -käsityksen perustuvan herderiläis-hegeliläiseen eli kulttuuriseen traditioon. Myös kansalaisuus -käsityksen taustalla se vaikuttaa ehkä voimakkaammin kuin renanilainen, yhteistahtoon perustuva näkemys. Euroopan unionin kansalaisuutta pidettiin siis sinänsä hyvänä ideana, kuten yleensäkin yhteistyötä ja yhdentymistä, mutta oli vaikea ymmärtää, miten se voisi käytännössä toteutua ilman jaettua yhteenkuuluvuus- tai kulttuuri-identiteettiä.

Euroopan unioni miellettiin kansalaisen näkökulmasti varsin kielteisesti ja pessimistisesti: Euroopan unioniin poliittisena instituutiona ei luotettu. Ensimmäkin Eurooppa nähtiin vaikuttamiseen liian suurena alueena, jossa tavallisten kansalaisten on mahdotonta saada äänensä kuuluviin. Toiseksi tuotiin esiin, ettei kansalaisilla ole tietoa, eikä välttämättä tahtoakaan, vaikuttamiseen, kun unionin ei vielä koettu vaikuttavan kovin paljon ihmisten arkeen - tulevaa euroa lukuun ottamatta. Euro jokoikin selvimmin muuten asioista suhteellisen samanmielisten nuorten ajatuksia.

Neunreuther (1995) on todennut, että Euroopan unionin päätöksenteosta puuttuvat ns. välitason rakenteet, joilla hän tarkoittaa esimerkiksi tiedotusvälineitä tai poliittisia puolueita. Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että nuoret kaipaavat tällaisia välineitä. Varsinkin tiedotusvälineiden roolia nuorten tavoittamisessa voidaan pitää tärkeänä, sillä nuoret tuntuvat arvostavan demokratiaa enemmän mielipiteenvapautta (esim. Ahonen 1998) ja mieltävät tämän myös vaikuttamisessa tehokkaaksi keinoksi. Ottaen huomioon nuorten epäilevän suhtautumisen perinteiseen puoluepoliittiseen vaikuttamiseen, on epätodennäköistä, että Euroopan yhteisten puolueiden toiminnan tehostaminen edistäisi nuorten osallistumismahdollisuuksia.

Nuorten käsitykset varsinkin Euroopan unionista ja yhdentymisestä olivat jossain määrin ristiriitaisia. Samankaltainen ristiriita todettiin muun muassa Rikkisen (1996) tutkimuksessa, mutta myös muissa, nuorisoa ja politiikkaa käsittelevissä tutkimuksissa. Euroopan yhdentymistä ja yhteistyötä pidettiin sinänsä hyvänä asiana, mutta samalla suhtauduttiin kielteisesti Euroopan unioniin. Vaikuttamista ja osallistumista pidettiin tärkeänä, mutta itse ei välttämättä haluttu toimia. Myös ns. vaihtoehtoisia vaikutustapoja suosivat nuoret pitivät Euroopan laajuisista vaikuttamista vaikeana.

Tutkimukseen osallistui yhteensä yksitoista lukiolaista ja aineisto koostuu viidestä pari- tai ryhmähaastattelusta. Laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti tutkittavien määrä oli pieni eikä tuloksista voida näin ollen tehdä tilastollisia yleistyksiä. Fenomenografisella tutkimuksella voidaan kuitenkin tulosten yleisyyttä eli käsittelyä teoreettisella, universaalien käsitteiden tasolla. (Ahonen 1994, 152.)

Fenomenografisen lähestymistavan luotettavuutta voidaan arvioida aitouden ja relevanssin avulla. Molemmat koskevat sekä aineistoa että merkitysluokkien muodostamista. Aineiston aitoudella tarkoitetaan sitä, koskiko aineisto tutkijan tutkittavien kannalta samaa asiaa, toisin sanoen puhuivatko he samasta asiasta. Merkitysten tulkinnassa aitous tarkoittaa luokkien tai kategorioiden vastaavan tutkittavien tarkoittamia merkityksiä. Aineiston relevanssi puolestaan viittaa siihen, kuinka teoreettista perehtyneisyyttä on osattu käyttää hyväksi aineistonkeruussa. Merkitysluokat ovat relevantteja silloin, kun ne ovat sitä tutkimuksen teorian kannalta eli kategoriat on kytketty teoreettiseen tutkimuskäsitteistöön. (Ahonen 1994, 129-131, 153-156.)

Muutamien haastattelujen sopimisista ja peruuntumisista aiheutuneista harmeista huolimatta arvioisin haastattelutilanteet ja kohtaamiset nuorten kanssa onnistuneiksi. Erittäin tyytyväinen olin pari- ja ryhmähaastattelumenetelmään. Haastateltavien keskinäinen dialogi antoi tilaa tutkittavien ajatusten omalle kehittelylle, jolloin oma roolini keskustelun ohjaajana väheni. Tämän voi ajatella parantaneen aineiston aitoutta. Sen sijaan aineiston relevanssia olisi ainakin jossain määrin saattanut lisätä syvällisempi paneutuminen teoreettiseen käsitteistöön ja täsmällisempi ongelmanasettelu jo tutkimuksen aiemmassa vaiheessa. Opinnäytetyöntekijälle tyypilliseen tapaan tuli aineistonkeruuseen lähdettyä hieman liian hätäisesti. Nyt esimerkiksi osa kerätystä haastatteluaineistosta ei ollut täysin tarpeellista tutkimustehtävien suhteen.

Aineiston arviointia tärkeämmäksi näkisinkin tässä tutkimuksessa merkityskategorioiden arvioinnin. Nuorten käsitykset eurooppalaisuudesta muodostivat neljä kohtalaisen toimivasti jäsentynyttä luokkaa. Jäsenystä helpottivat varmasti aiemmat tutkimustulokset, varsinkin Rikkisen (1996) opiskelijoiden Eurooppa-identiteettiä koskenut työ. Muutenkin eurooppalaisuutta ja eurooppalaista identiteettiä teoreettisemminkin tarkastelevaa tutkimusta ja kirjallisuutta on runsaasti tarjolla. Tutkimustulosten kumuloituessa voidaan eurooppalaisuutta koskevien käsitysten teoreettisen yleisyydenkin katsoa paranevan. Tässä tutkimuksessa uudeksi merkitysluokaksi nostettiin eurooppalaisuus vastakohtana amerikkalaisuudelle.

Voitaisiin ehkä jopa todeta, että eurooppalainen identiteetti ei enää ainakaan akuutisti kaipaa selvittelyä, vaikka keskustelu aiheesta varmasti jatkuukin.

Sen sijaan nuorten käsityksistä kansalaisuudesta ei tässä tutkimuksessa muodostunut yhtä jäsentyneitä merkityskategorioita, vaan niitä tarkasteltiin väljempien teema-alueiden avulla. Tälläkin alueella on toki tehty runsaasti tutkimusta, esimerkiksi nuorten suhtautumisesta politiikkaan ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, mutta ei niinkään Euroopan unionin, tai peräti maailmanlaajuisessa, yhteydessä. Fenomenografisesta näkökulmasta analyysi ei tältä osin ole täysin onnistunut, vaan näkisin sen jossain määrin keskeneräiseksi. Tulokset kyllä tuovat esiin erilaisia asioita, jotka nuorten käsityksissä liittyvät kansalaisuuteen yleensä ja Euroopan unionin kontekstissa, mutta selkeitä merkityskategorioita niistä ei syntynyt. Vaikka eurooppalainen identiteetti ja unionin kansalaisuus ovatkin toisiinsa liittyviä ja toisiinsa vaikuttavia asioita, niiden selvittelyminen samassa työssä muodostui ehkä liian suureksi alueeksi. Yksi haaste jatkotutkimukselle olisikin jatkaa edelleen nuorten kansalaisuus -käsitysten selvittämistä ja merkitysten jäsentelyä. Euroopan unionin kontekstissa voitaisiin puolestaan keskittyä joihinkin erityisryhmiin, esimerkiksi nuoriin "euroaktivisteihin". Toisaalta lähtökohdan tutkimukselle voisi antaa myös suomalaisten eurooppalaisessa mittakaavassa varsin pessimistinen ja kielteinen suhtautuminen Euroopan unioniin.

LÄHTEET

- A Contribution to the Debate on Culture and Development. 1997. The European Task Force on Culture and Development. Council of Europe Publishing.
- Ahonen, S. 1994. Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa L. Syrjälä, S. Ahonen, E. Syrjäläinen & S. Saari Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä, 113-160.
- Ahonen, S. 1997. Demokratia nuorten odotuksissa Suomessa ja muualla Euroopassa. Hyvinvointikatsaus (4), 12-17.
- Ahonen, S. 1998. Historiaton sukupolvi? Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990 -luvun nuorison keskuudessa. Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia; 202.
- Amsterdamin sopimus: käyttäjän opas. [Http://europa.eu.int/scadplus/scad_fi.htm](http://europa.eu.int/scadplus/scad_fi.htm). 1.3.2000
- Angvik, M. & von Borries, B. 1997. Youth and History. A Comparative European Study on Historical Consciousness and Political Attitudes among Adolescents. Hamburg: Körber-Stiftung.
- Bakke, E. 1995. Mot ein europeisk identitet? Tidsskrift for samfunnsforskning 36 (4), 467-494.
- Borg, S. 1998. Nuorten poliittisen osallistumisen kehityslinjoja. Nuorisotutkimus 16 (3), 21-32.
- Carr, W. 1991. Education for Citizenship. British Journal of Educational Studies XXXIX (4), 373-385.
- Castells, M. 1997. The Power of Identity. Oxford: Blackwell.
- Close, P. 1995. Citizenship, Europe and Change. London: Macmillan.
- Commission of the European Communities. 1993. Green Paper on the European Dimension of Education. COM(93), 457. Brussels.
- Delors, J. ym. 1996. Learning: The Treasure Within. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century. Paris: UNESCO Publishing.
- Eurobarometer 47. Public Opinion in the European Union. 1997.

- Eurobarometer 47.1. Young People's Attitudes to the European Union. A Typology of Public Opinion among Young Europeans. 1998. European Commission. Directorate General X. Brussels. [Http://europa.eu.int/en/comm/dg10/incom/epo/eb.html](http://europa.eu.int/en/comm/dg10/incom/epo/eb.html). 26.3.2000
- Eurobarometer 47.2. Opinion Survey: Young Europeans. 1997. European Commission. General Directorate XXII. Brussels. [Http://europa.eu.int/en/comm/education/youth/research/survey](http://europa.eu.int/en/comm/education/youth/research/survey). 26.4.2000
- Euroopan komissio. 1996. Valkoinen kirja koulutuksesta. Opettaminen ja oppiminen - kohti kognitiivista yhteiskuntaa. Luxemburg: Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto.
- European Commission. Study Group on Education and Training. 1997. Accomplishing Europe Through Education and Training. Report. Luxembourg: Office for official publications of the European communities.
- García, S. 1993. Europe's Fragmented Identities and the Frontiers of Citizenship. Teoksessa S. García (toim.) European Identity and the Search for Legitimacy. The Royal Institute of International Affairs. London: Pinter Publishers, 1-29.
- Giddens, A. 1997. Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. 4. painos. Cambridge: Polity Press.
- Gilbert, R. 1992. Citizenship, Education and Postmodernity. British Journal of Sociology of Education 13 (1), 51-68.
- Hackett, C. 1997. Young People and Political Participation. Teoksessa J. Roche & S. Tucker (toim.) Youth in Society, 81-88.
- Heater, D. 1990. Citizenship: The Civic Ideal in World History, Politics and Education. New York: Logman.
- Heater, D. 1992. Education for European Citizenship. Westminster Studies in Education 15, 53-67.
- Helve, H. 1997. Nuorten muuttuvat arvot ja maailmankuvat. Teoksessa H. Helve (toim.) Arvot, maailmankuvat, sukupuoli. Helsinki: Yliopistopaino, 140-142.
- Helve, H. 1998. Perspectives on Social Exclusion, Citizenship and Youth. Teoksessa H. Helve (toim.) Unification and Marginalisation of Young People. The Finnish Youth Research Society. Helsinki: Hakapaino.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1985. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.

- Hobsbawn, E. 1991. Nationalismi. Suom. J. Sedergren, J. Träskilä & R. Kunnari. 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- Jukarainen, P. 1996. Euroopan alueiden identiteettipolitiikka. *Kosmopolis* 26 (1), 21-40.
- Jääsaari, J. & Martikainen, T. 1991. Nuorten poliittiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus.
- Kaunismaa, P. 1995. Mennyt ja me. Historialliset kertomukset ja kansallinen identiteetti. *Kulttuuritutkimus* 12 (3), 3-14.
- Kaunismaa, P. 1997. Keitä me olemme? Kollektiivisen identiteetin käsitteellisistä lähtökohdista. *Sosiologia* 34 (3), 220-230.
- Kurikka, P. 1996. Nuorten ääni? Tutkimus nuorten osallistumisesta ja äänestyskäyttäytymisestä. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Llobera, J.R. 1997. The Future of Ethnonations in a United Europe. Teoksessa H-R. Wicker (toim.) *Rethinking Nationalism and Ethnicity. The Struggle for Meaning and Order in Europe*. Oxford: Berg, 43-55.
- Mannermaa, M. 1994. Sivistys-Suomi sivistyvässä maailmassa. Teoksessa L. Lehtisalo (toim.) *Sivistys 2017*. Juva: WSOY, 67-91.
- Marshall, T.H. 1992. *Citizenship and Social Class*. Chicago: Pluto Press.
- McLaughlin, T.H. 1992. Citizenship, Diversity and Education: a philosophical perspective. *Journal of Moral Education* 21 (3), 235-250.
- Meehan, E. 1993. *Citizenship and the European Community*. London: Sage.
- Miall, H. 1993. *Shaping the New Europe*. The Royal Institute of International Affairs. London: Pinter Publishers.
- Mikkeli, H. 1994. Euroopan idea. Eurooppa-aatteen ja eurooppalaisuuden pitkä historia. Jyväskylä: Gummerus.
- Mikkeli, H. 1998. Euroopan historia, eurooppalainen identiteetti ja yhdentymisen haaste. *Kosmopolis* 28 (2), 7-25.
- Mikkeli, H. 1998b. Eurooppalainen identiteetti ja federalismi. Teoksessa H. Mikkeli, J. Sihvola, P. Suvanto & E. Lyytinen *Westfalenista Amsterdamiin*. Helsinki: Eurooppa-tiedotus, 17-38.
- Mulcahy, D. G. 1991. In Search of the European Dimension in Education. *European Journal of Teacher Education* 14 (3), 213-226.

- Neunreither, K. 1995. Citizens and the Exercise of Power in the European Union: Towards a New Social Contract? Teoksessa A. Rosas & E. Antola (toim.) *A Citizens' Europe*. London: Sage, 1-18.
- Nordenbo, S. V. 1995. What is Implied by a 'European Curriculum'? *Issues of Eurocentrism, Rationality and Education*. *Oxford Review of Education* 21 (1), 37-46.
- Osler, A. 1997. The Contribution of Community Action Programmes in the Fields of Education, Training and Youth to the Development of European Citizenship with a Dimension. Final Synthesis Report. University of Birmingham. [Http://europa.eu.int/comm/education/citizen](http://europa.eu.int/comm/education/citizen). 26.3.2000
- Paakkunainen, K. 1991. Illuusiota ei usko poliitikko pierujen likaiseen peliin. Teoksessa T. Hoikkala (toim.) *Törmäävät tulkinnat*. Kirja nuorista ja nuoruudesta. Helsinki: Gaudeamus, 179-187.
- Paakkunainen, K. 1997. *Young People - Political Values, Activities and Youth Policy*. Teoksessa *Review of National Youth Policy*. Finland. Ministry of Education. Helsinki: Yliopistopaino, 196-208.
- Patomäki, H. 1996. Onko Euroopan unionista malliksi muulle maailmalle? *Kosmopolis* 26 (2), 33-49.
- Perustietoa Euroopan unionista - Unionin kansalaisuus. [Http://europa.eu.int/abc-fi.htm](http://europa.eu.int/abc-fi.htm). 23.3.1999
- Puolimatka, T. 1995a. *Democracy and Education: the Critical Citizen as an Educational Aim*. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia. Toimituksia, sarja B; 279.
- Puolimatka, T. 1995b. *Kasvatus ja filosofia*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Raunio, T. 1998a. Euroopan unionin toimivalta ja päätösmenettelyt. Teoksessa T. Raunio ja M. Wiberg (toim.) *Päätöksenteko Euroopan unionissa*. Selkeä johdatus monimuotoiseen vallankäyttöön. Tampere: Tammer-Paino, 11-47.
- Raunio, T. 1998b. Euroopuolueet - voimistuva vaikutuskanava? Teoksessa T. Raunio ja M. Wiberg (toim.) *Päätöksenteko Euroopan unionissa*. Selkeä johdatus monimuotoiseen vallankäyttöön. Tampere: Tammer-Paino, 227-281.
- Resolution of the Council and the Ministers of Education meeting within the Council on the European Dimension in Education of 24 May 1988. EUR-Lex: Community legislation in force - Document 488Y0706(02). [Http://europa.eu.int/eur-lex/en/lif/dat/1988/en_488Y0706_02.html](http://europa.eu.int/eur-lex/en/lif/dat/1988/en_488Y0706_02.html). 26.3.2000

- Rikkinen, H. 1996. Opiskelijoiden Eurooppa-identiteetti ja kansalliset mielikuvat. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia; 158.
- Rubin, A. 1997. Muuttuva maailma - muuttuva nuoruus. Teoksessa A. Paavola (toim.) Minulla on aikaa. Näkökulmia lasten ja nuorten tulevaisuuteen. Lahti: Lastensuojelun keskusliitto, 50-65.
- Ryba, R. 1992. Toward a European Dimension in Education: Intention and Reality in European Community Policy and Practice. *Comparative Education Review* 36 (1), 10-24.
- Ryba, R. 1995. Unity in Diversity: the enigma of the European dimension in education. *Oxford Review of Education* 21 (1), 25-36.
- Saukkonen, P. 1996. Identiteetti ja kansallinen identiteetti. *Kosmopolis* 26 (4), 5-19.
- Shennan, M. 1991. *Teaching About Europe*. London: Cassell.
- Sihvola, J. 1998. Eurooppalainen kosmopoliittisuus. Teoksessa H. Mikkeli, J. Sihvola, P. Suvanto & E. Lyytinen *Westfalenista Amsterdamiin*. Helsinki: Eurooppa-tiedotus, 39-59.
- Smith, A. D. 1991. *National Identity*. London: Penguin Books.
- Smith, A.D. 1992. National Identity and the Idea of European Unity. *International Affairs* 68 (1), 55-76.
- Storrie, T. 1997. Citizens or What? Teoksessa J. Roche & S. Tucker (toim.) *Youth in Society*. London: Sage, 59-67.
- Wiberg, M. 1998. Innostunut eliitti ja epäilevät kansalaiset - yleinen mielipide Euroopan integraatiosta. Teoksessa T. Raunio ja M. Wiberg (toim.) *Päätöksenteko Euroopan unionissa. Selkeä johdatus monimutkaiseen vallankäyttöön*. Tampere: Tammer-Paino, 282-303.

LIITE 1: Teemahaastattelurunko

EUROOPPALAISUUS

- mikä Eurooppa ja eurooppalaisuus?
- yhdistävät ja erottavat tekijät Euroopan sisällä
- kuka on eurooppalainen?
- oma identifioituminen Eurooppaan

KANSALAISUUS

- mitä on olla kansalainen?
- kansalaisen oikeudet, velvollisuudet ja vaikutusmahdollisuudet
- hyvän kansalaisen ominaisuudet
- monikansalaisuus: suomalaisuus - eurooppalaisuus
- maailmankansalaisuus

EUROOPAN UNIONI

- kiinnostus Euroopan unionia kohtaan
- EU ja muu Eurooppa
- eurooppalainen kansalaisyhteiskunta?
- toimiminen ja vaikutusmahdollisuudet Euroopan unionissa

LIITE 2: Haastattelussa käytetty materiaali

Teksti 1

Täydellisen eurooppalaisen tulisi... olla yhtä huumorintajuinen kuin saksalainen, antelias kuin hollantilainen, hienovarainen kuin tanskalainen, kuuluisa kuin luxemburgilainen, tekninen kuin portugalilainen, nöyrä kuin espanjalainen, tavoitettavissa kuin belgialainen, hillitty kuin italialainen, järjestelmällinen kuin kreikkalainen, raitis kuin irlantilainen sekä kokata kuin britti ja ajaa kuin ranskalainen.

Eurooppalaisessa taivaassa poliisit ovat englantilaisia, kokit ranskalaisia, rakastajat italialaisia ja saksalaiset järjestävät asiat, kun taas helvetissä poliisit ovat ranskalaisia, kokit englantilaisia, rakastajat saksalaisia ja järjestäjät italialaisia.

Joukko eurooppalaisia näki eläintarhassa ensimmäisen kerran elefantin. Englantilainen ihmetteli: "Mitenköhän tuo toimii?". Saksalainen tiedusteli: "Paljonko se maksaa?". Italialainen kysyi: "Mitä se syö?". Ranskalainen aprikoi: "Kuinka se mahtaa rakastella?". Viimeisenä suomalainen mietti: "Mitäköhän se ajattelee minusta?".

Teksti 2

“Jokainen joka puhuu Euroopasta on väärässä, sillä Eurooppa on ainoastaan maantieteellinen käsite.”

Otto von Bismarck

Amerikkalaisia emme ole, japanilaisiksi emme halua tulla, olkaamme siis eurooppalaisia!

Teksti 3

“Pascal Fontainen kirjoittamassa kirjasessa Kansalaisten Eurooppa (1994), joka kuuluu Euroopan komission julkaisusarjaan muuttuvasta Euroopasta, vakuutetaan, että 'Euroopan integraatio ei nimittäin ole pelkkä teknokraattinen prosessi, vaan sillä on vankka filosofinen ja moraalinen perusta'. Kyseessä on 'syvästi humanistinen' hanke, jonka tavoitteena on - Jean Monnetin sanoin- 'yhdistää ihmisiä' valtioiden sijasta ja luoda uusi eurokansalainen, 'homo europeus'.

Onko tällainen ajatus oikea tai uskottava? Mikä ihmeen olento on homo europeus? Millä ehdoilla me haluamme olla eurooppalaisia?”

(Niiniluoto 1996, 23)